

การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
**A SYNTHESIS OF THE MIDDLE WAY IN THERAVĀDA
BUDDHIST PHILOSOPHY
FOR USING AS THE BUSINESS ETHICS**

นายบุตศรี แผนพุทธา

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

นายบุศศิริ แพนพุทธา

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Synthesis of the Middle Way in Theravāda
Buddhist Philosophy
for using as the Business Ethics**

Mr. Budsri Phaenputtha

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E.2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

(รศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน)

ประธานกรรมการ

(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร. แสง นิลنامه)

กรรมการ

(พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ดร. แสง นิลنامه

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายบุตศรี แพนพุทธา)

- ชื่อคุณิพนธ์** : การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
- ผู้วิจัย** : นายบุตศรี แผนพุทธา
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ปรัชญา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
: พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.
ป.ธ. ๓., พธบ. (การบริหารการศึกษา), พธ.ม. (ปรัชญา), Ph.D.
(Philosophy)
: ดร. แสง นิลนามะ ป.ธ.๗, พธ.บ. (ปรัชญา), พธ.ม. (ปรัชญา)
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์เรื่อง “การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ๒. เพื่อวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ๓. เพื่อสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทและแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดจริยศาสตร์ธุรกิจ เป็นแนวคิดที่มุ่งหวังให้ธุรกิจเป็นองค์กรธุรกิจที่ดีและมีผลกำไร จึงมีคุณค่าในฐานะเป็นหลักการเพื่อการมีชีวิตที่ดีและเป็นองค์กรธุรกิจที่ดี ในการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจพบว่า แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ มุ่งให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ คือ มุ่งผลประโยชน์สูงสุด หรือมุ่งกำไรสูงสุดให้กับเจ้าของธุรกิจเป็นหลัก แต่ไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ และวิธีการกระทำ ส่วนหลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญกับผู้กระทำ คือ ทำด้วยปัญญาที่มีเจตนาเป็นกุศล ให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำ คือทำตามหลักศีลธรรม และให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ สำหรับความ

ต้องการในผลลัพธ์ของการกระทำในทางธุรกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อ
อำนวยความสะดวกในการพัฒนามนุษย์ 3 ขั้นตอน คือ ๑) ทำให้เกิดความสะดวกสบายและมีความ
ปลอดภัย ๒) มีจิตที่ดีและบริสุทธิ์ ๓) มีเสรีภาพภายในจิตใจ

แนวคิดใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทและแนวคิดจริย
ศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ คือ Model 3R
ประกอบด้วย ๑. Right Actor ๒. Right Action ๓. Right Commitment ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้
เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจที่สมบูรณ์ คือ ผู้กระทำ ใช้ปัญญาในการทำธุรกิจประกอบด้วยเจตนาดี มีวิธีการ
ทำธุรกิจด้วยทักษะที่ดีมีศีลธรรมรองรับ และทำธุรกิจด้วยความมุ่งมั่น เพื่อประโยชน์สุขของทุกคน

Dissertation Title : A Synthesis of the Middle Way in Theravada Buddhist
Philosophy for using as the Business Ethics

Researcher : Mr. Budsri Phaenputtha

Degree : Doctor of Philosophy (Philosophy)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrakukosolsadsanapundit, Asst.Prof.Dr.

Pali III., B.A. (Educational Administration),

M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

: Dr. Sawaeng Nilnama, Pali VII, B.A. (Philosophy),

M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 28 May 2018

Abstract

This dissertation entitled “A Synthesis of the Middle Way in Theravada Buddhist Philosophy for using as the Business Ethics” has three objectives: 1) to analyze Utilitarianism of John Stuart Mill ethics for being used as the Business ethics, 2) to analyze the Middle Way in Theravada Buddhist philosophy for being used as the Business ethics, and 3) to synthesize the Middle Way in Theravada Buddhist philosophy and Utilitarianism of John Stuart Mill ethics for being used as the Business ethics. This is a documentary research.

In the research, it was found the Business ethic concept aims to make the business a good business and profitable, on account of this the act of Business ethics concept is regarded as a principle for good living and a good business organization. In this research, while analyzing Utilitarianism of John Stuart Mill ethic concept for being used as the Business ethics and Middle Way in Theravada Buddhist philosophy for using as the Business ethics, it showed that Utilitarianism of John Stuart Mill ethical concept lays considerably great emphasis on maximum Profits for Business owner

but somehow ignore the Actor and Action. For the Middle Way, the purpose of wealth is to facilitate human development through 3 stages; these are of material comfort and security, mental well-being and inner freedom.

The new ethical concept for using as the Business ethics is based on the Model 3R consisting in the Right Actor, Right Action and Right Commitment. It is the Perfect Ethics concept if business is run on the mentioned model. The new ethical concept consist can be explained as follows: the doer runs business through wisdom based on good will, while doing it, such an action should be intentionally performed through morality and it also should be done through the great ambition for the high benefit of all people.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร. และ ดร.แสวง นิลนามะ คณะกรรมการควบคุมคุณวุฒิบัณฑิต ที่คอยให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางการเขียนคุณวุฒิบัณฑิต คอยช่วยเหลือค้นหาหนังสือ เอกสาร และตำราที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย คอยตรวจทานแก้ไขขัดเกลา ประเด็นและภาษาในรายงานนี้ด้วยจิตเมตตา ทั้งยังคอยถามไถ่ถึงความก้าวหน้าของงานด้วยความห่วงใยอยู่เสมอ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหามหาวินทร์ บุริสุตโตโม, ผศ.ดร. พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร. และ รศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน คณะกรรมการตรวจสอบคุณวุฒิบัณฑิต ที่ได้ให้ข้อคิดและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นการวิจัย จนทำให้คุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณ คณะอาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาทางการทางปรัชญาทุกท่าน ทั้งคณาจารย์ที่อยู่ในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แก่ พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร. พระมหาตณัฏฐ์ คัมภีร์ปญโญ, ดร. ศ.ดร.สมภาร พรหมทา และคณาจารย์จากสถาบันการศึกษาภายนอกที่เสียสละเวลามาสอนศิษย์ให้ได้รับความรู้ในวิชาการทางปรัชญา ได้แก่ ผศ.ดร.ประทุม อังกูรโรหิต ดร.ไข่มุก เหล่าพิพัฒนา และ ดร.วีรชาติ นิมอนงค์ เป็นต้น ที่ได้สั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้และความเข้าใจในวิชาการทางปรัชญา จนสามารถผลิตผลงานทางวิชาการออกมาเป็นคุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกท่านที่ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกในด้านธุรการและการจัดการที่เกี่ยวข้อง

ขอขอบคุณ กัลยาณมิตรและเพื่อนนิสิตปริญญาเอกทุกท่าน โดยเฉพาะ ดร.อำภาวรณ ต้นสุวรรณโสภณ ที่คอยแนะนำช่วยเหลือในการเรียน และการเขียนงานวิจัยตลอดมา ดร.ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร ดร.มณฑิร อรรถวาที ที่ช่วยเหลือและจัดหาหนังสือ และแนะแนวทางการเขียนงานทางปรัชญา รวมถึง พระจตุรงค์ อาจารย์สุโก, ดร. ที่คอยเป็นกำลังใจในการเขียนคุณวุฒิบัณฑิต

ขอขอบคุณ ลูกทั้งสอง ปรัชญา แพนพุทธา ปณิธาน แพนพุทธา และคุณจันศรี แพนพุทธา (ศิริมาลา) ที่เป็นแรงบันดาลใจ ทำให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำคุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้จนสำเร็จ

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณ นายหอม แพนพุทธา และนางเคี่ยม แพนพุทธา บิดามารดาของผู้วิจัย และนายบุตตี แพนพุทธา พี่ชายผู้เปรียบเสมือนบิดา คุณจิริยา สังเกต ที่คอยห่วงใยให้กำลังใจ และสนับสนุนค่าใช้จ่าย จนทำให้คุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณไว้ด้วยความเคารพอย่างสุดซึ้ง

บุญกุศลใดที่เกิดขึ้นจากคุณวุฒิบัณฑิตฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

บุตศรี แพนพุทธา

๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๖
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๑.๗ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย	๑๓
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจิวต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	
๒.๑ หลักการของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๑๕
๒.๒ ผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๑
๒.๓ วิธีการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๓
๒.๔ ผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๕
๒.๕ ความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๖

หน้า

๒.๖	เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๘
๒.๗	คุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๘
๒.๘	ข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	๒๙
๒.๙	การประเมินแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๓๑
๒.๑๐	สรุปการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๓๙
บทที่ ๓	วิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	
๓.๑	หลักการของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๔๐
๓.๒	ผู้กระทำทางศีลธรรมในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๔๘
๓.๓	วิธีการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๑
๓.๔	ผลลัพธ์ของการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๑
๓.๕	ความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๖
๓.๖	เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๘
๓.๗	คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๑
๓.๘	ข้อวิจารณ์ที่มีต่อหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๓
๓.๙	การประเมินหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๖๖
๓.๑๐	สรุปการวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๗๑
บทที่ ๔	สังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	
๔.๑	ความจำเป็นในการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๒
๔.๒	กระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๓
๔.๓	หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๘๓

หน้า

๔.๔	ข้อวิจารณ์ที่มีต่อการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๘๙
๔.๕	สรุปการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็น จริยศาสตร์ธุรกิจ	๙๑
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย องค์กรความรู้ใหม่ และข้อเสนอแนะ	
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๒
๕.๒	องค์กรความรู้ใหม่	๙๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	
	๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์	๙๕
	๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๙๕
บรรณานุกรม		๙๖
ประวัติผู้วิจัย		๙๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ ความแตกต่างระหว่างหลักการในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๓
๒.๑ ระบบธุรกิจ (Business System)	๓๑
๓.๑ ระบบธุรกิจ (Business System)	๖๖
๔.๑ กระบวนสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๗๔
๔.๒ กระบวนสังเคราะห์ “ผู้กระทำ” ในแนวคิดในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิบัติ	๗๘
๔.๓ กระบวนสังเคราะห์ “วิธีการกระทำ” ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิบัติ	๗๙
๔.๔ กระบวนสังเคราะห์ “ความมุ่งมั่นในผลลัพธ์” ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิบัติเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ	๘๑
๔.๕ กระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท	๘๒
๔.๖ หลัก 3R (Model 3R)	๘๓
๔.๗ ระบบธุรกิจ (Business System)	๘๔
๔.๘ หลัก 3R (Model 3R)	๘๕
๔.๙ กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์	๘๘
๕.๑ หลัก 3R (Model 3R)	๙๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อคัมภีร์และเลขหน้า

อักษรย่อในคุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ส่วนการระบุเลขหมายในพระไตรปิฎก ระบุถึง เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.สี.(ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘ หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ โดยในการอ้างนั้นได้ใช้อักษรย่อ ซึ่งมีความหมายถึงชื่อคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
 ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์ (ภาษาไทย)
 ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสก์ (ภาษาไทย)
 ม.อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณาสก์ (ภาษาไทย)
 ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
 อง.อภุฎก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อภุฎกนิบาต (ภาษาไทย)
 ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย)
 อง.ทุก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
 อง.เอกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
 อง.ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
 ขุ.ขุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
 ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีมาตรฐานมีคุณภาพชีวิตที่ดี จำเป็นต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะนำเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆไปสู่ผู้บริโภค หรือเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคในสังคม กิจกรรมนั้นก็คือการทำธุรกิจ เนื่องจากการทำธุรกิจเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสังคม และสังคมก็มุ่งหวังความถูกต้องตามกฎหมายและดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม โดยที่ผู้ประกอบการ หรือนักธุรกิจยังคงได้กำไรสูงสุดตามที่ต้องการ

ท่ามกลางภาวะของการแข่งขันทางธุรกิจ องค์กรธุรกิจที่มีกำไรสูงเปรียบเสมือนมีเครื่องประกันความอยู่รอดและความมั่นคง ซึ่งแต่ละองค์กรธุรกิจพยายามดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายคือกำไรให้มากที่สุดเพื่อความอยู่รอด องค์กรธุรกิจที่ขาดทุนก็ต้องปิดกิจการและออกไปจากวงการ ดังนั้นการทำให้กำไรให้สูงสุดเพื่อบรรลุเป้าหมายและความอยู่รอดจึงเป็นความรับผิดชอบหลักของการดำเนินธุรกิจ นักธุรกิจส่วนหนึ่งจึงต้องทำทุกวิถีทาง แม้จะเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง เพื่อให้องค์กรของตนอยู่รอดได้อย่างมั่นคง ดังที่ เจมส์ ไมเคิลแมน มองว่าการแข่งขันทางธุรกิจเป็นสภาวะแห่งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในทุกวิถีทาง และองค์กรธุรกิจ ที่ว่องไวและแข็งแกร่งกว่าจะอยู่รอด ผู้ที่เชื่องช้าจะตายไป^๑

การดำเนินธุรกิจในลักษณะนี้ได้กลายมาเป็นวิถีปฏิบัติสากลในระบบการค้าเสรีทั่วทุกภูมิภาคของโลก โดยมีรากฐานจากแนวคิดแบบตะวันตก ที่มีทัศนะว่า หน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจ คือการแสวงหากำไรสูงสุด อันเป็นอิทธิพลมาจากแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ที่ชื่อว่า มิลตัน ฟรายด์แมน (Milton Frieman) ที่ได้กล่าวว่า “หน้าที่หนึ่งเดียว

^๑ ปรีชา ช่างขวัญยืน, “ทุนนิยมกับพระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

ของบริษัท คือการใช้ทรัพยากรของบริษัท และประกอบกิจกรรมที่เพิ่มผลกำไร トラบเท่าที่อยู่ในกฎของการแข่งขัน”^๒

การดำเนินธุรกิจในประเทศไทยก็คล้ายกับประเทศทุนนิยมอื่นๆที่ภาคธุรกิจมีบทบาทสำคัญ และในขณะเดียวกันก็มีความเป็นห่วงต่อสภาพแวดล้อม ความปลอดภัยของประชาชนที่เป็นผลจากการที่ภาคธุรกิจใช้ทรัพยากร ทำการผลิตสินค้าออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น สินค้าที่ผลิตนั้นมีความปลอดภัยหรือไม่ องค์กรธุรกิจมีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยต่อพนักงาน สังคม และสภาพแวดล้อมเพียงใด องค์กรสร้างกำไรที่เหมาะสมกับต้นทุนและยุติธรรมต่อผู้บริโภคหรือไม่ นักวิชาการ นักการเมือง และผู้นำสังคมที่ติดตามความเคลื่อนไหวในภาคธุรกิจได้แสดงความห่วงใยต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่า ธุรกิจจะไม่สามารถมีความเจริญต่อเนื่องได้หากไม่คำนึงถึงเรื่องจริยธรรมด้วย เนื่องจากการแข่งขันอย่างรุนแรงในปัจจุบันที่มีการแย่งชิงทรัพยากรของสังคมอย่างไร้กฎเกณฑ์ที่เป็นธรรม และการทำธุรกิจโดยไม่มีจริยธรรม โดยไม่มีการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ที่มีส่วนร่วมในสังคมที่ธุรกิจตั้งอยู่^๓

จากการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันพบว่าธุรกิจทุกประเภทมีการแข่งขันกันเป็นอย่างมาก ต่างพยายามเอาชนะคู่แข่ง องค์กรที่มีการบริหารเชิงกลยุทธ์และมีความพร้อมเรื่องปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานจึงจะสามารถอยู่รอดได้ ขณะเดียวกันก็มีองค์กรจำนวนมากที่ต้องประกาศขายกิจการ หรือต้องล้มเลิกกิจการไปก็มีให้เห็นเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน สำหรับสาเหตุของการไม่ประสบผลสำเร็จในการบริหารธุรกิจนั้น นักวิชาการและนักธุรกิจได้ออกมายอมรับและกล่าวในทำนองเดียวกันว่าเป็นผลมาจากการบริหารที่ผิดหลักจริยธรรม โดยเฉพาะวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี พ.ศ.๒๕๔๐ ที่ส่งผลให้องค์กรธุรกิจต้องล่มสลายไปเป็นจำนวนมาก และองค์กรธุรกิจที่สามารถดำรงอยู่ได้ก็เนื่องจากการบริหารธุรกิจที่ถูกหลักจริยธรรม^๔

^๒ Milton Frieman, “The Social responsibility of Business is to Increase Its Profits”, in Perspective in Business Ethics, International Edition, edited by Laura Pincus Hartman, (Singapore : McGraw Hill, 1998), P.251

^๓ อนิวัช แก้วจางงค์, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่๒, (สงขลา: นำศิลป์โฆษณา จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

จากการดำเนินธุรกิจในช่วงปี ๒๕๔๐-๒๕๔๒ ที่ต้องประสบกับปัญหามากมายและนำไปสู่ภาวะล้มเหลวในการจัดการขององค์การธุรกิจจำนวนมาก เมื่อได้วิเคราะห์สาเหตุแล้ว นักธุรกิจและนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ถ้าหากนักธุรกิจของไทยดำเนินธุรกิจอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ถูกต้องมีความชัดเจนในการจัดการก็จะสามารถดำรงไว้ซึ่งธุรกิจของตนเองได้ อีกทั้งยังสามารถช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง แต่การล่มสลายของหลายๆองค์การธุรกิจขณะนั้นล้วนแล้วแต่มีส่วนเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินธุรกิจที่ไม่โปร่งใส ขาดการนำหลักจริยธรรมมาใช้ ธุรกิจส่วนใหญ่ดำเนินงานบนความเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์ขององค์การและเจ้าของเป็นสำคัญ^๕

การดำเนินธุรกิจที่สื่อแสดงถึงการขาดจริยธรรม และการไม่คำนึงถึงความเสียหายหรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมชุมชนและกลุ่มบุคคลต่างๆ เกี่ยวข้องอยู่ในธุรกิจแทบทุกด้าน เช่น ในธุรกิจการผลิต บริษัทและโรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจการก่อสร้าง ธุรกิจโรงแรมและการท่องเที่ยว ธุรกิจด้านการบริการ การตลาด การเงิน หุ้น ตลาดหลักทรัพย์ ธุรกิจส่งออก เป็นต้น บางธุรกิจมีการกระทำ เช่น การปล่อยผลิตภัณฑ์หรือสารที่เป็นพิษเข้าสู่ชุมชนทางแม่น้ำลำคลอง การก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศของโรงงานอุตสาหกรรม โรงงานผลิตไฟฟ้า นิคมอุตสาหกรรม มีการใช้กรรมวิธีการผลิตในโรงงาน หรือการใช้เครื่องจักรที่เป็นการเสี่ยงต่อสวัสดิภาพ อนามัยความปลอดภัยของพนักงาน การระเบิดของท่อแก๊ส ตึกถล่ม การเอาเปรียบค่าจ้างแรงงาน การไม่จ่ายเงินชดเชยในการให้พนักงานออกจากงานหรือเลิกจ้าง การเอาเปรียบผู้บริโภค การผิดสัญญา การกักตุนสินค้า การโก่งราคา หรือการกดราคาพืชผลจากเกษตรกร ในธุรกิจหลักทรัพย์ มีการปั่นหุ้น การซื้อขายภายใน (inside trading) การตกแต่งบัญชี การหลบเลี่ยงภาษี การให้สินบนรับสินบนเกี่ยวกับสรรพากร ด้านศุลกากร ฯลฯ พฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบและไม่ถูกต้องทางจริยธรรมดังกล่าวมีมานาน และปรากฏเป็นข่าวโดยเห็นได้จากการนำเสนอของสื่อต่างๆ เช่น ทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น^๖ และในปัจจุบันก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่เช่นเดิม

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^๖ กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘๘.

ปัญหาการกระทำที่ขาดหลักจริยธรรม ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม การหลบเลี่ยงกฎหมายในแวดวงธุรกิจเช่นนี้ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในภาคธุรกิจในปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาที่มีการกล่าวถึงกันอยู่บ่อยๆคือ เรื่องการคอร์รัปชัน การให้สินบน การรับสินบน ฯลฯ จากวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี ๒๕๔๐ ปัญหาเหล่านี้ทำให้รัฐบาลต้องขอความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund – IMF) การวิเคราะห์สาเหตุของวิกฤตินี้ นักวิชาการหลายกลุ่มชี้ให้เห็นว่าปัญหาคอร์รัปชันเป็นสาเหตุสำคัญของความเลวร้ายที่ทำลายระบบเศรษฐกิจไทย^๗

ปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมในแวดวงธุรกิจดังกล่าวนี้ แม้จะมีผู้ทรงคุณวุฒิระดับผู้นำของประเทศไทยได้เคยปรารภ แสดงความห่วงใยโดยการแสดงปาฐกถา การอภิปราย และการแสดงข้อคิดข้อเขียนในที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการมาหลายครั้ง เช่น อดีตนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน ก็ได้เน้นถึงความสำคัญของการมีจริยธรรมในการบริหารทางเศรษฐกิจตอนหนึ่งว่า “...การทำธุรกิจเพื่อกำไรไม่ใช่สิ่งที่ผิด แต่กำไรต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย และจริยธรรม เราไม่พัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว ต้องพัฒนาจริยธรรมและวัฒนธรรมของสังคม ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาด้วยความยั่งยืน (Sustainable development)...”^๘ และยังได้ชี้แนะว่าในการบริหารธุรกิจน่าจะรวมถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในส่วนรวมด้วย แต่ในปัจจุบัน ความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมนี้มักจะปรากฏในการร่วมกิจกรรมการกุศล ซึ่งมักจะมีผลในแง่โฆษณามากกว่าการนำวิชาชีพไปรับใช้สังคมส่วนรวม แต่แนวคิดและข้อสังเกตของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวก็มีได้นำไปสู่ความสนใจอย่างจริงจังในกลุ่มผู้นำทางธุรกิจที่จะได้วางนโยบายมาตรการ หรือพัฒนาระบบเพื่อป้องกันและการแก้ไขการกระทำที่ขาดหลักจริยธรรมในการดำเนินธุรกิจ เช่น การส่งเสริมธรรมาภิบาลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย จรรยาบรรณ การตั้งคณะกรรมการที่มีอำนาจในการควบคุมติดตามให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ที่กระทำผิดทางจรรยาบรรณ หรือจริยธรรม เป็นต้น ทำให้ผู้บริหารธุรกิจมีความประพฤติมีชอบที่มีลักษณะรุนแรงมากขึ้น และปัญหาความประพฤติผิดทางจริยธรรมในแวดวงธุรกิจเหล่านี้ยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการด้านบริหารธุรกิจ หรือนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ที่จะทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยหาสาเหตุและเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาจริยธรรมของนักธุรกิจ

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๙.

ส่วนในสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านวิชาการบริหารธุรกิจก็ได้บรรจุหลักสูตรการสอนวิชาจริยธรรมธุรกิจในทุกสถาบัน หรือในบางสถาบันไม่มีการสอนสอดแทรกเกี่ยวกับหัวข้อนี้ในวิชาใดๆของหลักสูตรบริหารธุรกิจเลย^๙

จากการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรม โดยไม่ให้ความสนใจจากผลกระทบจากการกระทำของตน สนใจเพียงเพื่อมุ่งผลประโยชน์ตน และองค์กรเป็นหลัก คือ ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด จึงทำให้ปัญหาเกิดขึ้นมากมายทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อทำการวิเคราะห์จะพบว่า ในการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันส่วนมากได้มีการนำแนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ นั่นก็คือ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม(Utilitarianism) ในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยอมรับ “ประโยชน์” หรือ “หลักมหสุข” (The Greatest Happiness Principle)^{๑๐} เป็นรากฐานของศีลธรรม โดยหลักมหสุข ถือว่า “การกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข (Happiness)... และการกระทำที่ผิด คือการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข...”^{๑๑} แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกชั่วดี กล่าวคือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด เป็นการกระทำที่ถูกต้อง และหลักการนี้ตีความทางธุรกิจได้ว่า “การกระทำที่ถูกต้อง คือ การทำประโยชน์สูงสุดให้กับธุรกิจ หรือการทำผลกำไรสูงสุดให้กับกิจการ”

สำหรับหลักมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๒} ในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ ที่ผู้วิจัยจะทำการสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สำหรับแก้ปัญหาการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรม มีปฏิบัติที่นำไปสู่ประโยชน์สุขหรือความสุข มีวิธีการดำเนินชีวิตประจำวันที่ไม่ตั้งหรือเข้มงวดจนเกินไปให้ลำบาก (อัตตทิลมถานุโยค) และไม่หย่อนจนเกินไป แบบการปฏิบัติที่หมกมุ่นมัวเมาในอยู่ด้วยกามสุขใน

^๙ กัลยารัตน์ อธิระชนชัยกุล, **จริยธรรมทางธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙.

^{๑๐} Philip, Stokes, *Philosophy 100 Essential Thinkers: the ideas that have shaped our world*, (UK: Arcturus Publishing, 2012), P.205.

^{๑๑} Ibid., P.206 (actions are right in proportion as they tend to promote happiness, wrong as they tend to produce the reverse of happiness)

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐

กามทั้งหลาย (กามสุขัลลิกานุโยค) หลักการนี้ตีความทางธุรกิจได้ว่า “การทำประโยชน์ให้ธุรกิจคือผลกำไรพอเหมาะ”^{๑๓} และเป็นการทำประโยชน์ให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

จากประเด็นที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยเห็นว่า จากการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรม โดยไม่ให้ความสนใจจากผลกระทบจากการกระทำของตน สนใจเพียงเพื่อมุ่งผลประโยชน์ตน และองค์กรเป็นหลักนั้นยังเป็นการดำเนินการที่ยังไม่เป็นประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และทำการสังเคราะห์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อที่จะทำให้เป็นธุรกิจที่มีการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม

๑.๒ คำถามวิจัย

ปัญหาการวิจัยที่ต้องการคำตอบจากการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑.๒.๑ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเป็นอย่างไร

๑.๒.๓ การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

^{๑๓} ศันสนีย์ ชุมพลบุญชร, “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๑.

๑.๓.๒ เพื่อวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์
ธุรกิจ

๑.๓.๓ เพื่อสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์
ธุรกิจ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) มีขอบเขตวิจัย
ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการวิเคราะห์และการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ในทัศนะของจอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาเอกสาร

๑. เอกสารที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, จริยศาสตร์ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)^{๑๔} ในทัศนะของจอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill), และ ๒) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ หนังสือวิชาการ วารสาร งานวิจัย ดุษฎีนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๒. แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจิวต มิลล์และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นจริยศาสตร์ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นธุรกิจไว้โดยตรง

^{๑๔} Mill, J. S. *Utilitarianis*, London : Parker, Son, and Bourn, West Stand, 1863.

ดังนั้น ในการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ครั้งนี้จะเป็นการตีความเชิงปรัชญาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓. การสังเคราะห์หลักเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์โดยมุมมองของผู้วิจัย ดังนั้น ผลของการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์จึงเป็นมุมมอง และเหตุผลของผู้วิจัยเป็นหลัก

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม หมายถึง แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์

หลักมัชฌิมาปฏิปทา (Middle Way) หมายถึง แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง ประกอบด้วยข้อปฏิบัติ ๘ ประการ ในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ) ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

จริยศาสตร์ธุรกิจ หมายถึง จริยธรรมสำหรับผู้ประกอบธุรกิจ ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ เพื่อการมีชีวิตที่ดี ที่มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการผลิต การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ โดยมีเป้าหมายเพื่อแสวงหากำไรจากการดำเนินการนั้นๆ

การสังเคราะห์ หมายถึง การเชื่อมประสานหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จินตนา บุญบงการ กล่าวไว้ใน หนังสือจริยธรรมทางธุรกิจ^{๑๕} สรุปว่า “การศึกษาทางด้านจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากขึ้น เมื่อเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง และบุคคลยังไม่ไว้วางใจในการจัดการตนเองและองค์กรให้อยู่รอดได้ การเรียนรู้เพื่อประยุกต์ใช้ด้านจริยธรรม ชื่อสัตย์สุจริตต่อผู้เกี่ยวข้องทุกคนทุกระดับ จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนทุกระดับต้องให้ความสำคัญ” และได้กล่าวถึงความสำคัญของการดำเนินธุรกิจว่า จำเป็นต้องเน้นการดำเนินอย่างมีจริยธรรม เพื่อให้การดำเนินธุรกิจได้อย่างมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ให้ใช้หลักธรรมาภิบาลของภาคเอกชนหรือระบบการกำกับดูแลกิจการที่ดี (Good corporate governance) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างจริยธรรมในการบริหารจัดการ เป็นการยกเลิกความคิดดั้งเดิมของการทำธุรกิจที่มุ่งเน้นกำไรสูงสุด การทำการค้าแบบผูกขาด เป็นต้น ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆของสังคมรวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และได้กล่าวถึงทฤษฎีจริยธรรม ในเรื่องวิธีปฏิบัติสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล ได้กล่าวไว้ใน หนังสือจริยธรรมทางธุรกิจ^{๑๖} สรุปว่า “ปัจจุบันนักธุรกิจและนักวิชาการประจักษ์ชัดแล้วว่า ธุรกิจเป็นกิจกรรมที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคม จึงจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับจริยธรรมอย่างลึกซึ้งละเอียดซับซ้อน แม้ธุรกิจจะมีกฎหมายกำกับอยู่แล้ว แต่ก็ยังไม่เพียงพอและต้องรับผิดชอบต่อจริยธรรมด้วย เพราะถ้าปราศจากความศรัทธาทางจริยธรรมแล้ว ธุรกิจจะดำเนินไปอย่างยั่งยืนไม่ได้” และได้กล่าวถึงที่มาของปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจ มีดังต่อไปนี้ ๑. ประโยชน์ส่วนตัวและการเห็นแก่ตัว ๒. ความกดดันให้ได้มาซึ่งกำไร ๓. จุดมุ่งหมายของบริษัทและค่านิยมส่วนตัว ๔. ความขัดแย้งต่างวัฒนธรรม และสาเหตุที่นักธุรกิจดำเนินธุรกิจผิดหลักจริยธรรม คือ ๑. เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายทางธุรกิจและการเงิน ๒. เพื่อให้งานสำเร็จตามกำหนดในแผน ๓. เพื่อให้บริษัทอยู่รอด ๔. เนื่องจากคนอื่น ๆ ก็ทำกัน ๕. ต้องต่อสู้กับคู่แข่งที่กำลังคุกคามอยู่ ๖. เพื่อไม่ให้ตกงาน

^{๑๕} จินตนา บุญบงการ, จริยธรรมทางธุรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๑).

^{๑๖} กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล, จริยธรรมทางธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๗).

อนิวัช แก้วจางงค์ ได้กล่าวไว้ใน หนังสือจริยธรรมทางธุรกิจ^{๑๗} สรุปว่า “สังคมไทยในปัจจุบันมีการเรียกร้องให้องค์การธุรกิจ แสดงความรับผิดชอบต่อในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจให้มากขึ้น ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะทุกภาคส่วนได้รับประสบการณ์ทั้งในส่วนที่ดีและส่วนที่ไม่ดีจากองค์การธุรกิจภาคเอกชน โดยทำให้สังคมมองเห็นถึงความเอาใจใส่เปรียบจากการกระทำที่ไร้ซึ่งจริยธรรม อาจเนื่องมาจากระบบบริหารหรือลักษณะการทำงานของผู้บริหารที่มองเห็นแต่การดำรงอยู่ได้ขององค์การแต่เพียงฝ่ายเดียว ขาดความจริงใจในการดูแล และไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนและสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมจึงได้เรียกร้องโดยมีสิทธิอย่างเต็มที่ในการเรียกร้องเพื่อให้องค์การธุรกิจดำเนินงานบนพื้นฐานของความมีจริยธรรมและแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม” ได้กล่าวถึงสาเหตุที่นักธุรกิจดำเนินธุรกิจผิดหลักจริยธรรม และหลักธรรมพื้นฐานในการบริหาร ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ ขารวาสธรรม ๔ สปัปฺริสธรรม ๔ ธรรมเพื่อการบริหาร (พละ ๔ ประการ) หลักเศรษฐกิจพอเพียง และมรรค ๘ (อัฐังคิกมรรค) หรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่บุคคลควรนำไปประพฤติปฏิบัติต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย ได้วิจัยเรื่อง “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”^{๑๘} งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ได้นำเสนอบริษัทสัมมาชีพ ซึ่งเป็นรูปแบบของแนวคิดใหม่ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งเป็นการดำเนินธุรกิจแบบทางสายกลาง มีลักษณะของความสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ คือมุ่งสร้างรายได้เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายไปพร้อมๆกับการพัฒนาจิตใจ และสร้างกำไรในลักษณะแบบทางสายกลาง จึงเป็นกำไรแบบพอเหมาะ (Optimum Profit) โดยใช้หลักสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นหนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักสำคัญในการดำเนินธุรกิจ สำหรับหลักสัมมาอาชีวะก็ได้ตีความหาใหม่เพื่อให้เข้ากับสังคมเทคโนโลยีในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ควรพิจารณาเพิ่มคือการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งการจะปฏิบัติตามโดยใช้หลักสัมมาอาชีวะเพียงข้อเดียวอาจจะทำให้การปฏิบัติไม่เพียงพอ เท่ากับการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ครบทั้ง ๘ ข้อ การนำเสนอการดำเนินธุรกิจในรูปแบบบริษัทสัมมาชีพโดยลำพัง อาจจะเป็นการยากที่จะเกิดการการตอบรับเพื่อนำไปปฏิบัติ

^{๑๗} อนิวัช แก้วจางงค์, จริยธรรมทางธุรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (สงขลา: นำศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖).

^{๑๘} ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย, “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐)

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ ได้วิจัยเรื่อง “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”^{๑๙} งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัมมาทธรรม มาเปรียบเทียบกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วยหลัก ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าแนวคิดมัชฌิมาปฏิปทาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ เช่น กิจกรรมทางธุรกิจ แต่ยังคงขาดความชัดเจนในการบอกถึงแนวคิดมัชฌิมาปฏิปทา ที่ประกอบด้วย ๘ ข้อ นั้น ข้อใดบ้างที่ต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ในแต่ละกระบวนการในการดำเนินธุรกิจ

ศันสนีย์ ชุมพลบัญชา ได้วิจัยเรื่อง “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนา”^{๒๐} งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ในการดำเนินธุรกิจมีรากฐานจากแนวคิดปัจเจกนิยมที่มุ่งผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก มีการจัดการกับธรรมชาติตามปรารถนาเพื่อบรรลุประโยชน์ส่วนตนสูงสุด เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงเกิดกระแสเรียกร้องจากสังคมให้ธุรกิจดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น จึงได้นำแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองทางพระพุทธศาสนามีลักษณะเศรษฐกิจแบบทางสายกลาง คือ พอดีเกิดคุณภาพชีวิต และไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มาใช้ในการพัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ และได้้นำแนวคิดมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ มาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อให้มีการดำเนินธุรกิจที่ความรับผิดชอบต่อสังคม แต่งานวิจัยนี้ยังไม่ได้นำเสนอแนวคิดอื่นๆที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ที่ทำให้เกิดปัญหาตามมามากมายเช่นกัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่เน้นผลลัพธ์ของการกระทำเป็นหลัก

^{๑๙} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๒๐} ศันสนีย์ ชุมพลบัญชา, “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองพระพุทธศาสนา”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พรชัย องค์กร์สกุล ได้วิจัยเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการสร้างแบรนด์ทางธุรกิจที่ดี”^{๒๑} งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ กลยุทธ์ทางธุรกิจตามหลักทฤษฎีการสร้างแบรนด์ การประยุกต์หลักการและแนวปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการสร้างแบรนด์ และแนวทางในการสร้างแบรนด์ทางธุรกิจที่ดีตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการสร้างแบรนด์ทางธุรกิจ แต่ก็เป็นการประยุกต์หลักมัชฌิมาปฏิปทาเพียงบางส่วนในการดำเนินธุรกิจเท่านั้น

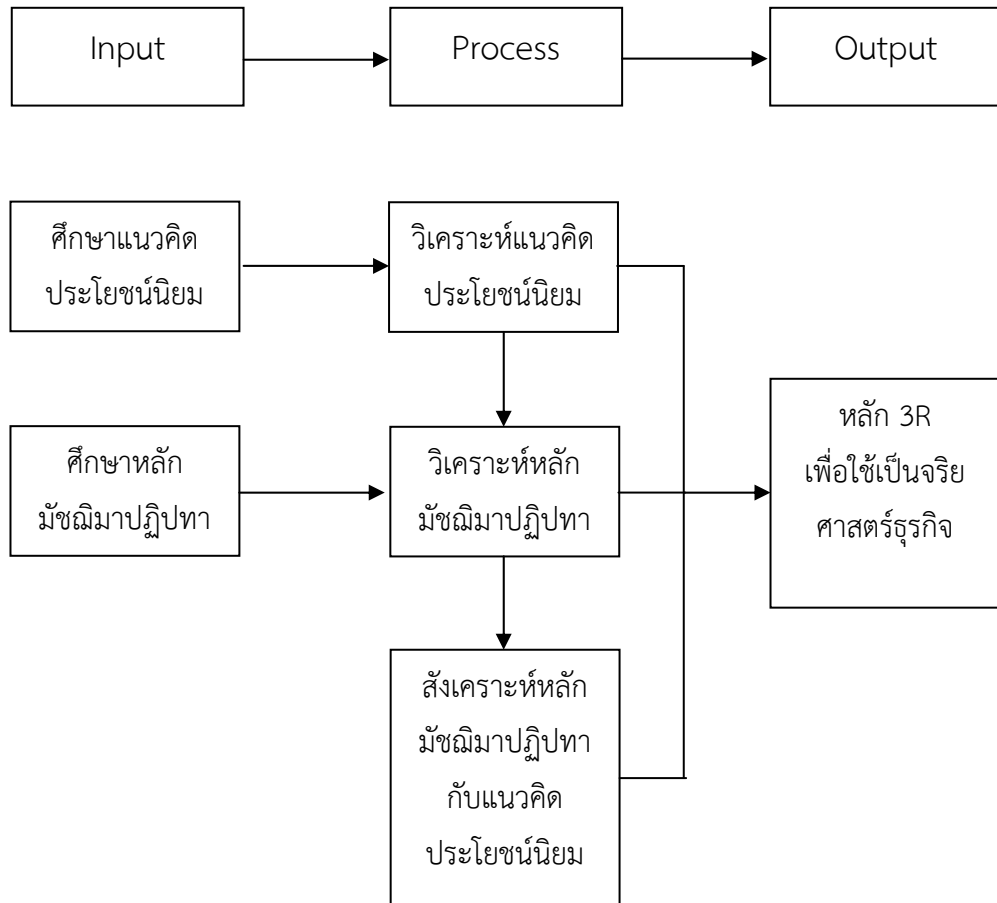
ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร ได้วิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกและพุทธจริยศาสตร์เพื่อกำหนดหลักการสนับสนุนความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร”^{๒๒} งานวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ผลของการสังเคราะห์ได้องค์ความรู้ใหม่ คือหลักการ “MIGCESH” ที่มีลักษณะร่วม คือ “กระทำด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมมนุษย์” และได้เกณฑ์การตัดสินแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่เน้นทั้ง ตัวการกระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์การกระทำ ซึ่งเป็นเกณฑ์การตัดสินแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์ และได้กล่าวถึง วิธีการกระทำที่ถูกต้องในพุทธจริยศาสตร์ คือวิธีการกระทำตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ที่ประกอบด้วย ๘ วิธีการ ซึ่งวิธีการนี้ถือว่าเป็นเส้นทางที่ถูกต้องที่สุด แต่งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรเป็นหลัก

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่มีการศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาที่จะสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้มีการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม และประสบความสำเร็จอย่าง มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน

^{๒๑} พรชัย องค์กร์สกุล, “มัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการสร้างแบรนด์ทางธุรกิจที่ดี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๒๒} ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร, “การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกและพุทธจริยศาสตร์เพื่อกำหนดหลักการสนับสนุนความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร”, *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

๑.๗ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, จริยศาสตร์ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)^{๒๓} ในทัศนะของจอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill)

๑.๘.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และหนังสือ ตลอดจนสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๘.๓ ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

๑.๘.๔ นำเสนอเป็นดุษฎีนิพนธ์

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจิวต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๑.๙.๒ ทำให้ทราบการวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๑.๙.๓. ทำให้ทราบการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

^{๒๓} Mill, J. S. *Utilitarianis*, London : Parker, Son, and Bourn, West Stand, 1863.

บทที่ ๒

วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจในบทนี้ เพื่อตอบคำถามว่า แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเป็นอย่างไร ทั้งนี้ได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น ๑๐ ประเด็น ได้แก่

๒.๑ หลักการของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๒ ผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๓ วิธีการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๔ ผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๕ ความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๖ เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๗ คุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะ

๒.๘ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

๒.๙ ประเมินแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๒.๑๐ สรุปวิเคราะห์แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ หลักการของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ โดยมีนักปรัชญาคนสำคัญคือ เบนแธม (Jeremy Bentham , ค.ศ. ๑๗๔๘-๑๘๓๒) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์

(John Stuart Mill, ค.ศ.๑๘๐๖-๑๘๗๓) พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ว่า คือ ทักษะทางจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกชั่วดี กล่าวคือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีหลักการ คือ หลักประโยชน์ หรือหลักมหัสข (The Greatest Happiness Principle) ซึ่งหมายถึง หลักการกระทำของผู้กระทำ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข มีค่าเท่ากับ ประโยชน์สุขสูงสุด เป็นการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุขหรือความรื่นรมย์อันเกิดจากการกระทำนั้น หลักประโยชน์สุขเป็นทั้งหลักแรก หรือรากฐานทางศีลธรรม และเป็นเป้าหมายของการกระทำ โดยเป็นหลักของการกระทำที่นำไปสู่ ประโยชน์สูงสุด หรือความหลุดพ้นจากความทุกข์ และถือว่า ผลลัพธ์ของการกระทำสำคัญที่สุด นั่นคือ “ความสุข” และใช้เป็นตัวตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด ดังที่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งกล่าวไว้ว่า

ลัทธิที่ยอมรับ “ประโยชน์” หรือ “หลักมหัสข” เป็นรากฐานของศีลธรรม ถือว่าการกระทำที่ถูก ได้แก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข การกระทำที่ผิด ได้แก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข จะถูกผิดมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับแนวโน้มดังกล่าวนี้มากน้อยเพียงใด สุขในที่นี้หมายถึงความรื่นรมย์ การปราศจากความเจ็บปวด อสุข หมายถึง ความเจ็บปวดและภาวะที่ไร้ความรื่นรมย์ การที่จะให้เข้าใจหลักศีลธรรมของลัทธินี้มีเรื่องที่จะต้องกล่าวอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ว่า ความรื่นรมย์และความเจ็บปวดนั้น ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง และมีขอบข่ายแค่ไหน ปัญหาจึงยังอภิปรายกันได้อีก แต่คำอธิบายเพิ่มเติมเหล่านี้ ไม่กระทบกระเทือนคติชีวิต อันเป็นหลักพื้นฐานของศีลธรรมลัทธินี้ คติชีวิตของลัทธินี้คือความรื่นรมย์ และการหลุดพ้นจากความเจ็บปวดเป็นจุดหมายเดียวที่น่าพึงปรารถนา และสิ่งอื่นใดที่น่าพึงปรารถนานั้น (ซึ่งมีมากมาย ตามคตินิยม เช่นเดียวกับคตินิยมอื่น) มั่นน่าพึงปรารถนาก็เพราะตัวมันเองให้ความรื่นรมย์ หรือมิฉะนั้นก็เป็นวิถีที่พาไปสู่ความรื่นรมย์ และการหลุดพ้นความเจ็บปวด^๑

^๑ John Stuart Mill, “Utilitarianism”, in *Ethical Theories : A Book of Reading*, ed., A. I. Melden, P. 395.; อ้างใน เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลล์ ชาร์ลส์*, หน้า ๗๕.

จากคำกล่าว จอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้เสนอกรอบแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไว้ว่า เป็นแนวคิดซึ่งยอมรับประโยชน์หรือหลักความสุขเป็นรากฐานของศีลธรรม ถ้าวินิจฉัย การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข และการกระทำที่ผิด ก็คือ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิด สิ่งที่สวนทางกับความสุข และความสุข หมายถึง ความรื่นรมย์และปราศจากความเจ็บปวด ความทุกข์ หมายถึง ความเจ็บปวดและภาวะไร้ความพึงพอใจ

นอกจากนี้ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ที่มีหลักการ คือ หลักประโยชน์ หรือหลักความสุข มีความหมายรวมถึง การกระทำของผู้กระทำ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ดังที่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ซึ่งกล่าวไว้ว่า

“ข้าพเจ้าได้พูดถึงประเด็นนี้ในแง่ที่ว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เข้าใจความคิดเรื่องประโยชน์ หรือเรื่องความสุข ซึ่งทั้งสองนี้เป็นหลักที่ชี้นำการกระทำของมนุษย์ แต่มันมิได้เป็นเงื่อนไขจำเป็นของการที่จะยอมรับหลักตัดสิน (ศีลธรรม) ของลัทธิประโยชน์นิยม เพราะหลักตัดสินของเรามิใช่ความสุขที่มากที่สุดของผู้กระทำ แต่เป็นความสุขที่มากที่สุด ของทั้งหมด เราอาจสงสัยได้ว่า คนที่สูงส่งมีความสุขกับความสูงส่งของเขาหรือไม่ แต่ข้อที่สงสัยไม่ได้ ก็คือ เขาได้ทำให้คนอื่น ๆ มีความสุขมากขึ้น และโลกโดยรวมก็ได้รับประโยชน์มากขึ้น ดังนั้น ลัทธิประโยชน์นิยมจะบรรลุเป้าหมายได้ก็โดยปลูกฝังบุคลิกที่สูงส่งให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งนี้ถึงแม้ว่าคนแต่ละคนจะได้รับประโยชน์จากความสูงส่งของผู้อื่น และความสุขของแต่ละคนก็ออกมาจากประโยชน์เหล่านี้...

ตามหลักความสุขที่ได้กล่าวมาข้างต้น จุดหมายสุดท้ายอันเป็นหลักตัดสินว่าสิ่งอื่นๆ นำพึงปรารถนาหรือไม่ ไม่ว่าจะพิจารณาเรื่องสิ่งมีค่าของตนหรือของผู้อื่น ก็คือ การดำรงชีวิตที่ห่างจากความเจ็บปวดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และถึงพร้อมด้วยความสุขสำราญทั้งในทางคุณภาพและปริมาณ มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้... หลักนี้ซึ่งตามคติของลัทธิประโยชน์นิยมเป็นจุดหมายในการกระทำของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องเป็นหลักศีลธรรมซึ่งนิยามกันว่า ‘หลักและระเบียบของความประพฤติมนุษย์’ การยึดหลักนี้จะทำให้ชีวิตในสภาพที่เราได้เอ่ยมานั้น

เป็นชีวิตของมนุษย์จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่เพียงมนุษย์เท่านั้น แต่รวมทั้งสัตว์โลกอื่น ๆ ด้วย ถ้าธรรมชาติอำนวยให้”^๒

จากทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ สรุปได้ว่า แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีหลักการ คือ หลักประโยชน์ หรือหลักความสุข เป็นหลักการกระทำที่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่า ความสุข เป็นผลลัพธ์ของการกระทำสำคัญที่สุด และใช้เป็นตัวตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมองว่า การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยตัวมันเอง ไม่ดีหรือชั่ว แต่ขึ้นอยู่กับว่าผลลัพธ์ของการกระทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์แค่ไหน สำหรับแนวคิดนี้สิ่งที่เป็นประโยชน์ก็คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขหรือให้หลุดพ้นจากความทุกข์ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นสุขนิยม เพราะถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์ เมื่อความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์ การกระทำที่พาไปสู่ความสุขก็ย่อมถือว่าถูกต้อง และถ้าการกระทำที่พาไปสู่สิ่งที่สวนทางกับความสุขก็ย่อมถือว่าผิด และเนื่องจากมีความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต ดังนั้น ความสุขจึงเป็นคุณค่าทางจริยธรรมของแนวคิดนี้

การที่แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีหลักการที่ถือว่าผลลัพธ์ของการกระทำสำคัญที่สุดเช่นนี้ ทำให้แย้งกับแนวคิดจริยศาสตร์กรณียธรรมในทัศนะของ อิมมานูเอล ค้านท์ แบบคนละขั้ว แนวคิดนี้ไม่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ แต่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ และวิธีการกระทำ โดยแนวคิดจริยศาสตร์กรณียธรรม มีหลักการ คือ การกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม คือ การกระทำตามหน้าที่ และการกระทำตามหน้าที่ คือ การกระทำด้วยเจตนาดี (Good will) ดังนั้น การกระทำที่มีค่าทางจริยธรรมจึงเป็นการกระทำด้วยเจตนาดี อิมมานูเอล ค้านท์ ให้ความสำคัญกับผู้กระทำและวิธีการกระทำ คือ ผู้กระทำต้องทำด้วยเจตนาดี และกระทำตามกฎหมายของศีลธรรม ไม่ใช่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ เพราะค้านท์มีความเห็นว่า ผลลัพธ์ของการกระทำมีลักษณะที่ไม่แน่นอน สามารถเปลี่ยนไปตาม สภาพแวดล้อม เวลา และบริบทของสังคม อิมมานูเอล ค้านท์จึงไม่วางเกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วไว้ที่ผลลัพธ์ของการ

^๒ John Stuart Mill, “Utilitarianism”, in *Ethical Theories : A Book of Reading*, ed., A. I. Melden, P. 398-399.; อ้างใน เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ ฟอร์ด ชาร์ลส์*, หน้า ๘๔-๘๕.

กระทำ แต่วางเกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่วไว้ที่ผู้กระทำและวิธีการกระทำ คือ ผู้กระทำต้องทำด้วยเจตนาดี และกระทำตามกฎหมายของศีลธรรม

ในทางกลับกันแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเอง ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้กระทำและวิธีการกระทำเลย โดยมองว่าแรงจูงใจหรือเจตนาไม่ได้เกี่ยวข้องกับศีลธรรมของการกระทำเลย โดย จอห์น สจ๊วต มิลล์ กล่าวว่า

แรงจูงใจไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของการกระทำเลย แม้ว่ามันจะเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของผู้กระทำ ใครก็ตามที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้รอดจากการจมน้ำตายได้ทำสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรม ไม่ว่าแรงจูงใจของเขาจะเกิดจากหน้าที่หรือเกิดจากความหวังที่จะได้รับค่าตอบแทนคุ้มกับความเหนื่อย^๓

จากคำกล่าวข้างบนของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ จะเห็นว่า ผู้กระทำได้กระทำโดยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้รอดจากการจมน้ำตาย แม้ได้ทำสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรม คนหนึ่งช่วยเพราะเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน น่าจะเป็นการกระทำที่ดีกว่าที่อีกคนช่วยเพราะหวังผลตอบแทน แต่สำหรับแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม การกระทำของ ๒ คนนี้ “ดีเท่ากัน” สาเหตุเพราะแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีไว้เพื่อตัดสินการกระทำ ไม่ใช่มีไว้เพื่อตัดสินคน การตัดสินการกระทำนั้นดูที่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ถ้าเราพิจารณาดูแรงจูงใจหรือเจตนาแล้วรู้สึกว่าจะตัดสินได้ยาก แรงจูงใจหรือเจตนาขึ้นอยู่กับคนอื่นมองไม่เห็นและมีทางทราบได้ ดังนั้นเราจึงต้องดูที่การกระทำของเขาเท่านั้นว่าเขาทำอะไรแล้วเกิดอะไรขึ้น^๔ หรืออีกเหตุผลคือ หลักการทางศีลธรรมนั้นไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ และการดูที่แรงจูงใจหรือเจตนาเป็นการดูอดีตของการกระทำก็พิสูจน์ไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นแรงจูงใจจึงอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับผลของการกระทำแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้เราจึงดูที่ผลลัพธ์ของการกระทำ เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

^๓ A Guide to the British Moralists, ed., Monro, D.H., Part II.; อ้างใน ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๑๐๐.

^๔ ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๑๐๐.

นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดที่มีทัศนคติเกี่ยวกับ “ประโยชน์สุข” ที่แตกต่างกัน จอห์น สจ๊วต มิลล์ และอิมมานูเอล ค้านท์ คือ แนวคิดแบบอรรถนิยม โดยมีความเชื่อว่า การกระทำทุกอันของมนุษย์ทุกคนล้วนแต่เป็นไปเพื่อก่อประโยชน์แก่ตนเองทั้งนั้น^๕ ผลลัพธ์จากการกระทำหรือเป้าหมายของการกระทำทุกอัน มีอยู่อย่างเดียว คือ ผลดีที่เกิดแก่ผู้กระทำ โดยแย้งกับประโยชน์นิยม คือ แม้จะให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเหมือนกัน แต่ประโยชน์ต้องเกิดกับตัวเอง ซึ่งเป็นผู้กระทำเป็นหลัก ประโยชน์ที่เกิดกับผู้อื่นหรือสังคมเป็นเรื่องรอง และแย้งกับแนวคิดกรณียธรรมของค่าน คือ ผู้กระทำ แม้จะมีเจตนาดีและทำบนหลักของศีลธรรม แต่ก็เป็นการทำเพื่อก่อประโยชน์แก่ตนเองเป็นหลัก ไม่สนใจว่าจะมีโทษกับคนอื่นหรือสังคมหรือไม่ ซึ่งก็คือเป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว เมื่อพิจารณาเรื่องคุณค่าทางจริยธรรม การเห็นแก่ตัวเป็นคุณค่าทางจริยธรรมในลักษณะที่ไม่พึงประสงค์

จากแนวคิดจริยศาสตร์ทั้งสามทัศนะที่กล่าวมาข้างต้น ถ้ามองว่า แนวคิดแนวคิดจริยศาสตร์แบบไหนเหมาะสมหรือดีที่สุดที่จะนำไปเพื่อที่จะประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เมื่อใช้ผลลัพธ์หรือเป้าหมายของธุรกิจ คือ “การทำกำไรสูงสุด” ที่เป็นหน้าที่หลักของการทำธุรกิจเป็นเกณฑ์ในการเลือก เมื่อทำการวิเคราะห์ พบว่า จริยศาสตร์กรณียธรรมในทัศนะของ อิมมานูเอล ค้านท์ ไม่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ คือ “การทำกำไรสูงสุด” ของธุรกิจ จึงไม่เหมาะเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แนวคิดแบบอรรถนิยม มีแนวคิดว่า ผลลัพธ์หรือเป้าหมายของการกระทำทุกอัน ต้องเกิดแก่ผู้กระทำหรือตัวเองก่อน เป็นแนวคิดที่ไม่สนใจ ลูกค้า ผู้บริโภคหรือสังคมเลย ถ้าตัวเองไม่ได้รับประโยชน์ จึงไม่เหมาะเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเช่นกัน สำหรับแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม แม้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้กระทำและวิธีการกระทำเลย แต่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์หรือเป้าหมายของการกระทำ คือ “การทำกำไรสูงสุด” ของธุรกิจ และการกระทำเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดกับผู้บริโภคหรือสังคมส่วนใหญ่ จึงเหมาะสมหรือดีที่สุดที่จะนำไปเพื่อประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

สรุป หลักมสุข เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ของสำนักประโยชน์นิยม เป็นหลักการที่ให้ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ และการกระทำเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดกับสังคมส่วนใหญ่ จึงเหมาะสมหรือดีที่สุดที่จะนำไปเพื่อประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

ดังนั้น เมื่อได้แนวคิดจริยศาสตร์ของสำนักประโยชน์นิยมที่เหมาะสมหรือดีที่สุดที่จะนำมาเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจแล้ว อันดับต่อไปก็จะอธิบายในรายละเอียดอื่นๆของแนวคิดนี้ต่อไป ดังนี้

๒.๒ ผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ถือว่าผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำ สำคัญกว่าเจตนาหรือแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้นขึ้น โดย จอห์น สจีวิต มิลล์ กล่าวว่า

แรงจูงใจไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของการกระทำเลย แม้ว่ามันจะเกี่ยวข้องกับศีลธรรมของผู้กระทำ ใครก็ตามที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้รอดจากการจมน้ำตายได้ทำสิ่งที่ถูกต้องทางศีลธรรม ไม่ว่าแรงจูงใจของเขาจะเกิดจากหน้าที่หรือเกิดจากความหวังที่จะได้รับค่าตอบแทนคุ้มกับความเหนื่อย^๖

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เห็นว่า หลักการทางศีลธรรมนั้นไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ และการดูที่แรงจูงใจเป็นการดูอดีตของการกระทำก็พิสูจน์ไม่ได้เช่นกัน แรงจูงใจจึงอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับผลของการกระทำแต่อย่างใด จากสาเหตุนี้ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมจึงไม่ให้ความสำคัญของผู้กระทำ และให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น และแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเองไม่มีเกณฑ์การคิดที่ตัดสินเกี่ยวกับตัวผู้กระทำ จากทรรศนะดังกล่าวนี้เป็นการมองเฉพาะในส่วนของจุดหมายหรือผลลัพธ์ สิ่งอื่นทั้งหมดจึงอยู่ในฐานะเป็นวิถีเท่านั้น ดังคำกล่าวของ จอห์น สจีวิต มิลล์ ที่ว่า แนวคิดประโยชน์นิยมถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาและเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่น่าพึงปรารถนา ในฐานะเป็นจุดหมาย (The Ends) สิ่งอื่นทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาในฐานะเป็นวิถี (means) ที่จะนำไปสู่จุดหมายเพียงเท่านั้น

^๖ A Guide to the British Moralists, ed., Monro, D.H., Part II.; อ้างใน ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๑๐๐.

ปัญหาเรื่องแรงจูงใจนับว่าเป็นปัญหาหนึ่งของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เนื่องจาก จอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า แรงจูงใจไม่เกี่ยวข้องกับกรกระทำเพียงชนิดเดียว แม้จะเกี่ยวข้องกับผู้กระทำก็ตาม แต่ผลการกระทำนั้นไม่ได้ตีค่าของแรงจูงใจใด ๆ เข้าด้วย เช่น คนที่ได้ช่วยเหลือคนที่ตกน้ำให้รอดชีวิตจากการจมน้ำตาย ไม่ว่าแรงจูงใจที่จะช่วยของเขาจะเกิดจากสาเหตุใด ๆ ก็ตาม แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมจะนับที่ผลลัพธ์ของการกระทำที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ ถ้าผลของการกระทำนั้นให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่า ก็ตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นถูกต้อง แต่ถ้าผลของการกระทำใดก็ตามที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมก็ตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นผิด

แม้แรงจูงใจหรือเจตนาไม่เกี่ยวข้องกับกรกระทำ แต่ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ต้องทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั้น จอห์น สจ๊วต มิลล์ ตอบว่า เพราะมีเหตุจูงใจ ๒ ประการ คือ

๑) ปัจจัยผลักดันภายนอก (external sanction) หมายถึง พลังสนับสนุนให้ ทำตามได้แก่ ความคาดหวังที่จะได้รับสิ่งตอบแทนจากธรรมชาติ สังคม สิ่งแวดล้อม และศาสนา และความกลัวต่อความไม่พอใจของเพื่อนมนุษย์ หรือความกลัวต่อพระเจ้า

๒) ปัจจัยผลักดันภายใน (internal sanction) หมายถึง พลังสนับสนุนให้ ทำตามหน้าที่ ได้แก่ ความรู้สึกแบบอัตนัยในจิตใจของเรา (Being Subjective in our mind) เป็นความรู้สึกที่อยู่ลึก ๆ ในจิตใจของเรา ที่แต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันอันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านสังคม สติปัญญาที่ได้รับการอบรมขัดเกลาที่แตกต่างกัน จอห์น สจ๊วต มิลล์ เรียกปัจจัยอันเป็นความรู้สึกลึก ๆ ของมนุษย์นี้ว่า “มโนธรรม” (conscience) ที่ประกอบด้วยความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) ความรัก (love) และความกลัว (fear) อันเป็นสิ่งที่ได้รับการสั่งสมมาจากอดีต จอห์น สจ๊วต มิลล์ เรียกว่าเป็น “ลักษณะลึกลับ” ที่เกิดขึ้นและเป็นพันธะที่ทำให้เราต้องทำตามหน้าที่ ดังที่เขา อธิบายไว้ว่า “พลังลึกลับนี้เองที่เป็นตัวห้ามเมื่อเวลาเราจะละเมิดหน้าที่ และถ้าเรา หลงทำผิดไป คือ การละเมิดต่อหน้าที่ เราก็จะเผชิญกับความรู้สึกเช่นนี้ ทำให้เรารู้สึกผิดและเสียใจที่ทำอะไรลงไป”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจัยผลักดันภายนอกและภายในเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้สึก มีพันธะที่จะต้องทำตาม และทำหน้าที่ร่วมกันในสังคม เมื่อมีความเข้าใจและมุ่งประสานประโยชน์

ร่วมกันแล้วก็กลายเป็นพันธะสังคมจนกลายเป็นรากฐานความรู้สึกทางสังคมในที่สุด ซึ่งจะเอื้อต่อระบบศีลธรรมในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นอย่างดี

สรุปว่า ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม จะยึดเอาผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น จะไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ เนื่องจากแรงจูงใจ หรือเจตนาที่ดีหรือไม่ดีของผู้กระทำนั้น ไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้ และแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเองไม่มีเกณฑ์การคิดที่ตัดสินเกี่ยวกับตัวผู้กระทำ

๒.๓ วิธีการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

เนื่องจากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม จะยึดเอาผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น ไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ และแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ ส่งผลให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ไม่ให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำเช่นกัน จึงไม่มีความชัดเจนในวิธีการกระทำว่าจะเป็แรงจูงใจหรือเจตนาเป็นอย่างไร แต่วิธีการกระทำต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือสอดคล้องกับ “หลักมหัสข” คือ เป็นวิธีการกระทำที่มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขกับคนส่วนใหญ่ในสังคม ถือว่าเป็นวิธีการกระทำที่ถูก ดังต่อไปนี้

การยอมอุทิศตน เป็นวิธีการกระทำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมอีกอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง เพราะการอุทิศตนเองเป็นวิธีการกระทำที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่ไม่ใช่ถูกต้องเพราะการอุทิศตนเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง นอกจากนี้ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ได้ชี้แจงถึงการวางตัวอย่างเป็นกลาง สำหรับความเป็นกลางของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเขากล่าวว่า ไม่ใช่แนวคิดที่มีวิธีการกระทำที่สนับสนุนประโยชน์ส่วนตน แต่เป็นแนวคิดที่มีวิธีการกระทำที่สนับสนุนที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมากที่สุด โดยเป็นวิธีการที่มี “หลักตัดสิน การกระทำที่ไม่ใช่ความสุขที่มากที่สุดของผู้กระทำ แต่เป็นความสุขที่มากที่สุดของคนทั้งหมด” โดย จอห์น สจ๊วต มิลล์ มีคำกล่าวที่ว่า

“ข้าพเจ้าได้พูดถึงประเด็นนี้ในแง่ที่ว่า เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เข้าใจความคิดเรื่องประโยชน์หรือเรื่องความสุข ซึ่งทั้งสองนี้เป็นหลักที่ชี้นำการกระทำของมนุษย์ แต่มันมิได้เป็นเงื่อนไขจำเป็นของการที่จะยอมรับหลักตัดสิน (ศีลธรรม) ของประโยชน์นิยม เพราะหลัก

ตัดสินของเรามีใช้ความสุขที่มากที่สุดของผู้กระทำ แต่เป็นความสุขที่มากที่สุดของทั้งหมด เราอาจสงสัยได้ว่า คนที่สูงส่งมีความสุขกับความสูงส่งของเขาหรือไม่ แต่ข้อที่สงสัยไม่ได้ ก็คือ เขาได้ทำให้คนอื่น ๆ มีความสุขมากขึ้น และโลกโดยส่วนรวมก็ได้รับความสุขมากขึ้น ดังนั้น ทัศนคติประโยชน์นิยมจะบรรลุเป้าหมายได้ก็โดยปลูกฝังบุคลิกที่สูงส่งให้เกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งนี้ถึงแม้ว่าคนแต่ละคนจะได้รับประโยชน์จากความสูงส่งของผู้อื่น และความสุขของแต่ละคนก็ตามออกมาจากประโยชน์เหล่านี้...^๗

หลักมสุขไม่เพียงแต่บอกว่าการกระทำที่ถูกต้อง เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุด แต่มีเงื่อนไขอีกข้อหนึ่ง คือความสุขนี้มีใช้ความสุขของผู้กระทำเท่านั้น แต่ต้องกระจายไปสู่คนจำนวนมากด้วย ดังนั้นตามแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม การกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำที่เมื่อเปรียบเทียบการกระทำอื่นที่อาจจะเป็นไปได้ในสถานการณ์เดียวกัน แล้วก่อให้เกิดปริมาณความสุขมากที่สุด และกระจายไปสู่คนจำนวนมากที่สุดด้วย ซึ่งจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีคำกล่าวที่ว่า

...ความสุขซึ่งใช้เป็นมาตรฐานของประโยชน์นิยมที่จะตัดสินว่าการกระทำใดถูกต้อง มีใช้ความสุขส่วนตัวของผู้กระทำแต่ของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ระหว่างความสุขของผู้กระทำกับของผู้อื่น ประโยชน์นิยมเรียกร้องให้ผู้กระทำเป็นกลางอย่างเข้มงวด โดยทำตัวเหมือนผู้ดูที่ไม่เข้าข้างใด...^๘

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เมื่อพูดถึงประโยชน์ จะไม่ได้หมายถึงประโยชน์ของตัวเองหรือของผู้กระทำ แต่หมายถึงความสุขของคนทุกคนที่อาจจะได้รับผลกระทบจากการกระทำ และผู้กระทำจะต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเข้มงวด โดยทำตัวเหมือน ผู้ดูไม่เข้าข้างใด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นกลางระหว่างความสุขของตนเองกับความสุขของส่วนรวมที่ผู้กระทำต้องให้ความสนใจกับประโยชน์ส่วนรวมให้มาก จึงจะเห็นได้ว่าแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมนี้ไม่ได้สอนให้คนเห็นแก่ตัว แต่สอนให้เล็งเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากที่สุด ในเรื่องความเป็น

^๗ John Stuart Mill, "Utilitarianism", in *Ethical Theories : A Book of Reading*, ed., A. I. Melden, P. 398-399.; อ้างใน เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่าน้ำ มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ลส์*, หน้า ๘๔.

^๘ Hospers, J., *Humanconduct*, ch 5, 7, 17.; อ้างใน ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, *จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, หน้า ๑๐๒.

กลางของลัทธิประโยชน์นิยมนี้ พระมหาวีโรจน์ วิโรจน์ ได้ให้ทรรศนะว่า “อยู่ตรงกลางระหว่างแนวคิดสองลัทธิ คือ แนวคิดแบบอัตนิยม (egoism) ที่ถือว่าประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้นที่บุคคลพึงแสวงหา และความคิดแบบปรารถนียม (altruism) ที่สอนให้เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น เพราะแนวคิดทั้งสองแบบนี้เป็นลัทธิแบบสุดโต่ง ถัดข้างใดข้างหนึ่งมากเกินไป แต่แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม จะพยายามประนีประนอม สองแนวคิด ให้เข้ากันได้และไม่ขัดแย้งระหว่างความรู้สึกเกี่ยวกับประโยชน์ตนเองและประโยชน์ผู้อื่น แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมจะอยู่ตรงกลาง คือ อย่าลดค่าตัวเองให้น้อยกว่าคนอื่น และอย่าลดค่าคนอื่น ให้น้อยกว่าตน” เพราะฉะนั้น เป็นการให้ค่าเท่าเทียมกันของความสุขทั้งของตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ถือว่าเป็นความเป็นกลางของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

สรุป ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมจะ ไม่ให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำ จึงไม่มีความชัดเจนในวิธีการกระทำว่าจะเป็นแรงจูงใจหรือเจตนาเป็นอย่างไร แต่วิธีการกระทำต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือสอดคล้องกับ “หลักมสุข” ได้แก่ การยอมอุทิศตน ซึ่งเป็นวิธีการกระทำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมอีกอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง เพราะการอุทิศตนเองเป็นวิธีการกระทำที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม และการวางตัวอย่างเป็นกลาง โดยตั้งตัวเองออกมา และคิดถึงตัวเองเสมือนเป็นผู้ดูที่กำลังตัดสินว่าควรกระทำการใดเป็นวิธีการกระทำที่สนับสนุนที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมากที่สุด โดยเป็นวิธีการที่มีหลักตัดสิน การกระทำที่ไม่ใช่ความสุขที่มากที่สุดของผู้กระทำ แต่เป็นความสุขที่มากที่สุดของคนทั้งหมด เป็นผู้ดูที่คำนึงถึงการให้ค่าเท่าเทียมกันของความสุขทั้งของทุกคน ไม่เข้าข้างใคร^๙

๒.๔ ผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ผลลัพธ์หรือเป้าหมายมีให้อยู่ที่ความสุขอันยิ่งใหญ่ของปัจเจกชนหรือผู้กระทำ แต่เป็นประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งเรียกว่า “หลักมสุข” (The Greatest Happiness Principle) หลักมสุขนี้มุ่งสู่การสร้างความสุขให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อให้คนเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุข มีชีวิตที่ดีทั้งในทางปริมาณและทางคุณภาพมากที่สุด หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า หลักมสุข หมายถึง การ

^๙ เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : คานท์ มิลล์ ฮอบส์ ฟอร์ดส์ ชาร์ลส์, หน้า ๙๐.

กระทำที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีความอยู่ดีมีสุข ห่างไกลจากความเจ็บปวดหรือความทุกข์ ได้มากที่สุด ดังทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ความว่า

ตามหลักมสุข... จุดหมายสุดท้ายอันเป็นหลักตัดสินว่า สิ่งอื่นๆ น่าพึงปรารถนาหรือไม่ ไม่ว่าจะพิจารณาเรื่องสิ่งมีค่าของตนของผู้อื่น ก็คือการดำรงชีวิตที่ห่างจากความเจ็บปวดมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และถึงพร้อมด้วยความสุขสำราญทั้งในทางคุณภาพและปริมาณมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้... หลักนี้ซึ่งตามคติของประโยชน์นิยม เป็นจุดหมายของการกระทำของมนุษย์ จึงจำเป็นต้องเป็นหลักของศีลธรรม ซึ่งนิยามกันว่า “หลักกระเบียบความประพฤติมนุษย์” การยึดหลักนี้จะทำให้ชีวิตในสภาพที่เราได้เอ่ยมานั้น เป็นชีวิตของมนุษย์จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และไม่เพียงมนุษย์เท่านั้น แต่รวมสัตว์โลกอื่นๆด้วย ถ้าธรรมชาติอำนวยให้...^{๑๐}

สรุปว่า ผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สูงสุด คือ การกระทำที่มุ่งประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยการกระทำมุ่งลดความทุกข์หรือความเจ็บปวดของคนส่วนใหญ่ในสังคมให้ได้มากที่สุด

๒.๕ ความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ความดีกับความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน การกระทำจะถูก-ผิดมากหรือน้อย หรือเกิดความดี-ความชั่วมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับแนวโน้มของการกระทำ แสดงถึงความดี-ความชั่วมีระดับ ดังนั้น ความสุขที่เกิดก็สามารถบอกได้ว่ามีความสุขมาก-ความสุขน้อยได้เช่นกัน ดังทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ความว่า

^{๑๐} John Stuart Mill, “Utilitarianism”, in *Ethical Theories : A Book of Reading*, ed., A. I. Melden, P. 398-399.; อ้างใน เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่าน้ำ มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ลส์*, หน้า ๘๔-๘๕.

ลัทธิที่ยอมรับ “ประโยชน์” หรือ “หลักมสุข” เป็นรากฐานของศีลธรรม ถือว่าการกระทำที่ถูก ได้แก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข การกระทำที่ผิด ได้แก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข จะถูกผิดมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับแนวโน้มดังกล่าวนี้มากน้อยเพียงใด สุขในที่นี้หมายถึงความรื่นรมย์ การปราศจากความเจ็บปวด อสุข หมายถึง ความเจ็บปวดและภาวะที่ไร้ความรื่นรมย์^{๑๑}

หลักมสุขบอกเราว่า การกระทำที่ถูก ได้แก่ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข จะถูกมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับแนวโน้มของความสุขที่เกิด เมื่อความดีกับความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน ดังนั้นเมื่อผู้กระทำยึดหลักมสุขในการกระทำ จะต้องคำนวณปริมาณของความสุข-ความทุกข์ที่จะได้รับอย่างรอบคอบ เพราะการกระทำที่ถูกมากจะเกิดความสุขมาก และก็เกิดความสุขมากเช่นกัน ส่วนการกระทำที่ผิดมาก จะให้ผลในทางตรงกันข้าม คือจะเกิดความสุขมาก และเกิดความสุขน้อย แสดงถึง ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม การพิจารณาความดี-ความชั่วของการกระทำของบุคคลในสังคมตามหลักประโยชน์สุข จะดูว่าการกระทำใดที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุข เป็นการกระทำถูก ถือว่าเป็นความดี และการกระทำใดที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความทุกข์ เป็นการกระทำผิด ถือว่าเป็นความชั่ว หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การกระทำใดที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นการทำความดี ส่วนการกระทำใดที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นการทำความชั่ว

สรุปว่า ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ความดี คือ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ในสังคม ส่วนความชั่วคือการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม

^{๑๑} John Stuart Mill, “Utilitarianism”, in *Ethical Theories : A Book of Reading*, ed., A. I. Melden, P. 395.; อ้างใน เนื่องน้อย บุญเนตร, *จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รัสเซลล์ ชาร์ลส์*, หน้า ๗๕.

๒.๖ เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ประโยชน์สุขถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินการทำความดี-ความชั่ว แต่ประโยชน์สุขนี้ไม่ใช่ประโยชน์สุขส่วนตัวของผู้กระทำเท่านั้น เพราะการกระทำที่นำไปสู่ประโยชน์สุขส่วนตัวเป็นการกระทำเพื่อตัวเอง ไม่ใช่เป็นการกระทำเพื่อคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้นในเกณฑ์การตัดสินว่าการกระทำใดเป็นความดีมากหรือน้อย จึงขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของความสุข ที่เกิดจากการกระทำที่นำไปสู่ประโยชน์สุข และลดความทุกข์กับคนส่วนใหญ่ในสังคมมากหรือน้อย ส่วนเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินการทำความชั่วมากหรือน้อย ก็เป็นในทางตรงกันข้าม คือ เป็นการกระทำที่นำไปสู่ความทุกข์กับคนส่วนใหญ่ในสังคมมากหรือน้อย

สรุปว่า เกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม พิจารณาจากการกระทำที่ก่อให้เกิดปริมาณและคุณภาพของความสุข-ความทุกข์กับคนส่วนใหญ่ในสังคม กล่าวคือ เกณฑ์การตัดสินความดี คือ การกระทำที่เกิดประโยชน์สุขกับคนส่วนใหญ่ในสังคม และเกณฑ์การตัดสินความชั่ว คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์กับคนส่วนใหญ่ในสังคม

๒.๗ คุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

ในเรื่องคุณค่านี้จะมี ๒ แบบ คือ คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) และคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ประการแรก คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เป็นคุณค่าที่ไม่มีเพื่อสิ่งอื่นอีก เช่น ความสุขที่เกิดหลังจากทำบางสิ่งแล้วทำให้มีความสุขทางใจทันที ไม่ได้เกิดเพื่อสิ่งอื่นอีก ประการที่สอง คุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เป็นคุณค่าที่มีเพื่อสิ่งอื่นอีก เช่น การศึกษาหรือการเรียน เป็นคุณค่าที่มีเพื่อสิ่งอื่นอีก คือเพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เนื่องจากผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เป็นการกระทำแบบอุทิศตน ในการกระทำสิ่งที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขขึ้นกับผู้อื่นหรือคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นแนวคิดจริยศาสตร์เน้นคุณค่าที่สัมพันธ์กับสังคม จึงเป็นคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ส่วนใหญ่

สรุปว่า คุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็น การกระทำสิ่งที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขขึ้นกับตัวเองและคนส่วนใหญ่ในสังคม จึงมี คุณค่าในตัว (Intrinsic Value) และคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่ง ที่ทำ

๒.๘ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม

เนื่องจากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำนั้น ส่งผลให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมีข้อวิจารณ์ มากมายหลายประการดังนี้

๑) การให้ความสำคัญเฉพาะผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น โดยไม่ให้ความสำคัญ ผู้กระทำ และวิธีการกระทำเลย ทำให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เปรียบได้กับเครื่องจักรที่ให้ผลผลิต โดยไม่สนใจว่าวัตถุดิบ และวิธีการผลิต ถึงแม้จะได้ผลผลิตตามต้องการ แต่ก็ไม่มีความไม่แน่นอนในเรื่องทั้งปริมาณและคุณภาพ ดังนั้น แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไม่ให้ความสำคัญ ผู้กระทำ และวิธีการกระทำเลย ผลลัพธ์หรือประโยชน์สุขที่ออกมา ก็มีความไม่แน่นอนในเรื่อง ทั้งปริมาณและคุณภาพเช่นกัน ทำให้คนในสังคมส่วนมากอาจจะได้รับประโยชน์สุขหรือความสุข แต่เป็นประโยชน์สุขหรือความสุขที่มีปริมาณและคุณภาพนิดเดียว

๒) การถือเอาประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ ทำให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมถูกวิจารณ์ว่า ไม่ให้ความสำคัญธรรมกับคนส่วนน้อย เพราะคนส่วนน้อยต้อง เสี่ยงละความสุขของตน หรืออุทิศเพื่อคนส่วนใหญ่ในสังคม ทำให้คนส่วนน้อยถูกละเมิดสิทธิใน การจะได้รับประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้น ในประเด็นนี้ จอห์น ราวล์ (John Rawl) มองเห็นว่า แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีข้อบกพร่องเรื่องความยุติธรรม ราวล์ มองว่า แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มีหัวใจสำคัญอยู่ที่ความสุขหรือความรื่นรมย์ (Happiness/Pleasure) สิ่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งดีในตัวเอง โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น เพราะการกระทำของมนุษย์ล้วน เป็นไปเพื่อความสุข^{๑๒} แต่การนำความสุขหรือความรื่นรมย์ ซึ่งมีคุณค่าในตัวเองมาเป็นเงื่อนไข

^{๑๒} ศภชัย ศุภผล, จอห์น ราวล์ : ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของ จอห์น ราวล์ (กรุงเทพมหานคร : วิกตอริ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓-๑๔.

ของการกระทำ ที่นำไปสู่ผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ทำให้ความสุขหรือความรื่นรมย์นั้นถูกลดทอนไปจากคนส่วนน้อย คนส่วนน้อยจึงไม่ได้รับความยุติธรรมในด้านประโยชน์สุขที่เกิดขึ้น

๓) เกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่วในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เน้นเพียงประโยชน์สุขหรือความสุข ทำให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมองว่า ความสุขของคนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ จึงใช้หลักมหัสขเป็นเกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่ว ถูกหรือผิด แต่โดยความเป็นจริง สิ่งที่มีคุณค่าสำหรับมนุษย์มีหลายอย่าง เช่น ความสงบของจิต ปัญญาหรือความรู้ เป็นต้น เราจึงควรต้องใช้สิ่งเหล่านี้มาตัดสินด้วย

๔) การเน้นเฉพาะหลักประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมากที่สุด ทำให้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ดูเหมือนจะขาดเกณฑ์ที่ตายตัวในการพิจารณาการกระทำทุกการกระทำในระดับสากล เมื่อเป็นเช่นนี้กฎจึงไร้ความหมายในทางจริยศาสตร์ ในขณะเดียวกัน การกระทำแต่ละการกระทำอาจไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ใด หรือละเว้นกฎเกณฑ์ไปเสียก็ได้ เพราะสิ่งที่สำคัญที่แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม มุ่งเน้นคือปริมาณของความสุขที่เกิดขึ้น กฎเกณฑ์จึงไม่มีความหมายในจริยศาสตร์นี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ หากทุกคนเข้าข้างตนเองในการที่จะละเว้นกฎเกณฑ์ และถ้าละเว้นกฎเกณฑ์บ่อยๆ กฎนี้ก็คงไร้ความหมาย ถ้ากฎเกณฑ์ไร้ความหมายแล้ว ความสุขของคนทั่วจะมีได้อย่างไร^{๑๓}

๕) ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม บอกเราว่า จงทำประโยชน์ให้กับมหาชน ดังนั้นจึงขัดแย้งกับแนวคิดอัตนิยมโดยตรง จึงต้องถูกวิจารณ์จากแนวคิดอัตนิยมแน่นอน เพราะอัตนิยมมองว่า ประโยชน์สุขของตนเองเป็นสิ่งที่ดีที่สุด

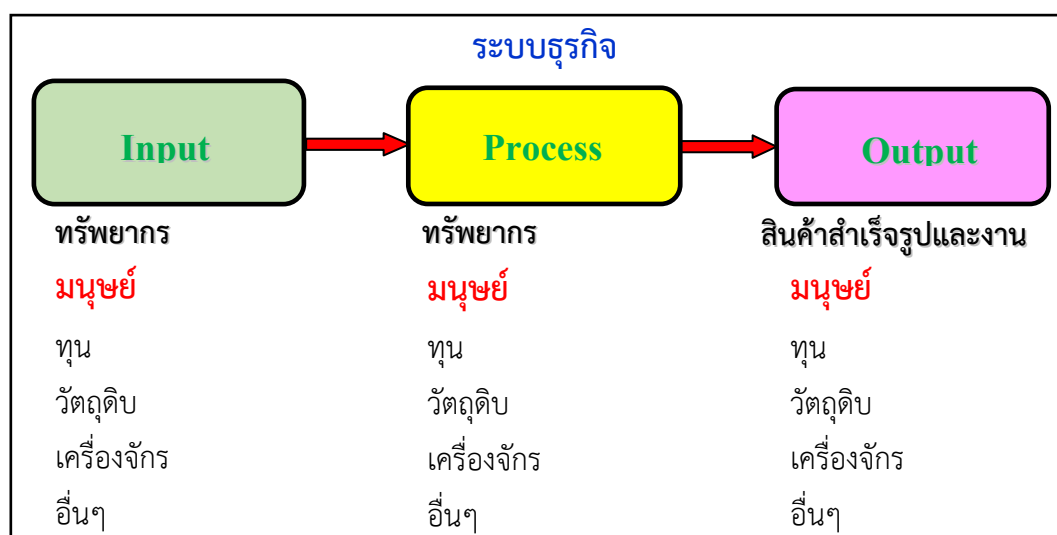
๖) ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม แม้จะให้ความสำคัญเฉพาะผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของการกระทำและวิธีการกระทำ กล่าวคือ ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเราย่อมมีเป้าหมาย (End) ของการกระทำ และมีวิธีการ (Means) เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น สมมุติว่าเราประสงค์ที่จะบรรลุเป้าหมายสิ่งหนึ่งซึ่งป็นสิ่งชอบธรรม มีประโยชน์และเป็นสิ่งมีค่าอันประเสริฐ ถ้าเป้าหมายที่เราต้องการชอบธรรมแล้ว ความชอบธรรมของเป้าหมายจะเป็นเหตุผลทำให้เราสามารถทำด้วยวิธีการใดๆ ที่พาเราบรรลุเป้าหมายด้วยหรือไม่ ถ้าใช้วิธีการกระทำที่ผิด แต่วิธีการนี้พาเราบรรลุเป้าหมายที่ถูก ความถูกต้องของเป้าหมายจะทำให้วิธีการกระทำที่ผิด กลายเป็นวิธีที่ถูกต้องได้หรือไม่

^{๑๓} วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, หน้า ๑๐๒.

๒.๙ การประเมินแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ อาจถือได้ว่าเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจในปัจจุบัน เพราะหลักการของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม โดยเฉพาะหลักการว่าด้วย “หลักมหสุข” (The Greatest Happiness Principle) ที่กล่าวไว้ว่า “การกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสุข (Happiness)... และการกระทำที่ผิด คือการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดสิ่งที่สวนทางกับความสุข...” แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกชั่วดี กล่าวคือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด เป็นการกระทำที่ถูกต้อง และหลักการนี้ตีความทางธุรกิจได้ว่า “การกระทำที่ถูกต้อง คือ การทำประโยชน์สูงสุดให้กับธุรกิจ หรือการทำผลกำไรสูงสุดให้กับกิจการ” เมื่อเรานำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้สอดคล้องกับหน้าที่หนึ่งเดียวของบริษัทเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจ คือ การแสวงหากำไรสูงสุด

ในระบบธุรกิจ (Business System)^{๑๔} โดยทั่วไป จะประกอบด้วย ส่วนนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Process) และผลลัพธ์ (Output) ซึ่งในทุกส่วนประกอบ จะมีทรัพยากรหรือปัจจัยนำเข้าขององค์กร เช่น มนุษย์ ทุน วัตถุดิบ เครื่องจักร เป็นต้น ดังภาพที่ ๒.๑

ภาพที่ ๒.๑ ระบบธุรกิจ (Business System)

^{๑๔} Stephen P. Robbins and Mary Coulter, **Management**, 7 Edition, (Prentice Hall : New Jersey, 2002), P. 13.

จากระบบธุรกิจ (Business System) ที่ประกอบด้วย ส่วนนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Process) และผลลัพธ์ (Output) นี้ จะมีทรัพยากรองค์การที่สำคัญที่สุด คือ “มนุษย์” เป็นตัวแปรสภาพปัจจัยนำเข้าอื่นๆ ให้เปลี่ยนเป็นผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งธุรกิจที่มีปัญหาในการทำธุรกิจ จะมีสาเหตุมาจาก การที่ระบบธุรกิจมีทรัพยากร “มนุษย์” ที่ปฏิบัติงานภายในระบบธุรกิจมีแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจที่ไม่ถูกต้อง ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ถ้าเราใช้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพังเราสามารถประเมินแนวคิดนี้โดยดูจากข้อดี-ข้อเสีย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๙.๑ ข้อดีของแนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

เมื่อเรานำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ถือว่าสอดคล้องกับเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของการทำธุรกิจเป็นอย่างดี เพราะผลลัพธ์ของการทำธุรกิจ คือการทำให้กำไรสูงสุด ดังนั้น ข้อดีของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ มีดังนี้

๑) ข้อดีของ“หลักมหัสข”

หลักมหัสข คือการมุ่งสู่การสร้างความสุขให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นหลักที่ทำให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำหรือเป้าหมายเท่านั้น ดีความในมุมมองของธุรกิจ คือ การสร้างประโยชน์สุขให้กับสมาชิกในองค์กรธุรกิจ เพื่อให้คนเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุข ได้ทำหน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจ คือการผลิตสินค้าหรือบริการที่ดีและมีคุณภาพจำนวนมากกระจายสู่สังคมหรือผู้บริโภค เป็นการสร้างประโยชน์สุขให้กับสังคมส่วนใหญ่ และขณะเดียวกันก็แสวงหากำไรสูงสุดตามที่ต้องการไปด้วย

๒) ข้อดีของ“ผู้กระทำ”

หลักมหัสข เป็นการกระทำของ “ผู้กระทำ” แบบการยอมอุทิศตน และวางตัวอย่างเป็นกลาง ซึ่งเป็นวิธีการกระทำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมอีกอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง เพราะการอุทิศตนเองเป็นวิธีการกระทำที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในมุมมองทางธุรกิจ ผู้ประกอบการ หรือเจ้าของธุรกิจ เมื่อทำธุรกิจต้องใช้ความมุ่งมั่น กำลังกาย

กำลังใจ กำลังทรัพย์ และทรัพยากรอื่นๆจำนวนมาก การทำธุรกิจบางอย่างถือว่าเป็นการทำแบบการยอมอุทิศตนก็ได้ เพราะการทำธุรกิจเป็นเรื่องยากลำบาก ต้องบริหารจัดการมากมายหลายเรื่อง หนึ่งในเรื่องที่ต้องทำคือการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม เช่น โทรศัพท์ รถยนต์ เป็นต้น ทำให้ผู้บริโภคหรือสังคมได้รับความสุขจากสินค้าหรือบริการ

๓) ข้อดีของ“วิธีการกระทำ”

เนื่องจาก “วิธีการกระทำ” เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจาก การกระทำของ “ผู้กระทำ” แบบการยอมอุทิศตน ซึ่งเป็นวิธีการกระทำที่ทำให้เกิดประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในมุมมองทางธุรกิจ กรณีผู้ประกอบการ หรือเจ้าของธุรกิจ แบบการยอมอุทิศตนก็ได้ นั้นหมายถึงมีวิธีการกระทำในธุรกิจโดยยึดถือในกฎของการแข่งขัน และกฎระเบียบของการทำธุรกิจ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม และในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจไปด้วย คือการแสวงหากำไรสูงสุด ธุรกิจจึงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน

๔) ข้อดีของ“ผลลัพธ์ของการกระทำ”

แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น ในทางธุรกิจตีความได้ว่า “ประโยชน์สูงสุดของธุรกิจ คือ ผลกำไรสูงสุดของกิจการ” เป็นหลัก จึงทำให้ธุรกิจที่มีทัศนะว่า หน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจ คือการแสวงหากำไรสูงสุด ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งเดียวของบริษัท ทำการใช้ทรัพยากรของบริษัท และประกอบกิจกรรมเพื่อเพิ่มผลกำไรสูงสุดให้กับองค์กร โดยยึดถือในกฎของการแข่งขัน รวมทั้งกฎระเบียบของพื้นที่หรือประเทศที่กำลังทำธุรกิจอยู่ ซึ่งจากการให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น ทำให้เป็นการเฝ้ามองผลลัพธ์ หรือ “ผลกำไรสูงสุด” ของกิจการแบบไม่ละสายตา และทำตามกฎเกณฑ์ที่มีอยู่อย่างครบถ้วน จึงเป็นผลทำธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจโดยใช้แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยม อยู่ได้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

๕) ข้อดีของ“ความดีและความชั่ว”

ความดี ก็คือ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ในสังคม ส่วนความชั่วการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม เมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ และหน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจอย่างหนึ่ง คือ การผลิตสินค้าหรือบริการที่ดีและมีคุณภาพจำนวนมาก กระจายสู่สังคมหรือผู้บริโภคที่มีจำนวนมากเช่นกัน เป็นการการสร้างประโยชน์สุขให้กับสังคมส่วนใหญ่ จึงเป็นการทำความดี และการแสวงหากำไรสูงสุดตามที่ต้องการไปด้วย ก็เป็นการทำความดีเพื่อองค์กรด้วย ส่วนความชั่วก็เป็น การปฏิบัติในสิ่งตรงข้าม เป็นการปฏิบัติที่องค์กรหลีกเลี่ยง

๖) ข้อดีของ“เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่ว”

จากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ ใช้ประโยชน์สุขหรือความสุข เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินการทำความดี-ความชั่ว ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินความดี คือ การกระทำที่เกิดประโยชน์สุขกับตัวเองและคนส่วนใหญ่ในสังคม และเกณฑ์การตัดสินความชั่ว คือ การกระทำที่เกิดความทุกข์กับ ตัวเองและคนส่วนใหญ่ในสังคม เมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ในทางปฏิบัติการผลิตสินค้าก็อาจไม่ดีทุกชิ้นแต่สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าดีมีคุณภาพ เช่น ในเรื่องคุณภาพของผลผลิตหรือสินค้า ถ้ามีผลผลิตหรือสินค้าไม่มีคุณภาพส่วนน้อยจำนวนหนึ่งไปสู่ผู้บริโภค ส่งผลทำให้ผู้บริโภคส่วนน้อยนั้น ต้องได้สินค้าที่ไม่คุ้มกับราคาที่จ่ายไป ทำให้เกิดความทุกข์ ถ้ามีการร้องเรียนก็อาจจะทำการแก้ไขให้ หรือให้สินค้าตัวใหม่แทนกับผู้บริโภคที่ร้องเรียน และในกรณีที่สินค้าส่วนใหญ่ไม่ได้คุณภาพ ก็แสดงความรับผิดชอบโดยเรียกคืนสินค้าทั้งหมด

๗) ข้อดีของ“คุณค่า”

ประโยชน์สุขหรือความสุข ถือเป็นคุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ เนื่องจากผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมได้ใช้ “ตนเอง” เป็นเครื่องมือในการกระทำสิ่งที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขขึ้นกับผู้อื่น หรือคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นคุณค่าที่สัมพันธ์กับสังคม ซึ่งเป็นคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เมื่อนำมา

ประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ คุณค่าที่ผู้ปฏิบัติงานจะได้รับจึงหมายถึง เงิน ซึ่งเป็นผลตอบแทนจากการทำงาน ก็เพื่อที่จะใช้จ่ายในชีวิตประจำวันตามที่ต้องการจึงจะทำให้เกิดความสุขในชีวิต สำหรับผู้บริโภครหรือสังคม ก็จะได้ใช้ผลผลิตของธุรกิจ เช่น รถยนต์ และสิ่งอุปโภคบริโภคต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ เป็นความสุขที่เกิดจากวัตถุ คือเป็นความสุขในกามสุข แม้จะเป็นคุณค่านอกตัวเท่านั้น โดยทั่วไป ถ้ามีชีวิตที่สุขสบายจากความสุขในกามสุขแล้ว น้อยคนที่จะสนใจในคุณค่าในตัว (Intrinsic Value)

๒.๙.๒ ข้อเสียของแนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เมื่อถูกใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ถ้าถูกใช้อยู่เดียวๆตามลำพัง ก็จะมีข้อดี ตามที่กล่าวมา ซึ่งจะเป็นจุดแข็งของแนวคิดนี้ แต่ไม่ใช่ว่าแนวคิดนี้ไม่มีข้อเสีย เพราะการทำธุรกิจในทุกวันนี้ยังมีปัญหาของการทำธุรกิจที่ขาดจริยธรรมปรากฏให้เห็นอยู่ ข้อเสียของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ มีดังนี้

๑) ข้อเสียของ“หลักมสุข”

หลักมสุข เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ของสำนักประโยชน์นิยม เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของกระทำการ โดยมีการกระทำเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดกับสังคมส่วนใหญ่ แต่แนวคิดนี้ ไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ และวิธีการกระทำ เมื่อนำมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ซึ่งเป้าหมายของธุรกิจ คือ “การทำกำไรสูงสุด”ให้กับองค์กรเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหา คือ ผู้กระทำจะมีเจตนาอย่างไร และมีวิธีทำธุรกิจแบบไหนก็ได้ ขอให้ได้ผลลัพธ์คือกำไรสูงสุดตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ แสดงถึง ตัวหลักการมสุขมีปัญหา การดำเนินธุรกิจที่ยืนอยู่บนแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมแบบนี้ จึงมีปัญหจริยธรรมในการทำธุรกิจจึงมีอยู่ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒) ข้อเสียของ“ผู้กระทำ”

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เห็นว่า หลักการทางศีลธรรมและการดูที่แรงจูงใจหรือเจตนาเป็นการดูอดีตของการกระทำนั้นไม่มีทางที่จะพิสูจน์ได้

แรงจูงใจจึงอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับผลของการกระทำแต่อย่างใด จากสาเหตุนี้ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมจึงไม่ให้ความสำคัญของผู้กระทำ แต่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น และแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเองไม่มีเกณฑ์การคิดที่ตัดสินเกี่ยวกับตัวผู้กระทำ เมื่อถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ผู้กระทำจึงใช้แรงจูงใจหรือเจตนาที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ในการตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการกระทำและกำหนดเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของธุรกิจ เช่น ในแรกเริ่มทำธุรกิจอาจมีเจตนาที่ดีในการทำธุรกิจ แต่เมื่อดำเนินธุรกิจไปแล้วมีปัญหาเกี่ยวกับผลกำไร ไม่ได้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ก็อาจเปลี่ยนเป็นเจตนาที่ไม่ดีในการทำธุรกิจ เพื่อให้ได้ผลกำไรตามที่ตั้งเอาไว้ เป็นต้น

๓) ข้อเสียของ“วิธีการกระทำ”

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ นอกจากจะไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำแล้ว ยังไม่ให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำด้วย เมื่อถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ การทำธุรกิจจึงมีกฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจในประเทศที่ทำธุรกิจอยู่เท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติตาม เมื่อการทำธุรกิจมีปัญหาเกี่ยวกับผลลัพธ์ หรือผลกำไรไม่ได้ตามเป้าหมาย ทำให้เกิดการละเมิดจริยธรรมในการทำธุรกิจ เช่น การทุจริตในรูปแบบต่างๆมากมายเกิดขึ้น

๔) ข้อเสียของ“ผลลัพธ์ของการกระทำ”

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ แม้จะให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น แต่เมื่อนำมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ กลับสร้างปัญหาที่ใหญ่มาก กรณีที่เกี่ยวกับผลกำไร เช่น การลดต้นทุนโดยการใช้วัตถุดิบที่ด้อยคุณภาพผลิตสินค้า การจงใจนำสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานซึ่งจำหน่ายไม่ได้ในประเทศของตัวเอง แต่ส่งออกไปจำหน่ายประเทศที่ไม่มีมาตรฐานควบคุม เป็นต้น กรณีที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เช่น การทำลายสภาพแวดล้อมโดยลักลอบปล่อยน้ำเสียที่เกิดจากขบวนการผลิตลงแม่น้ำ การทิ้งขยะที่เป็นอันตรายอย่างไม่ถูกต้อง เป็นต้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหากับสังคม

๕) ข้อเสียของ“ความดีและความชั่ว”

เนื่องจากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ และมีผลลัพธ์หรือเป้าหมายสูงสุด คือ ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้น ความดี ก็คือ การกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนส่วนใหญ่ในสังคม ส่วนความชั่วการกระทำที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม คนส่วนน้อยในสังคมจึงถูกละเลย เมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้เกิดปัญหา เช่น ในเรื่องคุณภาพของผลผลิตหรือสินค้าที่ไปสู่ผู้บริโภค จากแนวคิด ดีความได้ว่าคุณภาพของผลผลิตหรือสินค้าไม่ต้องคุณภาพดีทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ได้ ส่งผลทำให้ผู้บริโภคส่วนน้อยจำนวนหนึ่ง ต้องได้สินค้าที่ไม่คุ้มกับราคาที่จ่ายไป ซึ่งเป็นข้อบกพร่องของแนวคิดเรื่องความดี-ความชั่ว

๖) ข้อเสียของ“เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่ว”

จากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ใช้ประโยชน์สุขหรือความสุข เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินการทำความดี-ความชั่ว ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินความดี คือ การกระทำที่เกิดประโยชน์สุขกับตัวเองและคนส่วนใหญ่ในสังคม และเกณฑ์การตัดสินความชั่ว คือ การกระทำที่เกิดความทุกข์กับ ตัวเองและคนส่วนใหญ่ในสังคม เมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ก็ทำให้เกิดปัญหา เช่น ในเรื่องคุณภาพของผลผลิตหรือสินค้า ถ้ามีผลผลิตหรือสินค้าไม่มีคุณภาพส่วนน้อยจำนวนหนึ่งไปสู่ผู้บริโภค ส่งผลทำให้ผู้บริโภคส่วนน้อยนั้น ต้องได้สินค้าที่ไม่คุ้มกับราคาที่จ่ายไป ทำให้เกิดความทุกข์ ส่วนผู้ผลิตอาจจะไม่มีความทุกข์ไปกับผู้บริโภค เพราะสินค้าได้ขายไปในราคาที่ต้องการแล้วหรือประโยชน์สุขกับตัวเองแล้ว ถ้ามีการร้องเรียนก็อาจจะทำการแก้ไขให้เฉพาะผู้บริโภคที่ร้องเรียนเท่านั้น ส่วนผู้บริโภคบางส่วนที่ไม่ร้องเรียนก็อาจจะได้รับการเพิกเฉยไม่มีการจัดการใดๆให้ เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วนี้อาจมีปัญหา เพราะบางครั้งสนใจเฉพาะความสุขของตนเองเท่านั้น

๗) ข้อเสียของ“คุณค่า”

ประโยชน์สุขหรือความสุข ถือเป็นคุณค่าของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เนื่องจากผู้กระทำ ในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมได้ใช้ “ตนเอง” เป็นเครื่องมือในการกระทำสิ่งที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขขึ้นกับผู้อื่น หรือคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นคุณค่าที่สัมพันธ์กับสังคม ซึ่งเป็นคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ คุณค่าที่ผู้ปฏิบัติงานจะได้รับจึงหมายถึง เงิน ซึ่งเป็นผลตอบแทนจากการทำงาน ก็เพื่อที่จะใช้จ่ายในชีวิตประจำวันตามที่ต้องการจึงจะทำให้เกิดความสุขในชีวิต สำหรับผู้บริโภครหรือสังคม ก็จะได้ใช้ผลผลิตของธุรกิจ เช่น รถยนต์ และสิ่งอุปโภคบริโภคต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ เป็นความสุขที่เกิดจากวัตถุ คือเป็นความสุขในกามสุข เป็นคุณค่านอกตัวเท่านั้น ไม่มีคุณค่าในตัว (Intrinsic Value) เลย

สรุปว่า จากการประเมินแนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ในแนวคิดนี้มีจุดแข็งหรือข้อดี ที่มากมายเช่นกัน ดังที่กล่าวมาข้างบน ซึ่งทำให้ธุรกิจที่ใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สามารถทำธุรกิจมาได้จนถึงปัจจุบัน แต่เหตุผลที่ทำให้สามารถทำธุรกิจมาได้จนถึงปัจจุบัน จากการวิเคราะห์พบว่า เป็นการทำธุรกิจด้วยความมุ่งมั่น ทำตามหน้าที่ ทำแบบอุทิศตน ทำด้วยความรับผิดชอบ ทำตามกฎเกณฑ์ของการแข่งขัน เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของ ผู้ประกอบการ เจ้าของธุรกิจ หรือบุคลากรที่อยู่ในองค์กรทุกคน แต่ถ้าใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพัง โดยที่ตัวแนวคิดนี้ยังมีปัญหาหลักอยู่ คือ การไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำหรือมนุษย์ และวิธีการทำธุรกิจ ก็ไม่สามารถมั่นใจได้ว่าธุรกิจจะสามารถดำเนินไปได้ตลอดไป เพราะผู้กระทำหรือมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำการขับเคลื่อนธุรกิจ ดังนั้น จึงไม่ควรทำธุรกิจโดยใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพัง ควรมีการปรับปรุงจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ในแนวคิดที่ใช้อยู่นี้ให้หมดไป จึงจะมั่นใจได้ว่าธุรกิจจะสามารถดำเนินไปได้ตลอดไป

๒.๑๐ สรุปการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สรุปได้ว่า หลักมสุขหรือหลักประโยชน์สุขสูงสุด เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญที่ “ผลลัพธ์ของการกระทำ” และเป็นการกระทำเพื่อการมีชีวิตที่ดีของคนส่วนใหญ่ในสังคม แต่หลักการนี้มีปัญหา คือ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับ ผู้กระทำ วิธีการกระทำ และคนส่วนน้อยในสังคมถูกละเลย เมื่อธุรกิจนำมาประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เนื่องจากเป็นหลักการที่ให้ความสำคัญที่ผลลัพธ์ของการกระทำ “การทำความดีสูงสุด” ให้กับองค์กรเป็นหลัก จึงเป็นเป้าหมายและผลลัพธ์ของการทำธุรกิจ จึงทำให้การทำธุรกิจมีกำไรสูงสุดจากการทำธุรกิจ เป็นสาเหตุทำให้ธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจโดยใช้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม อยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน แต่หลักการนี้ได้สร้างปัญหามากมาย เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “ผู้กระทำ” ซึ่งหมายถึงเจ้าของธุรกิจ ผู้ประกอบการ นักธุรกิจ หรือบุคลากรทั้งหมดที่อยู่ในองค์กรธุรกิจ ขาดความชัดเจนในเรื่องแรงจูงใจหรือเจตนาในการทำธุรกิจ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ เจตนาในการทำธุรกิจจะดีหรือไม่ดีก็ได้ หรือดีบ้างไม่ดีบ้างขึ้นอยู่กับผลกำไรที่ได้รับเป็นไปตามเป้าหมายหรือสูงกว่าที่ตั้งไว้หรือไม่ นอกจากนี้ ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “วิธีการกระทำ” อีกด้วย ทำให้ไม่มีวิธีการทำธุรกิจที่ชัดเจน โดยทำด้วยวิธีไหนก็ได้ขอให้ได้กำไรสูงสุดตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงเกิดการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม มีการทุจริตมากมายเกิดขึ้น ขาดจริยธรรมในการทำธุรกิจ เป็นต้น และสุดท้ายปัญหาก็กลับมากระทบธุรกิจตัวเองด้วย เนื่องจากการทำผิดกฎหมาย หรือผู้บริโภคไม่ใช้สินค้าหรือบริการ ดังนั้น เพื่อให้มีการทำธุรกิจที่ดีและเป็นธุรกิจที่ดี คือ มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน รวมทั้งบุคลากรในองค์กรและสังคมมีชีวิตที่ดี แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจในปัจจุบัน จะต้องมีการปรับปรุงเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจต่อไป

บทที่ ๓

วิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจใน
บทนี้ เป็นการเขียนเพื่อตอบคำถามว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริย
ศาสตร์ธุรกิจเป็นอย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ออกเป็น ๑๐ ประเด็น ได้แก่

- ๓.๑ หลักการของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๒ ผู้กระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๓ วิธีการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๔ ผลลัพธ์ของการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๕ ความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๖ เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๗ คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๘ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๓.๙ การประเมินหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
- ๓.๑๐ สรุปการวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์

ธุรกิจ

การวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ในบทนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ หลักการของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

พื้นฐานแนวคิดทางปรัชญาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือการดำเนินกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ โดยใช้หลักหลักมัชฌิมา จะมีลักษณะ คือ การได้คุณภาพชีวิตมาจากความรู้จัก
ประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค การไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และธรรมชาติ

แวดล้อม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เห็นว่าการมีชีวิตที่ดีงาม การพัฒนาคน และพัฒนาสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่ดีที่สุด ซึ่งความต้องการในผลลัพธ์ในทางธุรกิจของหลักมัชฌิมาปฏิปทา^๑นี้ พระพุทธเจ้าทรงย้ำสอนถึงวัตถุประสงค์ในการครอบครองความมั่งคั่งหรือทรัพย์ จะแตกต่างกันอย่างมากจากนักธุรกิจที่ไม่ใช่ชาวพุทธ คือ วัตถุประสงค์ในการครอบครองความมั่งคั่งของชาวพุทธ เพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนามนุษย์ผ่าน 3 ขั้นตอน คือ ๑) ทรัพย์ช่วยทำให้เกิดสะดวกสบาย และมีความปลอดภัย ๒) มีจิตที่ดีบริสุทธิ์ และ ๓) มีเสรีภาพภายในจิตใจ

มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง เป็นอริยสัจข้อสุดท้าย คือ มรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติ หรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด^๑ ดังพุทธพจน์ต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ ๑. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ๒. อัตตakilมถานุโยค(การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น... มัชฌิมาปฏิปทานั้น ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แหละ คือ ๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) ๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) ๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)”^๒

จากพุทธพจน์จะเห็นว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ตามคำสอนของพุทธปรัชญานั้น มีความหมายรวมไปถึงวิธีการดำเนินชีวิตประจำวันที่ไม่ตั้งหรือเข้มงวดจนเกินไป อย่างเช่นการปฏิบัติแบบที่ทำให้ตน

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘๑ - ๕๘๒.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๑.

เดือดร้อนและลำบาก (อัตตกิลมณานุโยค) และไม่หย่อนจนเกินไป แบบการปฏิบัติที่หมกมุ่นมัวเมาในอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย (กามสุขัลลิกานุโยค)^๓ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นทางที่ไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุดระหว่างกามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมณานุโยค คือ เป็นแนวทางการปฏิบัติที่ไม่เข้าไปข้องแวะที่สุดทั้งสองอย่าง และสองแนวคิดนี้พุทธปรัชญา เห็นว่าเป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ไม่พาไปสู่ชีวิตที่ดี ดังมีรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

กามสุขัลลิกานุโยค เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ปรัชญาจารย์วาก เป็นแนวคิดที่มีวิถีแห่งการดำเนินชีวิต โดยสอนให้แสวงหาความสุขสำราญ โดยเฉพาะความสุขทางกายให้เต็มที่ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะชีวิตมีจุดหมายคือมีความสุขในทางวัตถุในปัจจุบันนี้เท่านั้น ปรัชญาจารย์วาก มีคำสอนว่าดังนี้

จงกิน จงดื่ม และจงหาความสุขให้พอในชาตินี้ เพราะชาติหน้าเราไม่รู้ว่าจะมีหรือไม่ จุฬหมายปลายทางของคนที่มีความคิด คือการแสวงหาความสุขเพลิดเพลินให้มากที่สุดในชีวิตนี้และในวันนี้ เพราะว่าวันหน้ายังไม่ถึง วานนี้ก็ล่วงมาแล้ว มันเป็นความโง่ที่จะเลิกการแสวงหาความสุขเพลิดเพลินในชีวิตนี้... จงใช้ชีวิตให้คุ้มค่า เพราะทุกสิ่งทุกอย่างจบลงเมื่อความตายมาถึง นรกสวรรค์ไม่มี อาตมันไม่มี วรรณะไม่มี...^๔

จากคำสอนปรัชญาจารย์วาก พระพุทธเจ้าจัดเป็นกามสุขัลลิกานุโยคนี้ เป็นมิถิฉาภิกขุ เพราะเป็นการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย ปรัชญานี้จึงเป็นปรัชญาที่นำไปสู่ทางสุดโต่งสายหนึ่ง ปรัชญานี้มีความเชื่อว่า ศีลธรรมและโมกษะหรือการหลุดพ้น ไม่มีอยู่ทั้งในโลกนี้ ในโลกหน้า และในโลกไหนๆ^๕ ปรัชญาจารย์วาก ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำหรือเป้าหมายสูงสุด คือ ความสุข แต่เป็นกามสุขเท่านั้น เมื่อมองเกี่ยวกับผู้กระทำจะมีเจตนาที่เป็นอกุศล และมีปัญหาในเรื่องวิธีการกระทำ คือ ไม่มีหลักศีลธรรมเป็นฐานการกระทำ ถ้าประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แนวคิดนี้เป็นคำสอนที่ทำลายศีลธรรมอันเป็นแบบปฏิบัติที่ดี

^๓ สุนทร ฌ รังสี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐๗ - ๕๐๘.

^๔ สุวัฒน์ จันทรจันง, **ปรัชญาและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๕.

^๕ สนั่น ไชยานุกุล, **ปรัชญาอินเดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒๑.

งามในสังคม ทั้งยังจะสร้างปัญหามากมายให้เกิดขึ้นแก่สังคม เนื่องจากการเสพงามอย่างไม่ระมัดระวัง

อัตตกิลมถานุโยค เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ปรัชญาเซน เป็นลัทธิของครุณิครนถ์ นาฏบุตร พระพุทธเจ้า มองว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะเป็นหลักการที่ถือการปฏิบัติที่เข้มงวดทำให้เกิดความลำบากเดือดร้อนแก่ตน ปรัชญา^๖นี้จึงเป็นปรัชญาที่นำไปสู่ทางสุดโต่งอีกสายหนึ่ง จริยศาสตร์ปรัชญาเซน ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเป้าหมายสูงสุด คือ เกวลีหรือไกวล ค่ายกับนิพพานในพุทธปรัชญา^๖ เมื่อมองถึงเกี่ยวกับผู้กระทำจะมีเจตนาที่เป็นกุศล แต่มีปัญหาในเรื่องวิธีการกระทำ คือ ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติที่เข้มงวดมากทำให้ตัวเองเดือดร้อนลำบาก ถ้าประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ดีความได้ว่าเป็นการส่งเสริมการทำงานที่เป็นการทำงานหนัก และให้เวลากับงานมากเกินไปจนอาจทำให้เกิดปัญหาส่วนตัวเรื่องความเครียด ปัญหาเรื่องไม่มีเวลาให้ครอบครัว ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมแก่คนส่วนมากได้

จากแนวคิดจริยศาสตร์ทั้งสามทัศนะที่กล่าวมาข้างต้น ถ้ามองว่า แนวคิดแนวคิดจริยศาสตร์แบบไหนที่เหมาะสมและดีที่สุดที่จะนำไปเพื่อประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เมื่อใช้ผลลัพธ์หรือเป้าหมายของธุรกิจ คือ “การทำให้กำไรสูงสุด” เป็นเกณฑ์ในการเลือก เมื่อทำการวิเคราะห์ พบว่า แนวคิดจริยศาสตร์ปรัชญาจารย์วาก ถ้าประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แนวคิดนี้เป็นคำสอนที่ทำลายศีลธรรมอันเป็นแบบปฏิบัติที่ดีงามในสังคม ทั้งยังจะสร้างปัญหามากมายให้เกิดขึ้นแก่สังคม เนื่องจากการเสพงามอย่างไม่ระมัดระวัง จึงไม่เหมาะเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ แนวคิดจริยศาสตร์ปรัชญาเซน เป็นการส่งเสริมการทำงานที่หนักให้เวลากับงานมากเกินไปจนอาจทำให้เกิดปัญหาส่วนตัวเรื่องความเครียด ปัญหาเรื่องไม่มีเวลาให้ครอบครัว ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมแก่คนส่วนมากได้ จึงไม่เหมาะเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจเช่นกัน สำหรับหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ให้ความสำคัญกับผู้กระทำที่กระทำด้วยเจตนาที่เป็นกุศล มีวิธีการกระทำที่มีหลักศีลธรรมเป็นฐาน และให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุข ซึ่งสอดคล้องกับผลลัพธ์หรือเป้าหมายของการทำธุรกิจ คือ “การ

^๖ สุวัฒน์ จันทร์จำนง, **ปรัชญาและศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๒.

ทำกำไรสูงสุด” ซึ่งเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดให้กับองค์กรเอง และผู้บริโภครหรือสังคมส่วนใหญ่ จึงเหมาะสมและดีที่สุดที่จะนำไปเพื่อที่จะประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

เมื่อได้หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเหมาะสมหรือดีที่สุดที่จะนำมาเพื่อที่จะใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจแล้ว อันดับต่อไปก็จะอธิบายในรายละเอียดอื่นๆของหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) **สัมมาทิฐิ** (Right View; Right Understanding) หมายถึง ความเห็นชอบหรือความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งลักษณะสัมมาทิฐินี้ จะประกอบไปด้วยปัญญา คือ ความรู้ในอริยสัจ ๔ ดังพุทธพจน์ว่า “ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธ (ความดับแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)”^๗ ความรู้ใน อกุศลและอกุศลมูล กับ กุศลและ กุศลมูล ดังพุทธพจน์ว่า “เมื่อใดพระอริยสาวกรู้ชัดอกุศลและรากเหง้าแห่งอกุศลอย่างนี้ รู้ชัดกุศล และรากเหง้าแห่งกุศลอย่างนี้ ... ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น พระอริยสาวกรู้ว่ามีสัมมาทิฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้”^๘ เห็นไตรลักษณ์ หรือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นปฏิจจสมุปบาท เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) **สัมมาสังกัปปะ** (Right Thought) หมายถึง การดำริชอบ ด้วยการคิดกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง เช่น การคิดออกจากอารมณ์ชั่ววอนต่างๆ การคิดในการไม่พยาบาท การคิดในความไม่เบียดเบียน และคิดละกิเลสอันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

๓) **สัมมาวาจา** (Right Speech) หมายถึง การเจรจาชอบ ด้วยเจตนางดเว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ ไม่ประพฤติชั่วทางวาจา ได้แก่ ๑) ไม่พูดเท็จ พูดแต่คำจริง ๒) ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้างกัน พูดแต่คำประสานสามัคคี ๓) ไม่พูดคำหยาบคาย พูดแต่คำอ่อนหวาน ๔) ไม่พูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ พูดแต่คำที่มีประโยชน์

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๔.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๓-๘๔.

๔) สัมมากรรมันตะ (Right Action) หมายถึง การกระทำชอบ โดยประกอบการทำงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเจตนางดเว้นจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ ๑) เว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น สัตว์อื่น มีเมตตา กรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย ๒) เว้นจากการลักขโมย เบียดเบียนทรัพย์สินผู้อื่น และฉ้อฉลคดโกงแก่งแย่งทำลายผู้อื่น มีการเสียสละแบ่งปันเฉลี่ยความสุขของตนเพื่อผู้อื่นตามสมควร ๓) เว้นจากการประพฤติดีในกาม พอใจการปลีกตนออกจากกาม

๕) สัมมาอาชีพะ (Right Livelihood) หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด หรือการเว้นมิจฉาชีพทุกรูปแบบ ประกอบตนอยู่ในสัมมาชีพ คือความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพโดยสุจริต รวมถึง ทำงานไม่ให้คั่งค้าง ไม่จับจด ไม่ยุ่งเหยิง สับสน เป็นต้น

๖) สัมมาวายามะ (Right Effort) หมายถึง การมีความเพียรชอบ ได้แก่ สัมมัปปธาน 4 เป็นการเพียรเพื่อแก้ปัญหาชีวิตที่เบื่อกวน ประกอบด้วย ๑) เพียรระวัง หรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๒) เพียรละ หรือเพียรกำจัด คือเพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น ๔) เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ ซึ่งความความเพียรเหล่านี้ ทำให้ประสบความสำเร็จ และมีชีวิตที่ดี ดังพุทธพจน์ ต่อไปนี้

นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ปรารถนาความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้หลงลืมสติ นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญาทึบ”^๙

ภิกษุทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงธรรม ๒ ประการ ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. ความไม่สันโดษเพียงแต่กุศลธรรมทั้งหลาย ๒. ความไม่ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร... เพราะเหตุนี้

^๙ อ.อ.ม. (ไทย) ๒๓/๓๐/๒๗๘.

แล เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจักเริ่มตั้งความเพียรไม่ย่อหย่อนว่า จะเหลืออยู่แต่หนึ่ง เอ็น และกระดูกก็ตามที เนื้อและเลือดในสรีระจงเหือดแห้งไปเถิด ยังไม่บรรลุผลที่พึงบรรลุด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักไม่หยุดความเพียร” ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล^{๑๐}

๗) สัมมาสติ (Right Mindfulness) หมายถึง การระลึกรู้ชอบ ได้แก่ การพิจารณากุศลธรรม (ชั้นธรรมดา) และการระลึกรู้ในสติปัฏฐาน (ชั้นสูงขึ้นไป) หมายถึง ความไม่เพลา ไม่เลินเล่อ ไม่พินเพื่อนเลือนลอย รวมความถึง ความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ ภาวะพร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร การทำหน้าที่ของสติมักถูกเปรียบเหมือน นายประตูที่คอยระวังเฝ้าคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการโดยปล่อยคนที่ควรเข้าออกให้เข้าออกได้ และคอยกันห้ามคนที่ไม่ควรเข้าไม่ให้เข้าไป คนที่ไม่ควรออกไม่ให้ออกไป

สติ มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า “อัปมาท” หรือความไม่ประมาท หมายความว่า การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ ขยายความได้ว่า การระมัดระวังอยู่เสมอ ไม่ยอมมถลาลงไปในทางเสื่อมและไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความเจริญก้าวหน้า ตระหนักดีถึงสิ่งที่จะต้องทำ และสิ่งต้องไม่ทำ ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำด้วยความจริงจัง พยายามเดินรุดหน้าอยู่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่า อัปมาทธรรมนี้ เป็นหลักความรู้สึกรับผิดชอบตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความสำคัญของอัปมาทธรรม เห็นได้จากพุทธพจน์ต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ที่เหยียบไปบนแผ่นดินทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่เลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูลรวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาท บัณฑิตกล่าวว่ เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น ภิกษุผู้ไม่ประมาทพึงหวังข้อนี้ได้ว่า ‘จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก’^{๑๑}

^{๑๐} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕/๖๑.

^{๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๐/๗๕.

จากพุทธพจน์ แสดงถึงความสำคัญของอัปมาทธรรม หรือความไม่ประมาท และความไม่ประมาทนี้เป็นธรรมข้อเดียวที่ยึดเอาประโยชน์ไว้ได้ทั้งสองอย่าง คือ ทั้งทิฏฐธัมมิกัตถะ(ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือประโยชน์เฉพาะหน้า) และสัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ในภายหน้าไว้ได้ หรือประโยชน์ขั้นสูงขึ้นไป) ดังพุทธพจน์ต่อไปนี้

“รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่สัญจรไปบนแผ่นดินชนิดใดชนิดหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่า รอยเท้าช้างเป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ฉนั้นใด มหาบพิตร ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า คือ ความไม่ประมาท ก็ฉนั้น”^{๑๒}

๘) สัมมาสมาธิ (Right Concentration) หมายถึง การที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง การที่จิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน จุดมุ่งหมายของสมาธิ มีเพื่อเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างได้ผลดี หรือสมาธิเพื่อปัญญา ประโยชน์ของสมาธิมีมากมาย เช่น ประโยชน์ในด้านสุขภาพจิต และการพัฒนาบุคลิกภาพ โดยทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกลักษณะ เข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพ เป็นต้น ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ช่วยทำให้จิตผ่อนคลาย หายเครียด หยุดยั้งความก่อกวนวิตกกังวล เป็นต้น เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพการทำงาน การเล่าเรียน การทำกิจทุกอย่าง เพราะจิตที่เป็นสมาธิ แน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กำลังทำ ย่อมช่วยให้เรียน ให้คิด ให้ทำงานได้ผลดี การงานก็เป็นไปโดยรอบคอบ ไม่ผิดพลาด และช่วยเสริมสุขภาพกายและแก้ไขโรคได้ เนื่องจากกายกับจิตใจอาศัยกันและมีอิทธิพลต่อกัน ผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็งสมบูรณ์ เมื่อเจ็บป่วยก็ไม่สบายอยู่แค่กายเท่านั้น จิตใจไม่พลอยป่วยไปด้วย เป็นต้น การฝึกอบรมเจริญสมาธิ มีวัตถุประสงค์ ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ซึ่งในพระไตรปิฎก มีดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา ๔ ประการนี้ คือ

๑. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๒. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ
๓. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๘/๑๕๑.

๔. สมภาวิภวนนท่บคคคเจริญท่ให้มกแล้วยอมเป็นไปเพื่อควมสันอสวะ....

สรุปรว่า การกระทำท่ทั้งแปดประการข้งต้น คือการกระทำตมหลกัมัชฌิมมปฏิบพท เป็นกรกระทำท่ประกอบด้วย ปัญญ ศีล และสมมทิ มีสมมทิฏฐิเป็นต้นนำ มีเจตณท่เป็นกุศล เป็นนนวนงปฏิบัติตนเพื่อเกิดผลลัษ์ขงกรกระทำ คือ พ้นทุกข์ หรือมีควมสุข ท่ให้มีชีวิตท่ดี ดั่งน้กรปฏิบัติตมหลกัมัชฌิมมปฏิบพท หรือหลกักรียมรรค ๘ ประการ จึงเป็นทงท่ถูกต้อง ท่ให้ผลลัษ์ขงกรกระทำ คือ มีควมสุข เพื่อกรมีชีวิตท่ดี

จกหลกัมัชฌิมมปฏิบพทหรือกรียมรรคมีองค์ ๘ ประการ เมื่อทำกรจัดหมวมหมู่ตมสภวท่เป็นธรรมประภทเดียวกัน จะได้เป็น ปัญญ ศีล และสมมทิ โดย ปัญญ ประกอบด้วย ๑. สมมทิฏฐิ (เห็นชอบ) ๒. สมมสังกัปะ (ดำริชอบ) ๓. สมมววจ (เจรจชอบ) ๔. สมมกัมมันตะ (กระทำชอบ) ๕. สมมอชิวะ (เลี้ยงชีพชอบ) และสมมทิประกอบด้วย ๖. สมมวอยามะ (พยายามชอบ) ๗. สมมสติ (ระลึกชอบ) ๘. สมมสมมทิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

สำหรับในงนวิจัยนี้ จกควมหมยขงมัชฌิมมปฏิบพท ผู้วิจัยได้ทำกรกำหนดให้ปัญญ คือ “ผู้กระทำในหลกัมัชฌิมมปฏิบพท” ศีลและสมมทิ คือ “วิธีการกระทำในหลกัมัชฌิมมปฏิบพท” และประโยชน์หรือควมสุข คือ “ผลลัษ์หรือเป้าหมายขงกรกระทำในหลกัมัชฌิมมปฏิบพท” ซึ่งมีรยละเอียดดั่งนี้

๓.๒ ผู้กระทำในหลกัมัชฌิมมปฏิบพทในพุทธปรัชญเธรวท

โดยวัตุประสงค์เบื้องต้นขงหลกัมัชฌิมมปฏิบพทนั้นบวเป็นศสตรว่าด้วยกรเป็นหลักปฏิบัติเพื่อกรหลุดพ้นจกควมทุกข์ หรือเพื่อควมสุข แต่หลกัมัชฌิมมปฏิบพทยังเป็นศสตรว่าด้วยควมสัมพันธ์ ๒ ลักษณะ คือ ควมสัมพันธ์ระหว่งกยกับจิตใจในตัวตนขงมนุษย์ และควมสัมพันธ์ระหว่งมนุษย์กับสังคคและสิ่งแวดล้อม ควมสัมพันธ์ทั้ง ๒ ลักษณะนี้ เชื่อมโยงกับคุณลักษณะขง ควมเป็นมนุษย์ และการกระทำขงบุคคล ดั่งต่อไปนี้

๑. ความเป็นมนุษย์

ในจริยศาสตร์ตะวันตกนั้น ผู้กระทำ จะกระทำอยู่บนฐานที่แตกต่างกัน เช่น จริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ผู้กระทำทางศีลธรรมจะกระทำอยู่บนฐานของผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ประโยชน์สูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุด แนวคิดจริยศาสตร์แบบอัตนิยม โดยมีความเชื่อว่า การกระทำทุกอันของมนุษย์ทุกคนล้วนแต่เป็นไปเพื่อก่อประโยชน์แก่ตนเองทั้งสิ้น เป็นต้น

สำหรับผู้กระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้น ให้ความสำคัญกับผู้กระทำอยู่บนฐานของเจตนา ฐานของศีลธรรม และฐานของประโยชน์ โดยที่ฐานของการกระทำเหล่านี้ มีคุณค่าต่อมนุษย์ คือ การมีชีวิตที่ดี นอกจากนี้ผู้กระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ยังพิจารณาจากคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ ในฐานะเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่มีธรรมชาติ คือ ความเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ เป็นที่ตั้งแห่งจริยธรรม กล่าวคือ มนุษย์ควรเป็นผู้ “ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม และทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^{๑๓} หมายความว่าในด้านความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจของตนนั้น มนุษย์เป็นผู้สามารถฝึก และพัฒนาตนได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักของศีลธรรม และจริยธรรม โดยการไม่ทำบาปหรือความชั่ว ทำแต่ความดีหรือกุศล และการพัฒนาจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจในตัวตนของมนุษย์

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม มนุษย์ควรเป็นผู้สามารถปฏิบัติพัฒนาตนบนฐานของศีลธรรม และจริยธรรม ให้เป็นไปตามเงื่อนไข และความต้องการของสังคมได้ หมายความว่า แม้มนุษย์จะถูกจัดแบ่งตามหน้าที่ แต่ในการปฏิบัติพัฒนาตนตามหน้าที่นั้น มนุษย์ควรตัดสินใจได้ด้วยตนเองว่าจะเลือกกระทำ หรือไม่เลือกกระทำก็ได้ กล่าวคือในการปฏิบัติตนตามหน้าที่ใน หลักมัชฌิมาปฏิปทา นั้นให้ความสำคัญกับมนุษย์ ผู้ซึ่งมีลักษณะ “ยอมรับ” ในสิ่งที่ไม่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรม นั่นคือ การกระทำความดีหรือกุศลกรรม และ “ปฏิเสธ” ในสิ่งที่ไม่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรม นั่นคือ การกระทำความชั่วหรืออกุศลกรรม ในการปฏิเสธนี้ หลักมัชฌิมาปฏิปทา เน้นการใช้ปัญญาเป็นหัวหน้า เป็นตัวนำในการพิจารณา ดังพุทธพจน์ ของพระพุทธเจ้า มีดังนี้

^{๑๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓-๑๘๕/๙๐-๙๑.

สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร คือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉาทิฐิว่า ‘เป็นมิจฉาทิฐิ’ รู้ชัดสัมมาทิฐิว่า ‘เป็นสัมมาทิฐิ’ ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฐิ... รู้ชัดมิจฉาอาชีวะว่า ‘เป็นมิจฉาอาชีวะ’ รู้ชัดสัมมาอาชีวะว่า ‘เป็นสัมมาอาชีวะ’ ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฐิ...^{๑๔}

จากพุทธพจน์ หลักมัชฌิมาปฏิปทาเน้นให้ใช้สัมมาทิฐิ เป็นตัวนำพิจารณาว่า อะไรเป็นสิ่งไม่ดีหรือความชั่ว อะไรเป็นสิ่งดีหรือความดี รวมถึงการใช้ปัญญาพิจารณาเรื่องการประกอบอาชีพที่สุจริต ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำงานธุรกิจ อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยการ “ยอมรับ” ในสิ่งที่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรม นั่นคือ การกระทำ ความดีหรือกุศลกรรม ซึ่งทำให้เกิดความสุข เพื่อให้เป็นสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่ดี และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และ “ปฏิเสธ” ในสิ่งที่ไม่นำไปสู่คุณค่าทางจริยธรรม ที่ให้ผลในทางตรงกันข้าม

๒. การกระทำของบุคคล

การกระทำของบุคคล หรือมนุษย์ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ระดับ ดังนี้

๑) **ระดับบุคคล** หมายถึง การกระทำเพื่อความเป็นมนุษย์ในทางโลก โดยอาศัยกายกับใจของตนเอง กระทำเพื่อพัฒนาตนบนฐานของหลักมัชฌิมาปฏิปทา ตามสถานะภาพ และบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีอยู่ในขณะนั้นด้วยความรับผิดชอบ ทั้งในด้าน ปัจเจกชน สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อให้ชีวิตของตนเองมีความสุข หรือการมีชีวิตที่ดี ส่วนการกระทำเพื่อความเป็นมนุษย์ทางธรรมนั้น ก็อาศัยกายกับใจของตนเองในการเจริญสมาธิปฏิบัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น สามารถเลือกความสุขในระดับ โลกียสุข ที่มีอยู่หลายระดับได้ ตามความพร้อมของตนเอง

๒) **ระดับสังคม** หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม เป็นการกระทำตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในฐานะที่เป็นบุคคล หรือมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การกระทำที่มีเจตนา

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖-๑๔๐/๑๗๕-๑๘๐.

ที่เป็นกุศล มีศีลธรรม เป็นฐาน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี กรณีการทำธุรกิจก็ทำให้เป็นการทำธุรกิจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือผู้บริโภค และไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย ซึ่งเป็นการทำให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีมีความสุข และมีสภาพแวดล้อมที่ดี

จากการวิเคราะห์ แสดงให้เห็นว่า ผู้กระทำทางศีลธรรมในหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้นให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาพิจารณา กระทำอยู่บนฐานของเจตนา มีวิธีการกระทำที่ประกอบด้วยศีล และมีผลลัพธ์ของการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือการมีชีวิตที่ดีของตนเองกับสังคม และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี

๓.๓ วิธีการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

วิธีการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทา จะทำตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ โดยจะเน้นอยู่ในหมวดศีลธรรม และหมวดสมาธิ เป็นหลัก ซึ่งจะเป็นตัวทำให้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติ โดยจะมีวิธีการกระทำอยู่บนฐานของศีลธรรม และเป็นวิธีการกระทำที่เกิดจากการมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ หรือปัญญาที่ประกอบด้วยเจตนาที่เป็นกุศลมาก่อน จึงจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการกระทำที่ถูกต้อง

๓.๔ ผลลัพธ์ของการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท คือระบบจริยธรรม ระบบความประพฤติ ปฏิบัติหลักคำสอนเกี่ยวกับชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตของมนุษย์ที่จะนำไปสู่จุดหมาย หรือให้ผลลัพธ์ของการปฏิบัติ คือความดับทุกข์ หรือมีความสุข อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ ความสุขในพุทธปรัชญามีหลายประเภท แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอจัดความสุขในหลักมัชฌิมาปฏิปทา เป็น ๒ ประเภท^{๑๕} คือ

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๓๐.

๑) โลภียสุข เป็นความสุขสำหรับผู้ที่ต้องการจะแสวงหาตามประสาชาวโลก ชีวิตในทางธุรกิจจึงจัดอยู่ในประเภทนี้

๒) โลกุตตรสุข เป็นความสุขสำหรับผู้ที่ต้องการสูงกว่าโลภียสุข อันเป็นสภาพที่ดับกิเลสและความทุกข์ทั้งหมด ซึ่งหมายถึง นิพพาน

ผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุขในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๓ ระดับ คือ ๑) กามสุข ๒) ฌานสุข ๓) นิพพานสุข

๑) กามสุข คือ ความสุขที่เนื่องด้วยกาม มีบ่อเกิดมาจากกามคุณ ๕ หรือความสุขที่เกิดจากวัตถุ เป็นความสุขของชาวโลก ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

อานนท์ กามคุณ ๕ ประการนี้ กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด ๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งทางหู... ๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งทางจมูก... ๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งทางลิ้น... ๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด กามคุณมี ๕ ประการนี้ สุขโสมนัสที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ ประการนี้ เราเรียกว่า กามสุข คนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ชนทั้งหลายย่อมเสวยสุขโสมนัสที่สงบอย่างนี้’^{๑๖}

พุทธปรัชญาสอนว่าการเสพความสุขจะเป็นไปได้ดีก็ต่อเมื่อ มนุษย์มี “ศีล ๕ หรือเบญจศีล” เป็นหลักปฏิบัติ ศีล ๕ ได้แก่ ๑) เว้นจากการเบียดเบียนชีวิต ๒) เว้นจากการเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ๓) เว้นจากการประพฤตินิดประเวณี ๔) เว้นจากการกล่าวเท็จ ๕) เว้นจากการบริโภคสุรายาเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และถ้าปฏิบัติตาม “เบญจธรรม หรือธรรม ๕” ด้วยก็จะทำให้การเสพความสุขมีอุปสรรคน้อย ธรรม ๕ ได้แก่ ๑) มีความเมตตา กรุณา คือความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ๒) มีสัมมาอาชีวะ คือการประกอบอาชีพสุจริต ๓) มีกามสังวร คือการสำรวมในกาม ๔) มีสัจจะ คือการพูดความจริง ๕) มีสติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้ และความรู้ตัวอยู่เสมอไม่ประมาท

สำหรับกามสุขนี้ นอกจากจะหามาได้ด้วยความลำบากแล้ว ต้องดูแลรักษา มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอสำหรับคนทุกคน จึงมีการแย่งชิงกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน ดังพุทธพจน์ต่อไปนี้

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๐/๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย คือ กุศลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีวิตด้วยการมี
 ศิลปะใด คือ ด้วยการนับคะแนน การคำนวณ การนับจำนวน การไถ การค้าขาย... เพราะ
 เหตุแห่งกามทั้งหลายนั้นแล พระราชาทรงวิวาทกับพระราชาก็ได้ กษัตริย์วิวาทกับกษัตริย์ก็
 ได้ พราหมณ์วิวาทกับพราหมณ์ก็ได้ คหบดีวิวาทกับคหบดีก็ได้... ชนเหล่านั้นก่อการทะเลาะ
 ก่อการแก่งแย่ง และก่อการวิวาทกันในที่นั้น...^{๑๗}

กามสุข เป็นความสุขที่หยาบ ไม่ยั่งยืน และมีโทษของกามสุขด้วย ในการเสพกามสุขมี
 หลายลักษณะ การเสพโดยพอประมาณ เป็นการกระทำตามหลักมัตตัญญูตา (โภชนมัตตัญญู
 ตา) คือความเป็นผู้ประมาณในการบริโภค ทำให้ได้ความพอดีที่คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับ
 ความพึงพอใจ^{๑๘} จึงเกิดการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น^{๑๙} การเสพกามสุขในลักษณะ
 เช่นนี้หลักมัชฌิมาปฏิปทา ถือว่าเป็นการกระทำโดยไม่ประมาท สามารถป้องกันโทษของกามสุข
 ในเรื่องการทะเลาะวิวาท การแก่งแย่ง เป็นต้น ได้ ดังนั้น การระมัดระวังในการเสพกามสุขจึง
 เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเสพกามสุขโดยประกอบด้วย เบญจศีลธรรม และเบญจธรรม การเสพกามสุขก็
 จะเป็นแต่สิ่งที่มีค่าของชาวโลก และการที่พระพุทธเจ้าบอกว่ากามสุขมีโทษนั้น ไม่ได้บอกว่าการ
 เสพสุขจากโลกภายนอก หรือกามสุขเป็นสิ่งชั่วร้าย บอกแต่เพียงว่ามีความสุขที่ดีกว่าและ
 ประณีตกว่ากามสุขนี้ นั่นคือ ฌานสุข

๒) ฌานสุข คือ ความสุขที่เนื่องด้วยฌาน มีบ่อเกิดมาจากการที่จิตได้สัมผัสกับสมาธิ

การรู้จักประมาณในการแสวงหา “กามสุข” ย่อมมีผลดีทั้งต่อตนเอง และสังคม แต่ยังมี
 ความสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่ากามสุขนี้ คือ ฌานสุข ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

อานนทํ กามคุณ ๕ ประการนี้ กามคุณ ๕ ประการ... เราเรียกว่ากามสุข ชนใดพึงกล่าว
 อย่างนี้ว่า ‘ชนทั้งหลายย่อมเสวยสุขโสมนัสที่สงบอย่างยั้งนี้’ เราก็ไม่ควรล้อยตามคำของชนนั้น

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๗-๑๖๙/๑๖๘-๑๗๑.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. นครปฐม : บริษัท
 จ.เจริญ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๗, หน้า ๔๘.

^{๑๙} อ่างแล้ว, หน้า ๕๓.

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะยังมีสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ สุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุในธรรมวินัยนี้บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสใน ภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่... บรรลุตติยฌาน... บรรลุจตุตถฌาน... เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนด นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง บรรลุอากาศาณัญญาตนฌานอยู่โดยกำหนดว่า ‘อากาศหาที่สุดมิได้’... เพราะล่วงฌานโดยประการทั้งปวง บรรลิวินยญาณัญญาตนฌานอยู่ โดยกำหนดว่า ‘วิญญาณหาที่สุดมิได้’... เพราะล่วงฌานได้โดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิญญาตนฌานอยู่ โดยกำหนดว่า ‘ไม่มีอะไร’... เพราะล่วงฌานได้โดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ นี้แล ชื่อว่าสุขอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่าสุขนี้ อานนท์ ชนใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ชนทั้งหลายย่อมเสวยสุขโสมนัสที่สงบอย่างยิ่งนี้’^{๒๐}

ฌานสุขมีลักษณะเหมือนกามสุข คือต้องมีอะไรบางอย่างมาสนองความรู้สึก ความรู้สึกนี้เรียกว่าเวทนาซึ่งเกิดจากที่จิตรับรู้อะไรบางอย่าง สิ่งที่จิตรับรู้เรียกว่าอารมณ์ ฌานสุขเป็นสุขเวทนา เหมือนกามสุข ต่างกันที่อารมณ์ของฌานสุขนั้น ได้แก่ ธรรมารมณ์ เป็นความนึกคิดมโนภาพ หรืออะไรบางอย่าง ฌานสุขแม้จะไม่ใช่ความสุขที่เกิดจากวัตถุแต่ยังต้องการบางสิ่งบางอย่างมาสนองแม้จะไม่ใช้วัตถุ จึงเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่น ดังนั้นจึงไม่ใช่ความสุขที่ประณีตที่สุด

๓) นิพพานสุข คือ ความสุขขั้นสูงสุด ที่มีบ่อเกิดจากปัญญา หรือวิปัสสนา

นิพพานสุข เป็นความสุข ที่มีสภาวะสิ้น ราคะ โทสะ โมหะ หรือเป็นความสุขที่ประณีตกว่ากามสุข และฌานสุข ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลใดรู้แจ้งโลกทั้งปวงตามความเป็นจริงทั้งหมด พราจจากโลกทั้งปวง ไม่มีกิเลสสิ่งสมอยู่ในโลกทั้งปวง บุคคลนั้นแล ครอบงำอารมณ์ได้ทั้งหมด เป็นนักปราชญ์ ปลดเปลื้องกิเลสที่ร้อยรัดได้ทั้งหมด บรรลุนิพพานที่มีความ

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๐-๙๑/๙๒-๙๔.

สงบอย่างยิ่ง” แสดงถึงเป็นความสุขของผู้บรรลุนิพพาน มีการรับรู้โลกโดยปราศจาก ราคะ โทสะ โมหะ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า

เมื่อรับรู้อารมณ์ต่างๆจากภายนอก ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น พระอรหันต์ยังคงเสวย เวทนาที่เนื่องจากอารมณ์เหล่านั้น ทั้งที่เป็นสุข เป็นทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ เช่นเดียวกับคนทั่วไป แต่มีข้อพิเศษตรงที่ท่านเสวยเวทนาอย่างไม่มีกิเลสร้อยรัด...ต่างจากปุถุชนเมื่อเสวยสุข ก็มีราคานุสัยตกค้าง...^{๒๑}

นอกจากนี้ ผลลัพธ์ของการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ยังสอดคล้องกับผลลัพธ์ของการทำธุรกิจ คือ ๑) การทำให้มนุษย์ในองค์กรและสังคมมีชีวิตที่ดี คือ ชีวิตของบุคคลากรภายในองค์กรมีความสุขเกิดจากการได้รับผลตอบแทนที่ได้ตกลงกันได้ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ได้แก่เงินเดือน และสวัสดิการ เป็นต้น ในส่วนของสังคม หรือผู้บริโภคและผู้ให้บริการ ก็มีความสุขจากการการได้รับผลิตผล และการบริการที่ดีมีคุณภาพ ๒) การเป็นองค์กรธุรกิจที่ดี คือ การที่องค์กรได้ผลิตสินค้า และการบริการที่ดีมีคุณภาพ ทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้บริโภค และผู้ให้บริการ พร้อมทั้งไม่ก่อปัญหาให้กับสภาพแวดล้อมและสังคม แสดงถึงการเป็นองค์กรที่มีความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน จึงกล่าวได้ว่า เป็นองค์กรธุรกิจที่ดี

จากการวิเคราะห์ สรุปได้ว่า ผลลัพธ์ หรือความสุขในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๒ ประเภท คือ โลกียสุข และโลกุตตรสุข ส่วนผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุข มี ๓ ระดับ คือ ๑) กามสุข ๒) ฌานสุข ๓) นิพพานสุข เป็นการทำให้มนุษย์ในองค์กรและสังคมมีชีวิตที่ดี และการที่องค์กรได้ผลิตสินค้า และการบริการที่ดีมีคุณภาพ ทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้บริโภค และผู้ให้บริการ พร้อมทั้งไม่ก่อปัญหาให้กับสภาพแวดล้อมและสังคม ทำให้เป็นองค์กรธุรกิจที่ดี

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๘.

๓.๕ ความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ความดีในหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ มีความหมายเท่ากับ “ผลลัพธ์ของการกระทำที่ถูกต้อง หรือสัมมา” และการกระทำที่ถูกต้อง จะต้องเกิดจาก “เจตนาที่เป็นกุศล หรือ กุศลเจตนา” ดัง พุทธพจน์ต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคมีองค์ ๘ อะไรบ้าง คือ ๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ...

สัมมาวาจา เป็นอย่างไร คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมุสาวาท (พูดเท็จ) เจตนาเป็นเหตุเว้นจากปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด) เจตนาเป็นเหตุเว้นจากผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) เจตนาเป็นเหตุเว้นจากสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ) นี้เรียกว่า สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) เจตนาเป็นเหตุเว้นจากอทินนาทาน (การลักทรัพย์) เจตนาเป็นเหตุเว้นจากต่อพรหมจรรย์ (พฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์) นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ...^{๒๒}

จากพุทธพจน์ จะเห็นว่าในหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ทุกการกระทำ ประกอบไปด้วย การกระทำที่ถูกต้อง หรือสัมมา ซึ่งมีเจตนา^{๒๓} เป็นเหตุเป็นการทำความดี มีผลลัพธ์ของการกระทำคือความดีหรือความสุขซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการกระทำ เป็นการกระทำ เพื่อให้มีชีวิตที่ดี อันเป็นผลลัพธ์ของความต้องการในการทำธุรกิจ

นอกจากนี้ การทำความดี ในหลักมัชฌิมาปฏิปทา จะต้องเกิดจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นหัวหน้า เป็นแกนนำของการประพฤติปฏิบัติ ดัง พุทธพจน์ต่อไปนี้

สัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร คือ ภิกษุรู้ชัดมิจฉาทิฐิว่า ‘เป็นมิจฉาทิฐิ’ รู้ชัดสัมมาทิฐิว่า ‘เป็นสัมมาทิฐิ’ ความรู้ของภิกษุนั้นเป็นสัมมาทิฐิ... รู้ชัดมิจฉาอาชีวะว่า

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑-๑๓.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๒.

‘เป็นมิจฉาอาชีวะ’ รู้ชัดสัมมาอาชีวะว่า ‘เป็นสัมมาอาชีวะ’ ความรู้ของภิกษุ นั้นเป็นสัมมา
 ทิฎฐิ...^{๒๔}

สัมมาทิฎฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร คือ ผู้มีสัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมา
 สังกัปปะ สัมมาวาจาก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะก็มีพอเหมาะ ผู้มี
 สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะก็มีพอเหมาะ ผู้มี
 สัมมาวายามะ สัมมาสติก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสติ สัมมาสมาธิก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสมาธิ
 สัมมาญาณะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติก็มีพอเหมาะ^{๒๕}

จากพุทธพจน์ จะเห็นว่าในหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อการกระทำมี
 สัมมาทิฎฐิเป็นหัวหน้า คือมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นต้นว่า วิธีการกระทำก็พอเหมาะ
 ส่งผลให้การกระทำมีผลลัพธ์ คือ เป็นความดี ในทางตรงกันข้ามการไม่มีความรู้ และความเข้าใจ
 ที่ผิด ผลลัพธ์ของการกระทำก็เป็นความชั่ว และการมีสัมมาทิฎฐิเป็นหัวหน้านี้เอง เมื่อทำธุรกิจ
 ผลลัพธ์ของการทำธุรกิจก็เป็นผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ หรือการบริการที่ดี ซึ่งหมายถึงมีผลลัพธ์เป็น
 ความความดี หรือความสุข

สรุปจากการวิเคราะห์พบว่า ความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ถ้าหาก
 มนุษย์รู้หลักการ “การกระทำที่ถูกต้อง หรือสัมมา” คือ สัมมาทิฎฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ และ
 การกระทำที่ถูกต้อง นั้นต้องเกิดจาก “เจตนาที่เป็นกุศล หรือ กุศลเจตนา” ส่งผลให้การกระทำ
 มีผลลัพธ์ คือ เป็นความดี และเมื่อการทำธุรกิจมีสัมมาทิฎฐิเป็นหัวหน้า คือมีความรู้ความเข้าใจ
 ที่ถูกต้องเป็นต้นว่า ส่งผลให้มีวิธีการทำธุรกิจที่เหมาะสม ทำให้ได้ผลลัพธ์ของการทำธุรกิจ เป็น
 ผลผลิตที่ดี มีคุณภาพ หรือการบริการที่ดี ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดี และเป็นองค์กร
 ธุรกิจที่ดี และถ้ามนุษย์ไม่รู้หลักการ “การกระทำที่ถูกต้อง หรือเป็นมิจฉา” คือ เป็นมิจฉาทิฎฐิ
 ฯลฯ ๘. มิจฉาสมาธิ ผลลัพธ์ของการกระทำ ก็เป็นในทางตรงกันข้าม คือ เป็นความชั่ว

^{๒๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖-๑๔๐/๑๗๕-๑๘๐.

^{๒๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๑/๑๘๐-๑๘๑.

๓.๖ เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีเกณฑ์การตัดสิน ความดี-ความชั่ว โดยพิจารณาจาก ๑) ผู้กระทำ ๒) วิธีการกระทำ ๓) ผลลัพธ์ของการกระทำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) **ผู้กระทำ** หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญกับตัวการกระทำมากที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย และวาจา กล่าวคือ ตัวกระทำที่มีสัมมาทิฐิโดยมีเจตนากระทำกรรมดี ที่ประกอบด้วย เจตนาทางกาย วาจา และใจ จะถือเอาการเจตนากระทำดีทางใจสำคัญที่สุด ดังพุทธพจน์ “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^{๒๖} การกระทำทางใจเป็นหลักการกระทำภายในจิตของมนุษย์ และการรับรู้ทำได้โดยตนเองเท่านั้น สำหรับเจตนาการทำกรรมดีทางกาย และทางวาจา จะอยู่ในลักษณะของศีล เป็นการแสดงออกทางกาย และวาจา การรับรู้สามารถรับรู้ได้โดยตนเองและผู้อื่น

๒) **วิธีการกระทำ** หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญกับวิธีการทำกรรมดี ซึ่งเป็นการแสดงออกทางกายและทางวาจา ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อยู่ในหมวดศีลและสมาธิ ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินวิธีการทำกรรมดี หรือกรรมดี ก็ต้องเป็นไปตามธรรมในหมวดศีลและสมาธิ ส่วนความชั่วเกณฑ์การตัดสินวิธีการทำกรรมชั่ว ก็คือการไม่ปฏิบัติตามธรรมในหมวดศีลและสมาธิ แต่มีข้อสังเกต คือวิธีการทำความดีในหมวดศีลและสมาธิ จะต้องเป็นวิธีการกระทำ ที่เป็นผลมาจากหมวดปัญญา ที่มีเจตนาที่เป็นกุศลด้วย

๓) **ผลลัพธ์ของการกระทำ** ในหลักมัชฌิมาปฏิปทา เกณฑ์การตัดสินความดี มาจากกระบวนการกระทำตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ครอบคลุมทั้ง ๘ ประการ คือ เริ่มจาก สัมมาทิฐิ ฯลฯ ๘. สัมมาสมาธิ หรือเริ่มจากมีเจตนา ดังพุทธพจน์ ว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” โดยเจตนาจะต้องเป็นเจตนาที่เป็นกุศลด้วย และผลลัพธ์ของการกระทำที่ออกมา ก็จะเป็นความดี

^{๒๖} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๓.

เป็นความสุข หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ คือสัมมาวิมุตติ ตามเป้าหมายของหลักมัชฌิมาปฏิปทา ดังพุทธพจน์

สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เป็นอย่างไร คือ ผู้มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาวายามะ สัมมาสติก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสติ สัมมาสมาธิก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสมาธิ สัมมาญาณะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติก็มีพอเหมาะ^{๒๗}

สำหรับการกระทำใดที่เป็นการกระทำชั่ว หรือทำกรรมไม่ดี คือเริ่มจาก มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ ๘. มิจฉาสมาธิ ผลลัพธ์ของการกระทำที่ออกมา ก็จะเป็นความชั่ว หรือเป็นกรรมไม่ดี เตือดร้อนในภายหลัง เป็นความทุกข์ ดังพุทธพจน์

บุคคลทำกรรมใดแล้วยอมเดือดร้อนใจในภายหลัง ร้องไห้ น้ำตานองหน้า เสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมไม่ดี บุคคลทำกรรมใดแล้วยอมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อิ่มเอิบดีใจ เสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล คนพาลย่อมสำคัญบาปดูจนน้ำผึ้ง แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนพาลย่อมประสบทุกข์....

สำหรับเกณฑ์การตัดสินความดี-ความชั่วในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มีดังนี้ พิจารณาจากเกณฑ์หลักและเกณฑ์ร่วม^{๒๘}

๑) เกณฑ์หลัก ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรืออกุศล

๑.๑ พิจารณาตามมูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศล คือ อโลภะ อโทสะ และ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ

^{๒๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๑/๑๘๐-๑๘๑.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

๑.๒ พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

๒) เกณฑ์ร่วม

๒.๑ ใช้มนธรรม คือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การกระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่

๒.๒ พิจารณาการยอมรับของวิญญูชน หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ขึ้นชนสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน

๒.๓ พิจารณาจากลักษณะและผลของการกระทำ ๑) เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ ๒) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

จากเกณฑ์วินิจฉัยดังกล่าว ทำให้เห็นว่า สำหรับพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกมา ในแง่ของเกณฑ์หลัก ให้ถือเอาเจตนาเป็นหลัก ในการตัดสินว่าเกิดจากมูลเหตุ คือ กุศลหรืออกุศล และสภาพจิตใจมีสภาพบริสุทธิ์ผ่องใสหรือขุ่นมัว ในแง่ของเกณฑ์ร่วมให้ใช้มนธรรม หรือการสำนึกต่อการกระทำของตนเอง และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อสังคมว่า จะมีผลทำให้ผู้รู้ (บัณฑิต) สรรเสริญ หรือตำหนิ เพราะผลของการกระทำย่อมปรากฏแก่ตนเอง และต่อสาธารณชนทั้งในแง่บวกและแง่ลบ

จากหลักเกณฑ์สำหรับตัดสินจริยธรรม หรือความดีความชั่ว หรือกรรมดีกรรมชั่ว ทั้งตามแนวกรรมนิยามล้วน ๆ และกรรมนิยามที่สัมพันธ์กับสังคมนิยมนั้น ทั้งโดยสภาวะและโดยคุณค่า ซึ่งเป็นคุณค่าโดยสภาวะบ้าง คุณค่าตามที่กำหนดไว้บ้าง สรุปได้อีกสำนวนหนึ่ง มีสาระอย่างเดียวกับข้อสรุปข้างบน แต่จัดจำแนกข้อต่างกัน มีใจความคาบเกี่ยวกันดังนี้

๑. ว่าด้วยคุณโทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพ หรือเป็นสภาวะที่เกื้อกูลหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพหรือสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลกรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นถดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

๒. ว่าโดยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

๓. ว่าด้วยคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม

๔. ว่าด้วยมโนธรรม คือ สำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกลึกซึ้งของตัวดีของตนเองว่าการกระทำนั้นเมื่อทำไปแล้วตนเองดีเสียหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

๕. ว่าโดยมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญ ตรวจสอบ กลั่นกรองของวิญญูชนทั้งหลายตามกาลสมัย ที่จะมิถ้อยกันไปโดยมโนใจ หรือผิดพลาดคลาดเคลื่อนตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ของวิญญูชนเหล่านั้น ในแต่ละกรณี

๓.๗ คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีเป้าหมาย คือ การมีชีวิตที่ดี การมีชีวิตที่ประเสริฐ หรือการมีชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง ดังนั้นการกระทำของมนุษย์ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาจึงเป็นการกระทำเพื่อการมีชีวิตที่ดี การมีชีวิตที่ประเสริฐ หรือการมีชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง นอกจากนี้หลักมัชฌิมาปฏิปทายังเป็นศาสตร์ว่าด้วยความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วย ๑) ความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจในตัวตนของมนุษย์ ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทา จึงมีสองแบบคือ คุณค่าภายในตัวเอง (Intrinsic Value) และคุณค่าภายนอกตัว (Extrinsic Value)^{๒๙}

คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทา สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ แบบนั้น ประการแรก คือ คุณค่าภายในตัวเอง (Intrinsic Value) จะเป็นคุณค่าในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจ

^{๒๙} วิทย์ วิศทเวทย์.จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒, หน้า ๑๓.

ในตัวตนของมนุษย์ เป็นคุณค่าที่แสดงถึงมนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ โดยเป็นมนุษย์ผู้มีความดิ้นรนหรือมีความสุขภายในตัวเอง เช่น เป็นผู้มีเจตนาที่เป็นกุศลในการให้ทาน หลักมัชฌิมาปฏิปทา ก็สอนว่า ควรถวายทาน หรือให้ทานด้วยเจตนาในการให้ ที่ครบทั้ง ๓ กาล คือ ๑. ก่อนให้มีใจยินดี (บุพพเจตนาหรือบุพเจตนา) ๒. ขณะให้ ทำใจผ่องใส (มูญจนเจตนา) ๓. ให้แล้ว ชื่นชมปลื้มใจ (อปรเจตนา)^{๓๐} ซึ่งการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องการถวายทานนี้ ก็จะทำให้เป็นมนุษย์ผู้มีความสุขภายในตัวเองทันที ประการที่สอง คือคุณค่าภายนอกตัว (Extrinsic Value) จะเป็นคุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผู้คนในสังคม กรณีการทำธุรกิจที่ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ ผลลัพธ์ที่ได้เบื้องต้น เช่น สินค้านยนต์ ทำให้ผู้บริโภคในสังคมได้ใช้รถยนต์ เพื่อจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก และรวดเร็วในการเดินทาง ส่งผลทำให้ผู้เดินทางมีความสุข เป็นต้น

นอกจากนี้ คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทา สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ คุณค่าระดับบุคคล และคุณคาระดับสังคม ในระดับบุคคลนั้นเน้นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุว่า มนุษย์มีลักษณะพิเศษ ๓ ประการ ได้แก่^{๓๑} ๑) แม้ว่าจะแตกต่างกันในรูปลักษณะภายนอก คุณสมบัติภายใน สถานภาพของชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ ชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นต้น แต่สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนมีเหมือนกัน และเสมอกัน คือ ความเป็นมนุษย์ ๒) ด้วยความเป็นมนุษย์ หลักมัชฌิมาปฏิปทา เชื่อว่ามนุษย์ย่อมมีโอกาสที่จะสามารถพัฒนาตนเองได้ แม้อาจจะใช้เวลาแตกต่างกันก็ตาม และ ๓) การมีความเป็นมนุษย์ในตัวตนของมนุษย์ ถือเป็นความโชคดีของมนุษย์ ในการพัฒนาไปสู่ความดิ้นรนของชีวิตมนุษย์ต่อไป ซึ่งลักษณะพิเศษของมนุษย์ ๓ ประการนี้ เป็นคุณค่าแห่งชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติ ที่สำคัญคุณค่านี้อาจยกระดับให้สูงขึ้นได้ด้วยการบำเพ็ญความดี หรือสร้างคุณธรรมขึ้นในจิตใจ เพราะคุณธรรมเป็นเกณฑ์การวัดการกระทำความดีระหว่างมนุษย์ด้วยกันว่า คุณค่าของชีวิตใครสูงต่ำกว่ากัน^{๓๒} ส่วนในระดับสังคม หลักมัชฌิมาปฏิปทา ในฐานะที่เป็นบุคคล หรือมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การ

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๒.

^{๓๑} สมภาร พรมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ : โสภณีย์ ทำแท้ง และการรณรงค์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๔.

^{๓๒} สมภาร พรมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ : โสภณีย์ ทำแท้ง และการรณรงค์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

กระทำที่มีเจตนาที่เป็นกุศล มีศีลธรรม เป็นฐาน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดี ในกรณีการทำธุรกิจก็ทำให้การทำธุรกิจนั้นเป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือผู้บริโภครวม และไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสียหาย ซึ่งเป็นการทำให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีมีความสุข

๓.๘ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑) หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา

หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักการที่ประมวลหลักคำสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ บรรลุนิพพานหรือมีความสุขที่ปราศจากกิเลส หรือเป็นหลักการปฏิบัติที่พาไปสู่การมีชีวิตที่ดี สำหรับมุมมองทางจริยศาสตร์ที่มีต่อเป้าหมายของหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น จะเป็นแนวคิดอัตโนมัติ ประโยชน์นิยม หรือมนุษยนิยมก็ได้ เป็นต้น เมื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน อาจจะสับสนในการปฏิบัติตามว่า จะปฏิบัติตามในรูปแบบแนวคิดอันไหน และเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในธุรกิจ ก็มีข้อจำกัดบางอย่าง เช่น ถ้าหลักมัชฌิมาปฏิปทาเมื่อนำมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจแล้วทำให้ธุรกิจมีผลการดำเนินการดีมากทั้งการบริหารจัดการ และทำกำไรสูงสุดตามที่ต้องการ แต่ก็มีปัญหาเกี่ยวกับธุรกิจที่มีเจ้าของที่ไม่ใช่ชาวพุทธ ทำให้ไม่สนใจ ซึ่งทำให้ไม่เป็นที่นิยมนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และในบางคำสอนก็มีข้อห้ามไม่ให้ทำธุรกิจบางอย่าง เช่น คำสอนหรือพุทธพจน์ที่ปรากฏใน วนิชชาสูตร^{๓๓} ว่าด้วยการค้าขายที่ผู้ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางปฏิบัติไม่ควรทำ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้ คือ

๑. การค้าขายศัสตราวุธ
๒. การค้าขายสัตว์
๓. การค้าขายเนื้อ
๔. การค้าขายของมีนเมา
๕. การค้าขายยาพิษ

^{๓๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๗/๒๙๕.

จากพุทธพจน์แนะนำผู้ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางปฏิบัติไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการนี้ เพราะว่า

๑) การค้าขายคัสตราวุธ หมายถึง การให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายอาวุธ เป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้

๒) การค้าขายสัตว์ ในที่นี้หมายถึงการค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ

๓) การค้าขายเนื้อ หมายถึงการเลี้ยงสัตว์มีสุกรเป็นต้นไว้ขาย หรือการขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์

๔) การค้าขายของมีนเมา หมายถึงการให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความประมาท

๕) การค้าขายยาพิษ หมายถึงการให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้น

การค้าขาย ๕ ประการนี้ ผู้ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางปฏิบัติไม่ควรทำทั้งด้วยตนเองและไม่ควรชักชวนบุคคลอื่นให้ทำด้วย ซึ่งเงื่อนไขตาม วมัชชาสูตร นี้เป็นข้อจำกัดในการใช้ชีวิต

๒) ผู้กระทำ

การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของผู้กระทำ ในวิจัยนี้ หมายถึง หมวดปัญญา ซึ่งประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) และสัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) เมื่อผู้กระทำใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาในการปฏิบัติ โดยมีหลักสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะเป็นแกนนำ ทำให้ทุกการกระทำของผู้กระทำต้องทำด้วยความรู้ความเข้าใจและการคิดที่ถูกต้อง พร้อมทั้งมีเจตนาที่ดี อาจเป็นการยากเมื่อนำไปใช้กับการทำธุรกิจ เพราะธุรกิจเต็มไปด้วยคู่แข่งทางธุรกิจที่มีจำนวนมาก ที่มีเป้าหมายเดียวกันคือ การทำกำไรสูงสุดให้กับธุรกิจของตน ซึ่งผู้ที่ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจต้องเผชิญ ถ้าผู้ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางปฏิบัติไม่เข้มแข็งพออาจจะทำได้ไม่นาน และสิ่งที่สำคัญคือ ถ้าแนวคิดนี้ไม่เป็นนโยบายมาจากเจ้าของธุรกิจโดยตรง ก็ไม่สามารถทำได้อย่างยั่งยืน

๓) วิธีการกระทำ

วิธีการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของผู้กระทำ ในวิจัยนี้ หมายถึง การปฏิบัติตามหมวดศีลและหมวดสมาธิ ซึ่งหมวดศีล ประกอบด้วยสัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) และหมวดสมาธิ ประกอบด้วย สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ซึ่งหมวดศีล จะหมายถึงหลักศีลธรรมที่มีอยู่ในคำสอนในหลักมัชฌิมาปฏิปทาทั้งหมด หลักศีลธรรมจะเป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้กระทำหรือผู้ประกอบการธุรกิจ และมีหลักสมาธิเป็นตัวสนับสนุนกระตุ้นเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารที่เป็นปัจจุบันหรือไม่ทำให้ตกข่าว และการให้ความสนใจในธุรกิจอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างดี

เนื่องจากการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา จะเริ่มจากการกระทำภายในเป็นอันดับแรก คือเจตนาที่ดีหรือเจตนาที่เป็นกุศล ส่งผลให้แสดงออกทางกายวา เป็นวิธีการกระทำที่มีหลักศีลธรรมเป็นฐานของการกระทำ ซึ่งเป็นวิธีการกระทำที่ถูกต้อง ถ้าปฏิบัติตามเจตนาที่ดีได้ ก็เป็นสิ่งที่ดีมาก ในการทำธุรกิจเราอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ผู้คนมีวิธีการกระทำที่หลากหลาย เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สูงสุดหรือกำไรสูงสุด การกระทำด้วยวิธีที่ถูกต้องในทุกเรื่อง เป็นเรื่องท้าทายมากสำหรับ ธุรกิจที่ใช้การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาว่าจะใช้ตลอดไปหรือไม่ ถ้าถูกแวดล้อมด้วยผู้กระทำที่ทำธุรกิจด้วยวิธีที่ผิด

๔) ผลลัพธ์ของการกระทำ

ผลลัพธ์ของการกระทำในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ก็คือ ความสุข ที่ประกอบด้วย ๒ ประเภทคือ

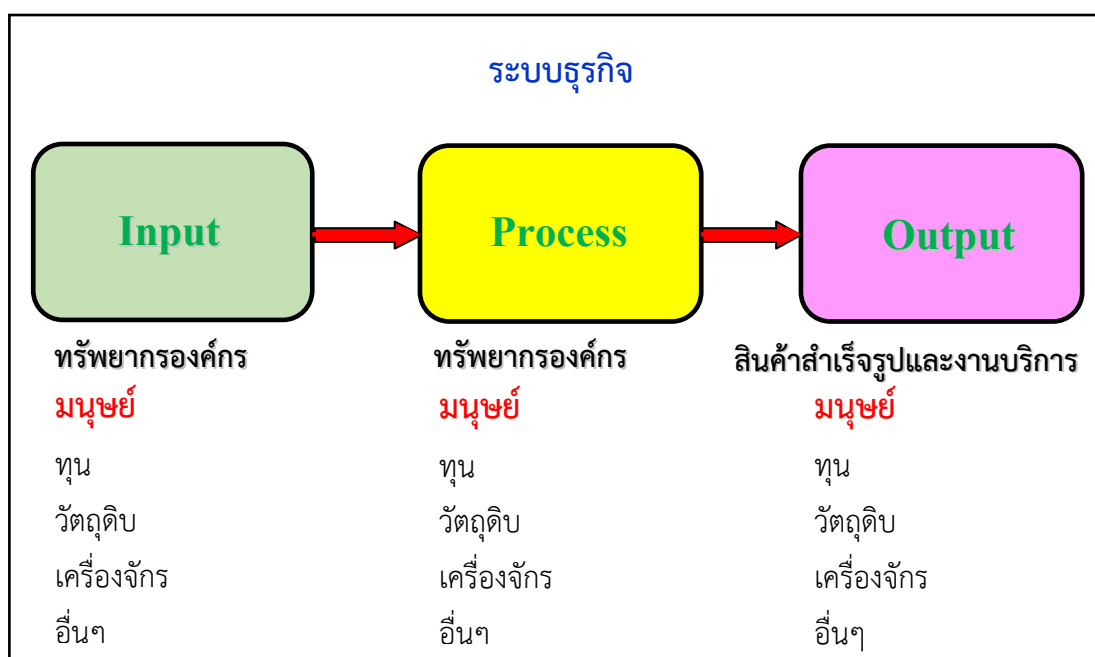
๑) โลภียสุข เป็นความสุขสำหรับผู้ที่ต้องการจะแสวงหาตามประสาชาวโลก ชีวิตในทางธุรกิจจึงจัดอยู่ในประเภทนี้

๒) โลกุตระสุข เป็นความสุขสำหรับผู้ที่ต้องการสูงกว่าโลภียสุข อันเป็นสภาพที่ดับกิเลสและความทุกข์ทั้งหมด ซึ่งหมายถึง นิพพาน

สำหรับความสุขอันเป็นผลลัพธ์จากการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เป็นข้อดีหรือจุดแข็งของหลักการนี้ เพราะมีหลายระดับ คือ กามสุขเป็นความสุขที่เกิดจากวัตถุ ฌานสุขเป็นความสุขที่เกิดมาจากการที่จิตได้สัมผัสกับสมาธิ และนิพพานสุข เป็นความสุข ที่มีสภาวะสิ้นราคะ โทสะ โมหะ หรือละกิเลสได้ทั้งหมด ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ที่ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

๓.๙ การประเมินหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

ระบบธุรกิจ (Business System)^{๓๔} โดยทั่วไป จะประกอบด้วย ส่วนนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Process) และผลลัพธ์ (Output) ซึ่งในทุกละเอียดประกอบ จะมีทรัพยากรหรือปัจจัยนำเข้าขององค์กร เช่น มนุษย์ ทุน วัตถุดิบ เครื่องจักร เป็นต้น ดังภาพที่ ๓.๑

ภาพที่ ๓.๑ ระบบธุรกิจ (Business System)

^{๓๔} Stephen P. Robbins and Mary Coulter, **Management**, 7 Edition, (Prentice Hall : New Jersey, 2002), P. 13.

จากระบบธุรกิจ (Business System) ที่ประกอบด้วย ส่วนนำเข้า (Input) กระบวนการผลิต (Process) และผลลัพธ์ (Output) นี้จะมีทรัพยากรองค์ประกอบที่สำคัญ คือ “มนุษย์” เป็นตัวแปรสภาพปัจจัยนำเข้าอื่น ๆ ให้เปลี่ยนเป็นผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งธุรกิจที่มีปัญหาในการทำธุรกิจ จะมีสาเหตุมาจาก การที่ระบบธุรกิจมีทรัพยากร “มนุษย์” ที่ปฏิบัติงานภายในระบบธุรกิจมีแนวคิดจรรยาบรรณที่ใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจที่ไม่ถูกต้อง ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เมื่อนำหลักมัชฌิมาปฏิบัติมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ ตามลัทธิ เราสามารถประเมินแนวคิดนี้โดยดูจากข้อดีและข้อเสีย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๙.๑ ข้อดีของหลักมัชฌิมาปฏิบัติที่ใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ

เมื่อนำหลักมัชฌิมาปฏิบัติมาใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ ข้อดีมีดังนี้

๑) ข้อดีของหลักการ

หลักมัชฌิมาปฏิบัติเป็นการกระทำที่ประกอบด้วย ปัญญา ศีล และสมาธิ มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ มีเจตนาที่เป็นกุศล เป็นตัวนำในการปฏิบัติตนเพื่อเกิดผลลัพธ์ของการกระทำ คือ พ้นทุกข์ หรือมีความสุข ทำให้มีชีวิตที่ดี ติความในมุมมองของธุรกิจโดยรวม คือ เป็นการทำให้ธุรกิจให้ความสำคัญทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ โดยผู้กระทำหรือนักธุรกิจทำธุรกิจด้วยการมีเจตนาที่ดี มีวิธีการทำธุรกิจด้วยการมีหลักศีลธรรมเป็นฐานของการกระทำ และมีผลลัพธ์คือกำไรที่พอเหมาะ เป็นการสร้างประโยชน์สุขให้กับสมาชิกในองค์กรธุรกิจ เพื่อให้คนเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุข และได้ทำหน้าที่หลักของการดำเนินธุรกิจ คือการผลิตสินค้าหรือบริการที่ดีและมีคุณภาพ กระจายสู่สังคมหรือผู้บริโภค เป็นการสร้างประโยชน์สุขให้กับสังคมส่วนใหญ่

๒) ข้อดีของผู้กระทำ

ในหลักมัชฌิมาปฏิบัติ ให้ความสำคัญกับผู้กระทำโดยใช้ปัญญาพิจารณาก่อนลงมือกระทำ และการกระทำจะอยู่บนฐานของเจตนาที่เป็นกุศล ทำให้ทุกการกระทำของผู้กระทำต้องทำด้วยความรู้ความเข้าใจและการคิดที่ถูกต้อง เมื่อนำไปใช้กับการทำธุรกิจ ทำให้เป็นนักธุรกิจที่

ทำธุรกิจด้วยความรอบคอบ ด้วยความรู้และความเข้าใจในทุกขั้นตอนอย่างแจ่มแจ้ง และมีวิธีการกระทำที่ประกอบด้วยศิลปะ ทำให้ธุรกิจมีกำไรตามที่ตั้งเอาไว้ แสดงถึงการเป็นนักธุรกิจที่มีการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคม ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อการมีชีวิตที่ดี

๓) ข้อดีของวิธีการกระทำ

ในหลักมัชฌิมาปฏิปทาจะให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำ โดยผู้กระทำจะมีวิธีการกระทำอยู่ในหมวดศีลธรรมและหมวดสมาธิเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นตัวทำให้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติ โดยจะมีวิธีการกระทำอยู่บนฐานของศีลธรรม และเป็นวิธีการกระทำที่เกิดจากการใช้ปัญญาที่ประกอบด้วยเจตนาที่เป็นกุศลเป็นตัวนำ จึงจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการกระทำที่ถูกต้องสำหรับนักธุรกิจที่มีวิธีการทำธุรกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ก็สามารถบอกได้ว่าเป็นนักธุรกิจที่ดี เพราะมีวิธีการธุรกิจที่อยู่บนฐานของหลักศีลธรรม มีการกระทำที่มุ่งมั่น และทำอย่างต่อเนื่อง

๔) ข้อดีของผลลัพธ์ของการกระทำ

ในหลักมัชฌิมาปฏิปทามีผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุข มี ๓ ระดับ คือ ๑) กามสุข ๒) ฌานสุข ๓) นิพพานสุข เป็นการมีชีวิตที่ดี เมื่อปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความสุขเหล่านี้เป็นความสุขที่ผู้ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาจะได้รับในระหว่างการทำธุรกิจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละคนว่าจะมีความสุขในระดับใด

๕) ข้อดีของความดีและความชั่ว

ในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความดีและความชั่ว เกิดจากการปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ เป็นการกระทำที่ถูกต้อง ผลลัพธ์ของการกระทำ คือ เป็นความดี ส่วนการกระทำที่ไม่ถูกต้อง คือ เป็นมิจฉาทิฐิ ฯลฯ มิจฉาสมาธิ ผลลัพธ์ของการกระทำ ก็เป็นในทางตรงกันข้าม คือ เป็นความชั่ว ธุรกิจที่ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ จะมีความชัดเจนใน

การทำธุรกิจว่าถ้าทำตามหลักหลักมัชฌิมาปฏิปทาแล้วมั่นใจได้เลยว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ผลลัพธ์ของการกระทำ คือ เป็นความดี ทำให้เป็นองค์กรธุรกิจที่ดี

๖) ข้อดีของเกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่ว

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีเกณฑ์การตัดสิน ความดีและความชั่ว โดยพิจารณาจาก ๑) ผู้กระทำ ๒) วิธีการกระทำ ๓) ผลลัพธ์ของการกระทำ ซึ่ง ๑) ผู้กระทำ หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญกับตัวการกระทำมากที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย และวาจา ๒) วิธีการกระทำ หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำความดีต้องเป็นไปตามธรรมในหมวดศีล ส่วนความชั่ว ก็คือการไม่ปฏิบัติตามธรรมในหมวดศีล แต่มีข้อสังเกต คือวิธีการทำความดีในหมวดศีล จะต้องเป็นวิธีการกระทำ ที่เป็นผลมาจากหมวดปัญญา ที่มีเจตนาที่เป็นกุศลด้วย ๓) ผลลัพธ์ของการกระทำ ในหลักมัชฌิมาปฏิปทา เกณฑ์การตัดสินผลของการกระทำ มาจากกระบวนการกระทำตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั้ง ๘ ประการ คือ เริ่มจาก สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ หรือเริ่มจากมีเจตนาที่เป็นกุศลด้วย และผลลัพธ์ของการกระทำที่ออกมา ก็จะเป็นความดี เป็นความสุข หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ จะเห็นว่าการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีการเฝ้ามองอย่างใกล้ชิดในทุกกระบวนการ การนำหลักมัชฌิมาปฏิปทา ไปใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจทำให้มั่นใจได้ว่าทุกกระบวนการในการทำธุรกิจ ได้ถูกเฝ้ามองความถูกต้องอย่างครบถ้วน

๗) ข้อดีของคุณค่า

คุณค่าของหลักมัชฌิมาปฏิปทา แบ่งออกได้เป็น ๒ แบบ คือ คุณค่าภายในตัวเอง (Intrinsic Value) และคุณค่าภายนอกตัว (Extrinsic Value) ประการแรก คือคุณค่าภายในตัวเอง จะเป็นคุณค่าในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจในตัวตนของมนุษย์ เป็นคุณค่าที่แสดงถึงมนุษย์สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ โดยเป็นมนุษย์ผู้มีความดีงามหรือมีความสุขภายในตัวเองเกิดได้ทันที เช่น เป็นผู้มีเจตนาที่เป็นกุศลในการให้ทาน หลักมัชฌิมาปฏิปทา ก็สอนว่าควรถวายทาน หรือให้ทานด้วยเจตนาในการให้ ที่ครบทั้ง ๓ กาล คือ ๑. ก่อนให้มีใจยินดี ๒. ขณะให้ ทำใจผ่องใส ๓. ให้แล้ว ชื่นชมปลื้มใจ ซึ่งการปฏิบัติตามคำสอนเรื่องการถวายทานนี้ ก็จะทำให้เป็นเป็นมนุษย์ผู้มีความสุขภายในตัวเองทันที ประการที่สอง คือคุณค่าภายนอกตัว จะ

เป็นคุณค่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผู้คนในสังคม เช่นกรณีการทำธุรกิจที่ประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ ผลลัพธ์ที่ได้ คือ เงินเดือน และก็นำเงินที่ได้มาไปใช้ซื้อสินค้าต่างๆตามที่ต้องการ เป็นการแสดงถึงข้อดีของคำสอนในหลักมัชฌิมาปฏิปทาว่าคุณค่าภายในตัวเองเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นได้ทันทีโดยไม่ต้องซื้อ เป็นการสอนให้เข้าใจถึงการมีชีวิตที่ดีโดยไม่ต้องมาจากวัตถุหรือทรัพย์สิน

๓.๙.๒ ข้อจำกัดของหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

เมื่อเรานำหลักมัชฌิมาปฏิปทามาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เมื่อทำการวิเคราะห์ในห้วงหลักการของหลักมัชฌิมาปฏิปทา ผู้กระทำ วิธีการ ผลลัพธ์ของการกระทำ ความดีและความชั่ว เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่ว และคุณค่า ก็จะพบข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อปฏิบัติย่อยในหลักการของหลักมัชฌิมาปฏิปทาเท่านั้น คือเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในธุรกิจ ก็มีข้อจำกัดบางอย่าง ในบางคำสอนจะมีข้อห้ามไม่ให้ทำธุรกิจบางอย่าง เช่นในคำสอนที่ปรากฏใน วนิชชาสูตร^{๓๕} ว่าด้วยการค้าขายที่ผู้ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นแนวทางปฏิบัติไม่ควรทำ การค้าขาย ๕ ประการ คือ ๑. การค้าขายคัสตราวุธ ๒. การค้าขายสัตว์ ๓. การค้าขายเนื้อ ๔. การค้าขายของมีนเมา ๕. การค้าขายยาพิษ สาเหตุเพราะหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักการที่ประมวลหลักคำสอนที่มาจากพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องการนำไปใช้ก็จะอยู่ในกลุ่มนักธุรกิจที่เป็นชาวพุทธเป็นส่วนมาก แต่เรื่องการนำไปประยุกต์ใช้ก็ไม่ใช่ว่าปัญหาใหญ่ เพราะภาษาของเนื้อหาที่เป็นภาษาของศาสนา สามารถปรับสำนวนที่เป็นสากลได้

สรุปว่า จากการประเมินหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ในแนวคิดนี้มีข้อดีที่มากมาย ดังที่กล่าวมาข้างต้น องค์กรธุรกิจสามารถนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาไปใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพังก็ตาม เพราะมีข้อจำกัดอยู่เพียงเล็กน้อย แต่เนื่องจากองค์กรธุรกิจที่ทำธุรกิจอยู่ในปัจจุบัน มีปัญหาด้านจริยธรรม ส่วนมากจะใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ การแก้ปัญหาด้านจริยธรรมโดยเปลี่ยนมาใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจทันทีคงเป็นเรื่องยาก การนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาเข้าไปสังเคราะห์เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจจะเหมาะสม

^{๓๕} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๗/๒๙๕.

กว่า ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะทำการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท กับแนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ดังจะกล่าวในบทที่ ๔

๓.๑๐ สรุปการวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สรุปความได้ว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำของธุรกิจ โดยผู้กระทำมีการกระทำด้วยปัญญาด้วยการมีเจตนาที่เป็นกุศลเป็นต้นนำ มีวิธีการกระทำด้วยความมุ่งมั่นบนฐานของหลักศีลและสมาธิ และมีผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุขหรือประโยชน์สุขของตนเอง ของผู้อื่น และทั้งสองฝ่าย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มีผลลัพธ์ของการกระทำ คือ ความสุขหรือประโยชน์สุขของบุคคล และของสังคม เนื่องด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้นการให้ความสำคัญทั้งสามส่วนนี้ ทำให้องค์กรธุรกิจทำธุรกิจอย่างมีจริยธรรม และยั่งยืน

บทที่ ๔

สังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ในบทนี้ เพื่อตอบคำถามว่าหลักการที่ได้จากการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เป็นอย่างไร แบ่งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๔ ประเด็น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ ความจำเป็นในการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๒ กระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๓ หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิด จริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๔ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๕ สรุปการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

๔.๑ ความจำเป็นในการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลังจากทำการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ในบทที่ ๒ และ ๓ แล้ว การวิเคราะห์ทำให้เราได้ทราบ ข้อดี ข้อเสีย ลักษณะร่วม และลักษณะที่แตกต่างที่เป็น ข้อดี

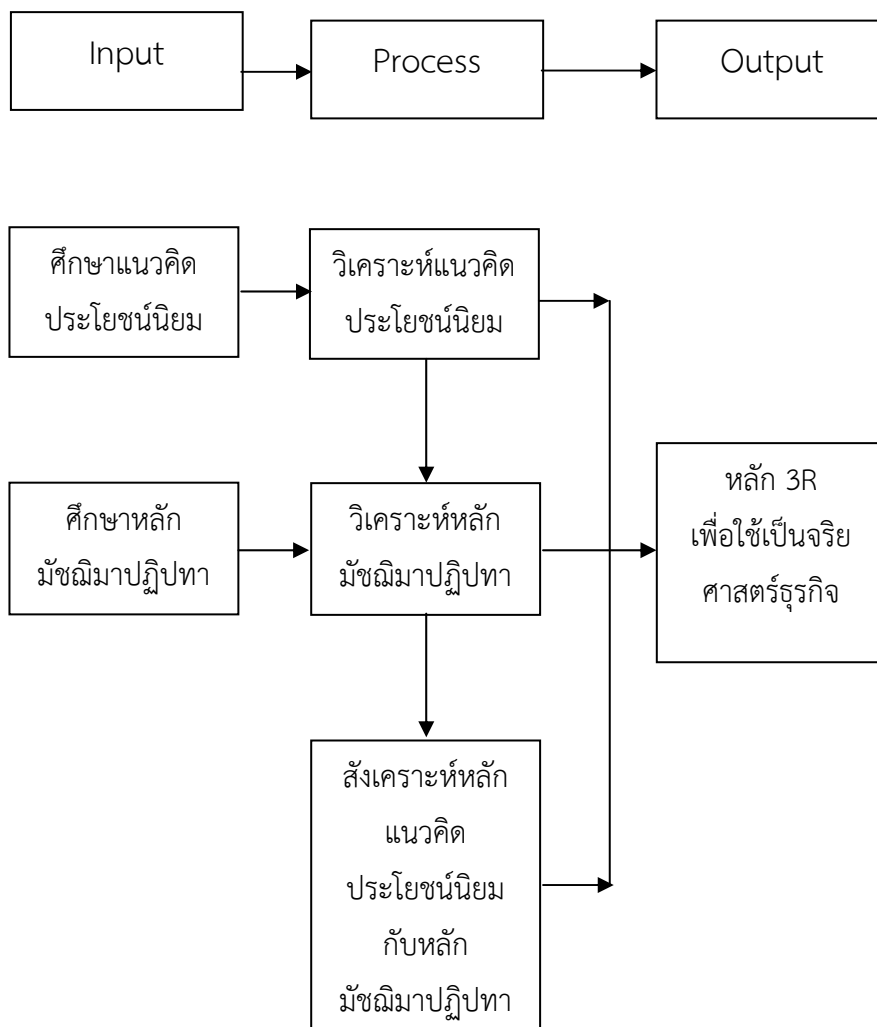
และข้อเสีย ของแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ และต่อไปจะทำการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อบูรณาการ หรือหลอมรวม ลักษณะร่วม และลักษณะที่แตกต่างที่เป็น ข้อดี พร้อมทั้งกำจัด ข้อเสีย ที่มีในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ออกไป ทั้งนี้เพื่อสามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาในแนวคิดธุรกิจที่มีรากฐานของปัญหามาจากความแตกต่างระหว่างหลักการในแนวคิดที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจได้ การสังเคราะห์ในงานวิจัยนี้ จะทำการสังเคราะห์เกี่ยวกับ ผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ ในระบบธุรกิจ ซึ่งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ คือคุณสมบัติของมนุษย์ หรือตัวบุคลากรที่ทำงานอยู่ในองค์กรธุรกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดและส่งผลกระทบมากในระบบธุรกิจ

ในการสังเคราะห์ครั้งนี้ เป็นการบูรณาการ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ เข้ากับหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการสร้างหลักการใหม่ หรือองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อแก้ปัญหาการขาดจริยธรรมในการทำธุรกิจในทุกธุรกิจ และทุกขนาดธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจที่ทำคนเดียว เช่น ธุรกิจขายสินค้าออนไลน์ (Online) ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) และธุรกิจขนาดใหญ่ระดับมหาชน พร้อมกันนี้ องค์กรธุรกิจก็ยังสามารถทำธุรกิจโดย มีกำไร มีความมั่นคง และยั่งยืน ตามวัตถุประสงค์ที่เจ้าของธุรกิจ ผู้บริหารธุรกิจ นักธุรกิจ หรือผู้ประกอบการทางธุรกิจต้องการเช่นเดิม และนี่คือเหตุผลของความจำเป็นของการสังเคราะห์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

๔.๒ กระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

กระบวนการสังเคราะห์หลักการเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ในการวิจัยนี้ เป็นการ

บูรณาการ ระหว่างแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังภาพที่ ๔.๑

ภาพที่ ๔.๑ กระบวนสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

จากการวิเคราะห์แนวคิดในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักการในจริยศาสตร์ทั้งสอง ทั้งในด้านหลักการของผู้กระทำ

วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ ที่ชนะเรื่องความดีและความชั่ว เกณฑ์การตัดสินความดีและความชั่ว คุณค่า ข้อวิจารณ์และปัญหา ที่มีลักษณะแตกต่างกัน ดังข้อมูลในตาราง

ตารางที่ ๔.๑ ความแตกต่างระหว่างหลักการในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา

ประเด็น	จริยศาสตร์ประโยชน์นิยม	หลักมัชฌิมาปฏิปทา
หลักการ	การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าการกระทำที่ถูกต้องและเป็น การทำความดี	การกระทำเป็นการกระทำที่ถูกต้อง คือการกระทำนั้นเป็นไปตามหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา
ผู้กระทำ	กระทำในลักษณะอุทิศตนเพื่อ ผลประโยชน์ของสังคม โดยใช้ ความรู้เชิงกลยุทธ์ในการทำธุรกิจ ที่ดี กระทำการเพื่อผลประโยชน์ หรือความสุขสูงสุดของคนส่วนใหญ่ ในสังคม	ใช้หลักปัญญา* ในการกระทำ อยู่ บนฐานของกุศลเจตนาหรือเจตนาดี มีวิธีการกระทำที่ประกอบด้วย ศีลธรรม เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี * หลักปัญญา คือ ๑.สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ
วิธีการกระทำ	กระทำในลักษณะอุทิศตน เพื่อ ประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด	มีวิธีการกระทำตามหลักศีลธรรม การกระทำด้วยปัญญา มีกุศลเจตนา หรือเจตนาดีเป็นตัวนำ
ผลลัพธ์	ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือก่อให้เกิด ประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุดในสังคม เป็นความสุขในระดับกามสุขเท่านั้น	ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือทำให้เกิด ประโยชน์สุขกับทุกคนในสังคม เป็น ความสุข มี ๓ ระดับ คือ ๑. กาม สุข ๒. ฌานสุข ๓. นิพพานสุข
ความดี-ความชั่ว	ความดี คือ ประโยชน์สูงสุดของคน จำนวนมากที่สุด ความชั่ว คือ ประโยชน์สูงสุดของคนจำนวนน้อย ที่สุด	ความดี คือ การกระทำด้วยกุศล เจตนา ทางกาย วาจาและใจ ความ ชั่ว คือ การกระทำด้วยอกุศลเจตนา หรือเจตนาไม่ดีทางกาย วาจาและใจ

เกณฑ์การตัดสิน ความดี-ความชั่ว	การกระทำที่ดีที่สุด คือ การกระทำ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของคน จำนวนมากที่สุด การกระทำชั่วที่สุด คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดกับคนจำนวนน้อยที่สุด	การกระทำที่ดีที่สุด คือ การกระทำ ตามตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ ไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุดระหว่างกาม สุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุ โยค ทำให้ผู้ปฏิบัติตามทุกคนมี ความสุข
คุณค่า	๑. ก่อประโยชน์สุขในองค์กร ๒. ประโยชน์สุขขององค์กร ตอบสนองต่อความสุขของสังคม ๓. คนส่วนใหญ่ของสังคมพึงพอใจ ต่อ ความรับผิดชอบที่องค์กรมีต่อ สังคม ๔. องค์กรและสังคมอยู่ร่วมกันด้วย ประโยชน์สุขมากที่สุดร่วมกัน	๑. ก่อประโยชน์สุขในองค์กร* ๒. ประโยชน์สุขขององค์กร ตอบสนองต่อความสุขของสังคม* ๓. ทุกคนในสังคมพึงพอใจต่อ ความ รับผิดชอบที่องค์กรมีต่อสังคม* ๔. องค์กรและสังคมอยู่ร่วมกันด้วย ประโยชน์สุขมากที่สุดร่วมกัน* *เป็นไปตามการกระทำตามหลัก ศีลธรรมบนฐานของปัญญา
ข้อวิจารณ์	๑. เน้นผลลัพธ์ของการกระทำ โดย ไม่เน้นเจตนาของผู้กระทำ และ วิธีการกระทำ ผลลัพธ์ที่ได้จึงไม่ แน่นอน และเป็นความสุข แบบ กามสุขเท่านั้น ๒. เน้นผลลัพธ์ที่ทำให้เกิดความสุข ของคนจำนวนมากที่สุดในสังคม โดยละเลยคนจำนวนน้อยในสังคม ๓. ถ้าใช้วิธีการกระทำที่ผิด แต่ บรรลุเป้าหมายที่ถูก ความถูกต้องของ เป้าหมายจะทำให้วิธีการกระทำที่ ผิด กลายเป็นวิธีที่ถูกต้องได้หรือไม่ ๔. เน้นปริมาณและคุณภาพของ ความสุขจากการกระทำ และเกณฑ์	๑. เน้นผู้กระทำ วิธีการกระทำ และ ผลลัพธ์ของการกระทำ มีผลลัพธ์ที่ เป็นความสุขหลายระดับ แต่นิพพาน สุขไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่ ชัดเจน ๒. เน้นผลลัพธ์ของการกระทำตาม หลักศีลธรรม โดยกระทำด้วยปัญญา มีกุศลเจตนาเป็นตัวนำ เน้นปัจเจก บุคคลก่อน แล้วจึงทำเพื่อสังคม ๓. มีข้อจำกัดบางอย่าง เช่น คำสอน ใน วิชาชาสูตร ว่าด้วยการค้าขายที่ ไม่ควรทำ ๔. เน้นคุณภาพของความสุขจาก การกระทำทางกายและใจ แต่ไม่

	การตัดสินความสุขวัดได้ยาก	เน้นปริมาณของความสุขการกระทำ
--	---------------------------	------------------------------

จากตาราง แสดงถึงความแตกต่างระหว่างแนวคิดในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา สรุปเป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ดังนี้

๑. แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไม่เน้น หรือไม่ให้ความสำคัญในเจตนาของผู้กระทำ แต่จริยศาสตร์ในหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้น หรือให้ความสำคัญในผู้กระทำ

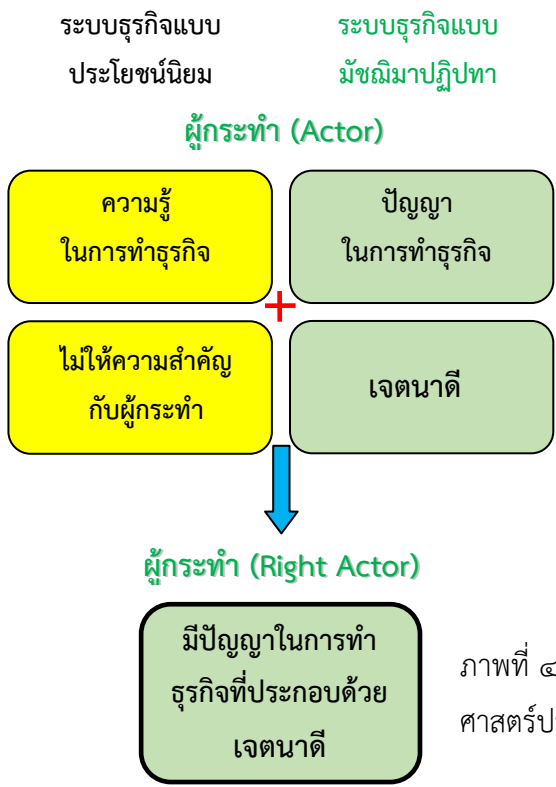
๒. แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไม่เน้น หรือไม่ให้ความสำคัญในวิธีการกระทำ แต่จริยศาสตร์หลักมัชฌิมาปฏิปทานั้น หรือให้ความสำคัญในวิธีการกระทำ

๓. แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา เน้นหรือให้ความสำคัญในผลลัพธ์ของการกระทำ แต่ผลลัพธ์ของการกระทำแตกต่างกัน โดยผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม คือ กามสุข ส่วนผลลัพธ์ของการกระทำจริยศาสตร์ในหลักมัชฌิมาปฏิปทา เน้นผลลัพธ์ของการกระทำ คือ กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข

จากความแตกต่างระหว่างแนวคิดในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมและหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีกระบวนการสังเคราะห์แนวคิดในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ กระบวนการสังเคราะห์ “ผู้กระทำ” ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

จากการวิเคราะห์ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไม่มีความชัดเจน หรือไม่ให้ความสำคัญในเจตนาของผู้กระทำ แต่จริยศาสตร์ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีความชัดเจน หรือให้ความสำคัญในผู้กระทำ ซึ่งสามารถทำการสังเคราะห์ ได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๒ กระบวนสังเคราะห์ “ผู้กระทำ”ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา

จากการวิเคราะห์ ธุรกิจที่ใช้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ ผู้กระทำในธุรกิจ มีความรู้ที่ดีในการทำธุรกิจ ซึ่งหมายถึง มีความรู้เชิงกลยุทธ์(Business Strategies) ที่ดี แต่มีจุดอ่อนหรือข้อเสีย เกี่ยวกับเจตนาในการทำธุรกิจ เนื่องจากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ จะไม่ให้ความสำคัญกับเจตนาของผู้กระทำ ในการวิจัยนี้ หมายถึง เจตนาของผู้กระทำจะเป็นเจตนาที่เป็นกุศล หรือเจตนาที่เป็นอกุศลก็ได้ แต่เมื่อทำธุรกิจแล้ว ขอให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการที่ตั้งเอาไว้

สำหรับธุรกิจที่ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ ผู้กระทำใช้ปัญญาในการทำธุรกิจ คือ มีหลักสัมมาทิฐิ และหลักสัมมาสังกัปปะในการทำธุรกิจ ซึ่งหมายถึง การมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และมีความคิดที่ดีในการทำธุรกิจ และมีจุดแข็งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ มีเจตนาที่ดี หรือเป็นกุศล เมื่อทำการสังเคราะห์ หรือบูรณาการ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น

สจ๊วต มิลล์ กับหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้จุดแข็งหรือข้อดีของผู้กระทำ ได้หลอมรวมกันเป็นผู้กระทำที่มี “ความรู้และมีปัญญาในการทำธุรกิจ” หรือเรียกว่า “เป็นผู้มีปัญญาในการทำธุรกิจ” ส่วนจุดอ่อนหรือข้อเสียของผู้กระทำในแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ไม่มีความชัดเจน ในเรื่องเกี่ยวกับเจตนา ก็ถูกกำจัด หรือขจัดออกไป โดยนำจุดแข็งหรือข้อดีในหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท คือผู้กระทำมีเจตนาดีในการทำธุรกิจ มาแทนที่ ทำให้ได้จุดแข็งหรือข้อดีของผู้กระทำในการทำธุรกิจ คือ “เป็นผู้ที่มีความรู้และมีปัญญาในการทำธุรกิจ ประกอบด้วยเจตนาดี” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เป็นผู้มีปัญญาในการทำธุรกิจประกอบด้วยเจตนาดี” หรือ Right Actor

๔.๒.๒ กระบวนสังเคราะห์ “วิธีการกระทำ” ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

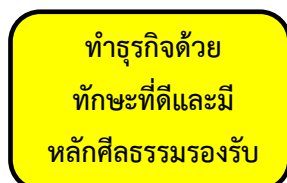
จากการวิเคราะห์ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมไม่มีความชัดเจน หรือไม่ให้ความสำคัญในวิธีการกระทำ แต่จริยศาสตร์ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทามีความชัดเจน หรือให้ความสำคัญในวิธีการการกระทำ ซึ่งสามารถทำการสังเคราะห์ได้ดังนี้

ระบบธุรกิจแบบ
ประโยชน์นิยม ระบบธุรกิจแบบ
มัชฌิมาปฏิปทา

วิธีการกระทำ (Action)

วิธีการกระทำ (Right Action)

ภาพที่ ๔.๓ กระบวนสังเคราะห์ “วิธีการกระทำ” ในจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา

จากการวิเคราะห์ ธุรกิจที่ใช้แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ ทำธุรกิจด้วยทักษะที่ดี ซึ่งหมายถึง การมีทักษะในการทำธุรกิจ(Business Skill) ที่ดี แต่มีจุดอ่อน หรือข้อเสีย คือ ขาดความชัดเจน หรือไม่ให้ความสำคัญกับวิธีการกระทำในการทำธุรกิจ จะทำธุรกิจโดยมีหรือไม่มีหลักศีลธรรมก็ได้ ดังนั้น วิธีการกระทำจึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การทำธุรกิจ ไม่มีความมั่นคง และยั่งยืน เพราะการทำธุรกิจอาจจะมีหลักศีลธรรม แต่พอทำธุรกิจมาได้ระยะหนึ่งธุรกิจอาจประสบปัญหา เช่น มีการขาดทุน ผู้กระทำอาจจะทำธุรกิจด้วยวิธีที่ไม่มีหลักศีลธรรม โดยขอให้ได้ผลลัพธ์ คือกำไร ตามที่ต้องการ หรือที่ตั้งเอาไว้เท่านั้น

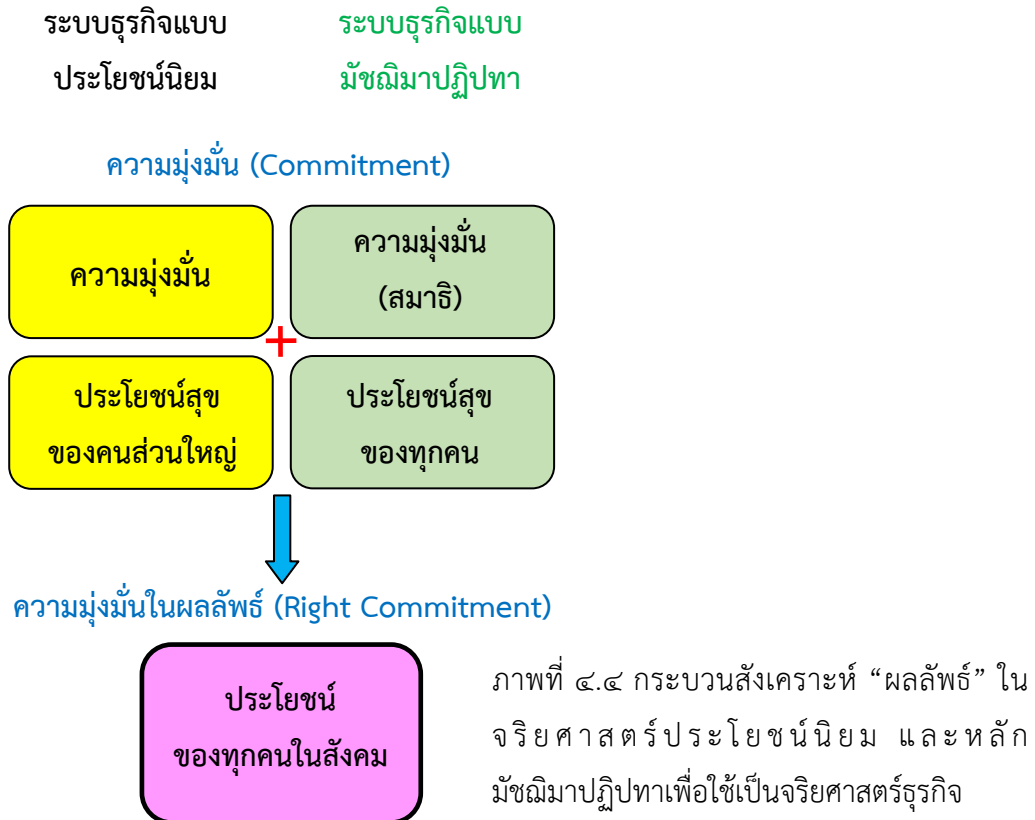
สำหรับธุรกิจที่ใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ ทำธุรกิจด้วยมีหลักศีล คือ มีหลักสัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ หรือมีวิธีการกระทำธุรกิจด้วยมีศีลธรรมรองรับ กล่าวคือ การมีศีลธรรมในการทำธุรกิจ

เมื่อทำการสังเคราะห์ หรือบูรณาการ แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้จุดอ่อน หรือข้อเสียของผู้กระทำในแนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ไม่มีความชัดเจน ในเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมถูกกำจัด หรือขจัดออกไป โดยนำจุดแข็งหรือข้อดีของหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท มาแทนที่ ทำให้จุดแข็งหรือข้อดีของวิธีการกระทำได้บูรณาการกัน ทำให้ผู้กระทำมีวิธีการทำธุรกิจด้วยทักษะที่ดี และมีหลักศีลธรรมรองรับ หรือผู้กระทำมีหลักศีลธรรมในการทำธุรกิจ

๔.๒.๓ กระบวนสังเคราะห์ “ความมุ่งมั่นในผลลัพธ์” ในจรรยาบรรณประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ

จากการวิเคราะห์ แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยม และหลักมัชฌิมาปฏิปทา ทั้งสองมีความชัดเจน หรือให้ความสนใจในผลลัพธ์ของการกระทำ แต่ผลลัพธ์ของการกระทำแตกต่างกัน โดยผลลัพธ์ของการกระทำในแนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมเป็นเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และคนส่วนมากในสังคม เท่านั้น ส่วนผลลัพธ์ของการกระทำจรรยาบรรณตามหลัก

มีชัยมาปฏิบัติ ผลลัพธ์ของการกระทำ คือ เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และทุกคนในสังคม ซึ่งสามารถทำการสังเคราะห์ ได้ดังนี้

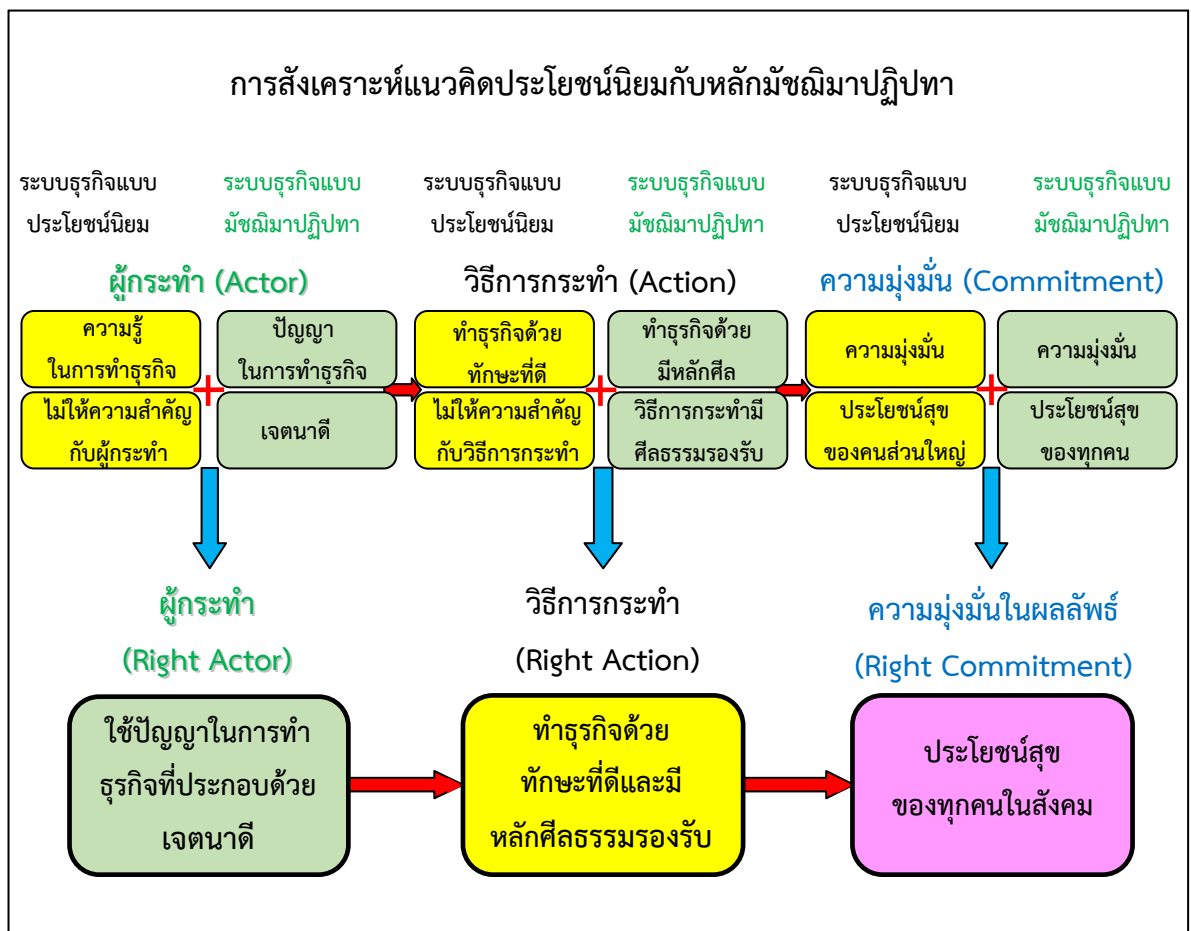

จากการวิเคราะห์ ธุรกิจที่ใช้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ ประโยชน์สุข หรือความสุข สูงสุดของคนส่วนใหญ่ของสังคม ซึ่งอยู่ในขอบเขตของ กามสุข แต่มีจุดอ่อน หรือข้อเสีย เช่น การเกิดผลลัพธ์ของประโยชน์สุขไม่แน่นอนเพราะเป็นประโยชน์สุขในอนาคต และคนจำนวนน้อยในสังคมถูกละเลย

สำหรับ ธุรกิจที่ใช้หลักมีชัยมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ พบว่ามีจุดแข็งหรือข้อดี คือ คือ ให้ประโยชน์สุข หรือความสุขหลายระดับ ประกอบด้วย กามสุข ฌานสุข สามารถให้ความสุขในขณะปัจจุบัน โดยให้ประโยชน์สุข หรือความสุขทั้งของตนเอง และทุกคนในสังคม

เมื่อทำการสังเคราะห์ หรือบูรณาการ แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจีวิต มิลล์ กับหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้จุดแข็งหรือข้อดีของ ผลลัพธ์ ได้บูรณาการกันเป็นผลลัพธ์ ที่ให้ประโยชน์สุข หรือความสุขทั้งของตนเอง และทุกคน ในสังคม สามารถเลือกระดับของความสุขทั้ง กามสุข ฆานสุข ทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต ได้ ตามต้องการ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้กระทำ

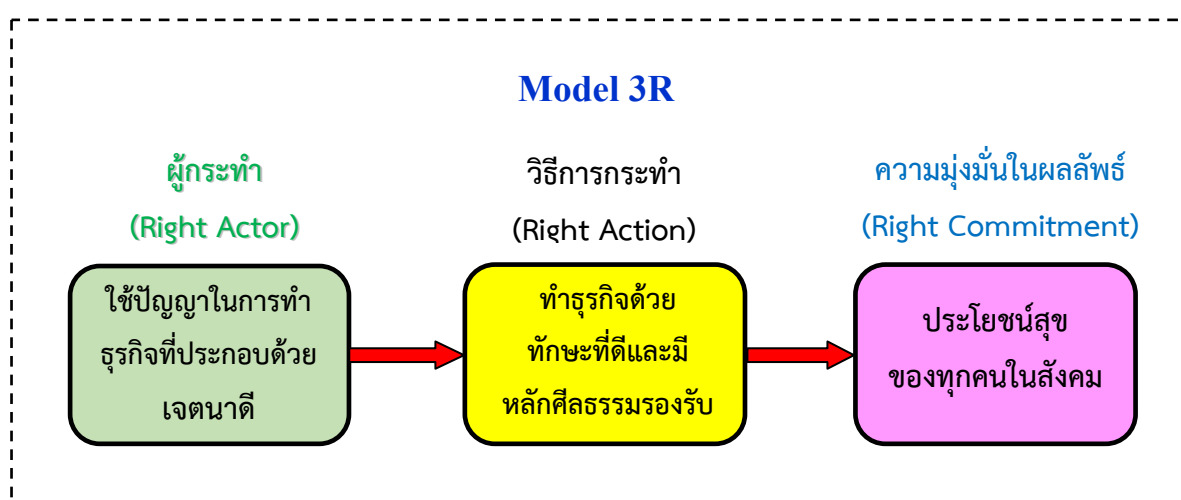
จากกระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมและหลักมัชฌิมาปฏิปทาใน พุทธปรัชญาเถรวาทที่ผ่านมา แสดงภาพรวม ดังภาพ ๔.๕

ภาพ ๔.๕ กระบวนการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมและหลัก มัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๓ หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท จะได้ หลัก 3R หรือ Model 3R ดังภาพ ๔.๖

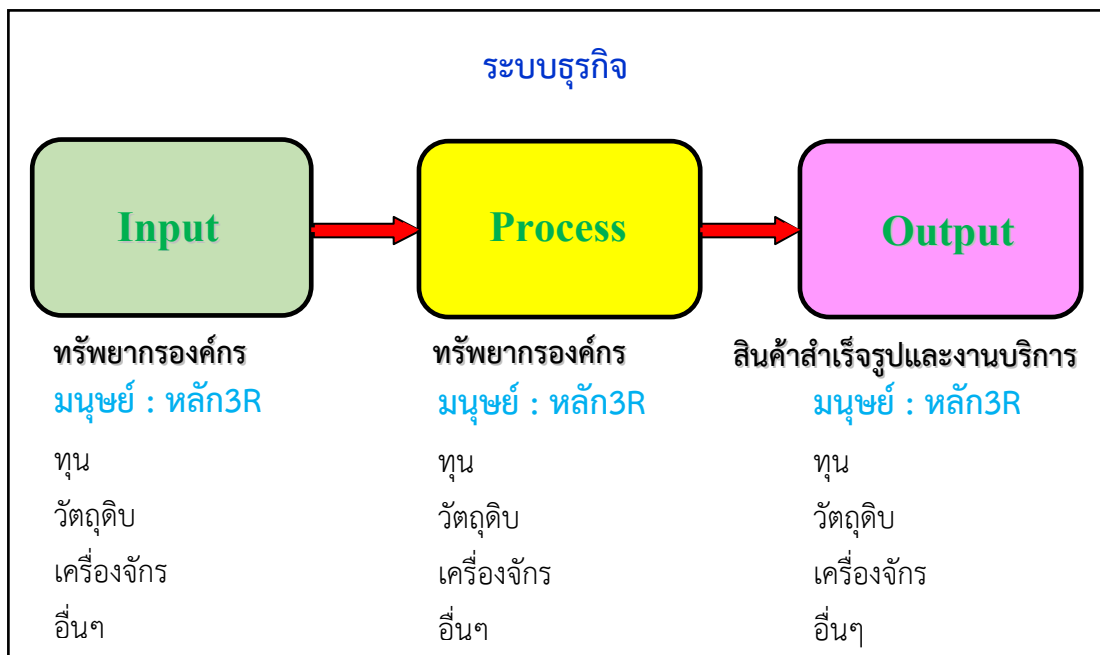
ภาพ ๔.๖ หลัก 3R (Model 3R)

หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ได้ หลัก 3R หรือ Model 3R มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในแนวคิดธุรกิจ ที่มีรากฐานของปัญหามาจากแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ โดยลำพัง หลัก 3R หรือ Model 3R เป็นหลักการที่มีแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจที่สมบูรณ์ คือ เน้นทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และเน้นผลลัพธ์จากการกระทำ โดยเป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับ ทรัพยากร “มนุษย์” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด และมีเป้าหมายในตัวเอง เน้นผู้กระทำมีเจตนาที่เป็นกุศล มีวิธีการกระทำที่เน้นหลักศีลธรรม และเน้นผลลัพธ์จากการกระทำ ที่ให้ประโยชน์สุข ทั้งของตนเอง และทุกคนในสังคม

ในระบบธุรกิจ (Business System) โดยทั่วไป จะประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า(Input) กระบวนการผลิต(Process) และผลลัพธ์(Output) ซึ่งในทุกส่วนประกอบ จะมีทรัพยากรองค์กร

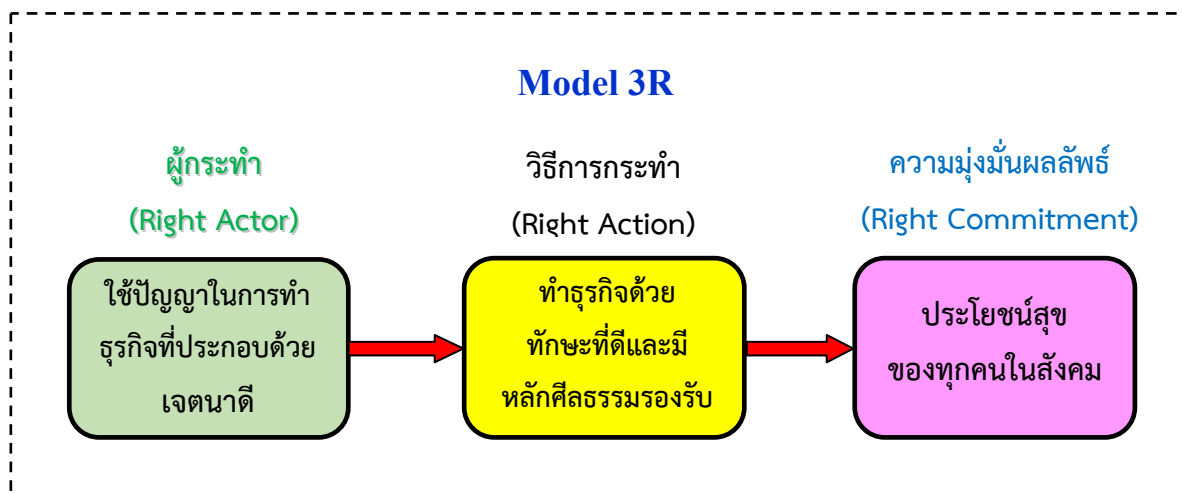
เช่น มนุษย์ ทุน วัตถุดิบ เครื่องจักร เป็นต้น เป็นตัวแปรสภาพปัจจัยนำเข้าให้เปลี่ยนเป็นผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ สำหรับระบบธุรกิจที่มีปัญหา ก็มีสาเหตุมาจากการที่ ระบบธุรกิจมีทรัพยากร “มนุษย์” ภายในระบบธุรกิจ มีแนวคิดจรรยาบรรณที่ใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจที่ไม่สมบูรณ์ ในการวิจัยนี้ หมายถึง แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจีวิต มิลล์ ซึ่งไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำ และวิธีการกระทำ ให้ความสำคัญเฉพาะผลลัพธ์เท่านั้น ดังนั้น เมื่อนำหลัก 3R (Model 3R) ที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจรรยาบรรณประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจีวิต มิลล์ กับหลักมัชฌิมาปฏิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท มาประยุกต์ใช้ในระบบธุรกิจ จึงเป็นระบบธุรกิจที่ให้ความสำคัญ หรือเน้นทั้ง ผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ คือ เป็นระบบธุรกิจที่มีแนวคิดจรรยาบรรณธุรกิจที่ใช้ หลัก 3R (Model 3R) หรือ มีทรัพยากร “มนุษย์” ที่ใช้หลัก 3R ในการทำธุรกิจ ดังภาพ ๔.๗

ระบบธุรกิจ (Business System)

ภาพที่ ๔.๗ ระบบธุรกิจ (Business System)

หลัก 3R (Model 3R)

ภาพที่ ๔.๘ หลัก 3R (Model 3R)

หลัก 3R (Model 3R) ที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของจอห์น สจิวท มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นองค์ความรู้ใหม่เป็นหลักที่มีทรัพยากร “มนุษย์” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในระบบธุรกิจ ใช้หลัก 3R ในการทำธุรกิจ หรือใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สามารถแก้ปัญหาทางธุรกิจ ดัง Laura L. Nash ได้รวบรวมพฤติกรรมของการขาดจริยธรรมที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจไว้ ดังต่อไปนี้

๑. การประกอบธุรกิจด้วยความโลภ
๒. ปกปิดและให้ภาพคลาดเคลื่อนจากที่เป็นจริงในรายงาน หรือในการดำเนินงาน
๓. ให้ความเท็จ หรือความจริงที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับสรรพคุณของสินค้าและบริการ
๔. ไม่ทำตามสัญญา หรือข้อตกลงที่ได้เจรจาไปแล้ว
๕. ผลิตสินค้า หรือบริการที่มีคุณภาพต่ำ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้ใช้สินค้าหรือผู้ใช้บริการ
๖. บังคับให้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้มีอำนาจ แม้ว่าคำสั่งนั้นจะผิดจริยธรรมหรือไม่เป็นธรรมต่อผู้อื่น
๗. การกำหนดราคาสินค้า หรือบริการที่ให้ประโยชน์แก่บริษัทเกินความเหมาะสม
๘. กดขี่ไม่ให้สิทธิพื้นฐานแก่ผู้ร่วมงานอันได้แก่ เสรีภาพในการพูด การเลือกและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๙. การดำเนินการผลิตสินค้าที่สร้างมลภาวะต่อสภาพแวดล้อม
๑๐. ไม่ได้ตอบแทนลูกจ้างในสัดส่วนที่สอดคล้องกับประโยชน์ที่ได้รับจากลูกจ้าง
๑๑. ไม่ได้คงสภาพแวดล้อมให้เหมือนเดิม หรือเพิ่มคุณค่าให้แก่สภาพแวดล้อม หลังจากได้ใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม
๑๒. ระบุข้อเด่นของงาน โครงการ ที่ผิดจากความเป็นจริง เพื่อต้องการสนับสนุน หรือการยอมรับ
๑๓. เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนสถานภาพ ด้วยวิธีการที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการทำงานในหน้าที่
๑๔. ไม่ยอมรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อลูกจ้าง หรือบุคคลอื่น ทั้งโดยเจตนาหรือไม่เจตนา
๑๕. ดำเนินการบางอย่าง หรือให้ความร่วมมือให้มีกิจกรรมบางอย่างเกิดขึ้น โดยที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือทำให้บริษัทต้องสูญเสียทั้งเวลาและเงินทอง^๑

พฤติกรรมที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในบริบท ๓ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย หรือระเบียบข้อปฏิบัติที่บังคับใช้กับกิจกรรมทางธุรกิจในด้านต่างๆ
๒. พฤติกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเลือกปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในฐานะลูกค้า ลูกจ้าง คู่ค้า และในฐานะอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต และการซื้อขาย
๓. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเน้น หรือการไม่เน้นความสำคัญของประโยชน์ส่วนตน เหนือประโยชน์ของบริษัทที่ตนทำงานให้ หรือของบุคคลอื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน หรือที่อยู่นอกบริษัท^๒

^๑ Nash, Laura, L. *Good Intentions Aside*. Boston : Harvard Business School Press, 1990, P. 8-10.; อ้างใน สุภาวดี นัมคณิสสรณ์, ธุรกิจกับพุทธจริยศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๙-๑๐.

การตัดสินใจในชีวิตประจำวันของนักธุรกิจ เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจใน ๓ บริบทนี้ตลอดเวลา ดังนั้น ธุรกิจจึงเกี่ยวข้องกับจริยธรรมอยู่เสมอ แม้จะมีการกระทำที่เป็นสิ่งไม่ผิดกฎหมาย แต่ก็ทำให้คนส่วนใหญ่เดือดร้อน หรือไม่เป็นธรรมกับคนบางคน หรือละเมิดสิทธิของเขาจึงเป็นสิ่งที่ผิดจริยธรรม เช่น การไม่ได้คงสิ่งแวดล้อมให้เหมือนเดิม หรือเพิ่มคุณค่าให้แก่สิ่งแวดล้อม หลังจากได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม การประกอบธุรกิจด้วยความโลภ เป็นต้น ดังนั้น การทำธุรกิจจึงมิได้อยู่นอกขอบเขตของจริยธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ การตัดสินใจถูกต้องของธุรกิจจึงไม่สามารถใช้เพียงหลักธุรกิจ หรือกฎหมายเท่านั้น แต่ยังต้องใช้หลักจริยธรรมด้วย

จากตัวอย่างพฤติกรรมของการขาดจริยธรรมที่เกิดขึ้นในวงการธุรกิจ ๑๕ ข้อ เมื่อใช้หลัก 3R ในการทำธุรกิจ หรือใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สามารถแก้ปัญหาทางธุรกิจ ดังต่อไปนี้

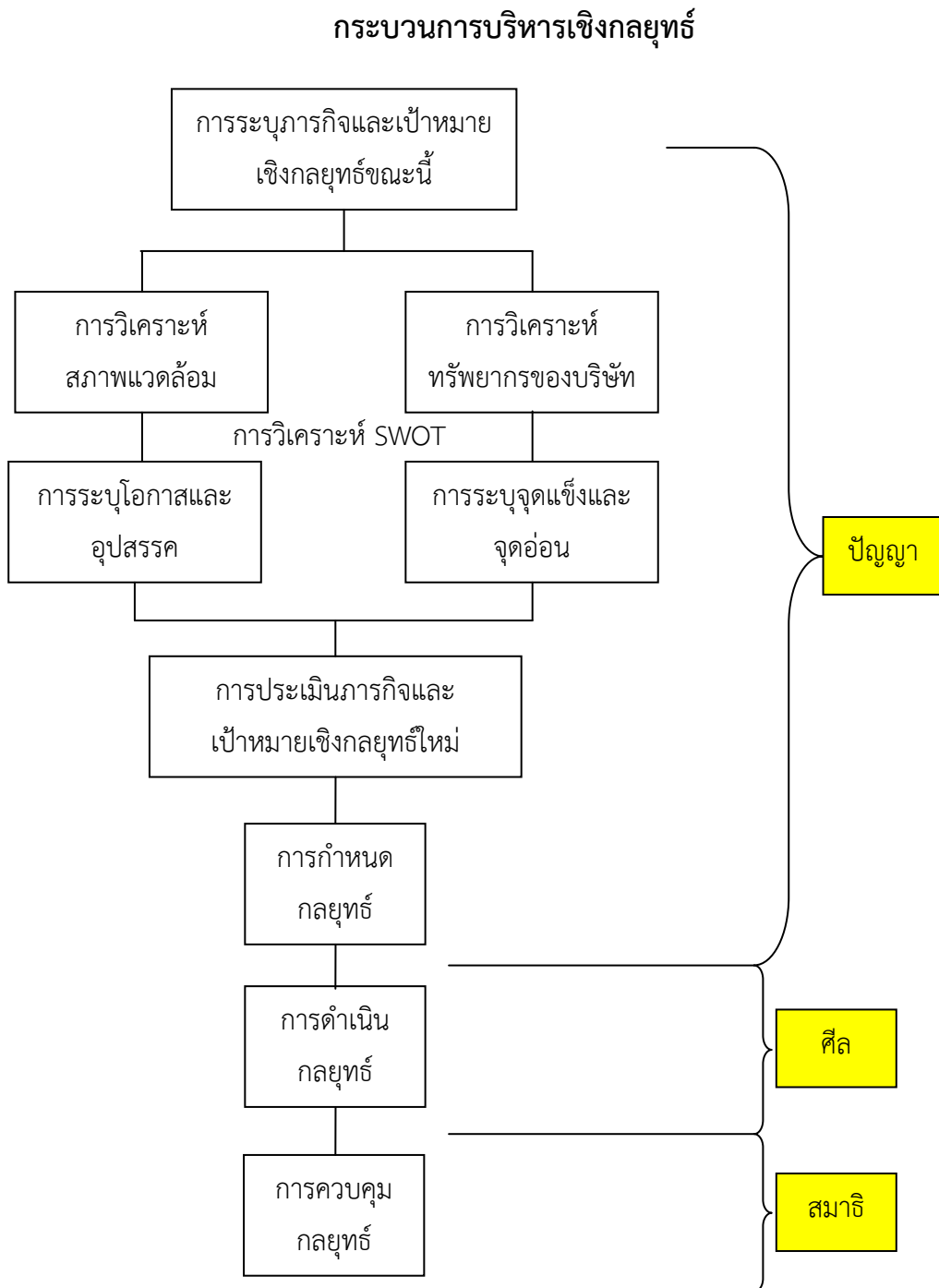
ผู้กระทำ (Right Actor) หรือ ปัญญา แก้ปัญหา ข้อ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕

วิธีการกระทำ (Right Action) หรือ ศील แก้ปัญหา ข้อ ๑, ๓, ๖, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕
ความมุ่งมั่นในผลลัพธ์ (Right Commitment) หรือ สมาธิ แก้ปัญหาข้อ ๓, ๕

เมื่อทำการวิเคราะห์ความสามารถในการแก้ปัญหา จะพบว่า ผู้กระทำ (ปัญญา) จะมีบทบาทเป็นอย่างมากในการแก้ปัญหาทางธุรกิจทุกปัญหา เพราะทุกปัญหาจะเกี่ยวข้องผู้กระทำทั้งหมด รองลงมาก็คือ วิธีการกระทำ(ศีล) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สืบเนื่องมาจากเจตนาของผู้กระทำโดยส่วนมาก แต่จะไม่เป็นไปตามเจตนาบ้างในบางกรณี เช่น การทำงานที่ผิดพลาด การไม่ปฏิบัติตามนโยบาย หรือการกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น ส่วน ผลลัพธ์ (สมาธิ) จะมีบทบาทน้อยมากในการเข้าไปแก้ปัญหา เพราะมีฐานะเป็นตัวสนับสนุนให้ผู้กระทำ (ปัญญา) และวิธีการกระทำ(ศีล) แต่มีบทบาทมากในการทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ เพราะเป็นหลักของการมีความมุ่งมั่น การควบคุม และระคับระคองให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

^๒ Nash, Laura, L. *Good Intentions Aside*. Boston : Harvard Business School Press, 1990 P. 5-6.; อ่างใน สุภาวดี นัมคณิศรณ, *ธุรกิจกับพุทธจริยศาสตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๑๐-๑๑.

หลัก 3R (Model 3R) ที่ใช้เป็นจรรยาบรรณธุรกิจ สามารถประยุกต์ใช้กับการบริหารเชิงกลยุทธ์ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๔.๙ กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

จากกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ ในขั้นตอน การระบุภารกิจและเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ขณะนี้ จนถึงขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์ จะอยู่ในข้อปัญหาหรือผู้กระทำ (Right Actor) เพราะเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจที่แทงตลอดจนถึงเป้าหมายของธุรกิจที่ต้องการบรรลุ หรือประสบความสำเร็จ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการทำธุรกิจไม่ว่าจะเป็นการเริ่มธุรกิจใหม่ๆ หรือการปรับปรุงกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหาธุรกิจ หรือปรับกลยุทธ์เพื่อที่จะสามารถแข่งขันได้ ดังนั้น ถ้าไม่ให้ความสำคัญในขั้นตอนนี้ หรือถ้าผู้กระทำ (Actor) ขาดความรู้ความเข้าใจที่แทงตลอด หรือเป็นผู้กระทำมีเจตนาในการทำธุรกิจที่ไม่ดี การประกอบธุรกิจก็หวังได้ยากกว่า จะเป็นองค์กรธุรกิจที่มั่นคง ยั่งยืน และมีกำไรตามเป้าหมาย เพราะเมื่อผู้กระทำมีเจตนาไม่ดีในการทำธุรกิจ ก็ย่อมส่งผลกับวิธีการกระทำ (Action) ที่ไม่ชัดเจน หรือไม่ดีด้วย และส่งผลถึงความยากที่จะมีความมุ่งมั่น (Commitment) หรือมีสมาธิ ในการควบคุม และประคับประคองให้ธุรกิจดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าใช้หลัก 3R (Model 3R) มีผู้กระทำ (Right Actor) มีวิธีการกระทำ (Right Action) และมีความมุ่งมั่น (Right Commitment) จะสามารถแก้ปัญหาของการบริหารเชิงกลยุทธ์ได้ เพราะผู้กระทำมีความรู้ความเข้าใจในธุรกิจ มีเจตนาที่ดีในการจัดทำนโยบายและกำหนดกลยุทธ์ มีวิธีการดำเนินกลยุทธ์ตามที่กำหนดไว้และมีหลักศีลธรรมรองรับ มีความมุ่งมั่นโดยใช้ความเพียร มีสติ และคิดวิเคราะห์ เพื่อควบคุมกลยุทธ์ให้ขบวนการบริหารกลยุทธ์บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น องค์กรธุรกิจที่ประยุกต์หลัก 3R (Model 3R) เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ก็คาดหวังได้ที่จะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน

๔.๔ ข้อวิจารณ์ที่มีต่อการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจิวท มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจิวท มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ หลัก 3R (Model 3R) เป็นหลักการที่สามารถประยุกต์เพื่อแก้ปัญหการทำธุรกิจได้ในเรื่อง การขาดจริยธรรม ในการทำธุรกิจ ผลกำไร ผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๔.๔.๑ หลัก 3R (Model 3R) สมองตอบเป้าหมายของมนุษย์ในการมีชีวิตที่ดี

เมื่อธุรกิจนำหลัก 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้การดำเนินชีวิตไปสู่การมีชีวิตที่ดี เพราะเป็นหลักการที่เป็นแนวทางในการทำธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำที่มีเจตนาดีเป็นตัวนำ ไปสู่วิธีการกระทำที่มุ่งมั่นและมีหลักศีลธรรมเป็นฐานในการปฏิบัติ ส่งผลให้ผลลัพธ์ของการกระทำเป็นความดี หรือความสุข ซึ่งเป็นการทำให้การดำเนินชีวิตไปสู่การมีชีวิตที่ดี

๔.๔.๒ หลัก 3R (Model 3R) สมองตอบเป้าหมายขององค์กรธุรกิจในการเป็นองค์กรธุรกิจที่ดี

เมื่อธุรกิจนำหลัก 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้หลักการนี้นอกจากจะให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของธุรกิจในเรื่องกำไรแล้ว ยังให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของธุรกิจในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย

๔.๔.๓ หลัก 3R (Model 3R) สมองตอบเป้าหมายขององค์กรธุรกิจในการเป็นองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืน

เมื่อธุรกิจนำหลักการ 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ทำให้องค์กรธุรกิจมีความยั่งยืน เพราะหลักการนี้ให้ความสำคัญทั้ง ผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำ จึงทำให้เป็นธุรกิจที่สมบูรณ์ทั้ง ตัวระบบธุรกิจ และบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์กร มีคุณสมบัติที่ดี เพื่อใช้ปฏิบัติงานอย่างครบถ้วน

อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีการวิจารณ์ว่า เมื่อธุรกิจนำหลักการ ระบบธุรกิจ 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจแล้ว ธุรกิจก็หนีไม่พ้นการที่ต้องทำกำไรสูงสุดอยู่ดี ผู้วิจัยก็ไม่ปฏิเสธ เพราะถ้าธุรกิจใช้แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในแบบของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ตามลำพัง แม้จะทำให้สามารถทำผลกำไรได้สูงสุดตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ หรือทำได้มากกว่าที่ตั้งเป้าหมายไว้ ธุรกิจอาจจะมีคามมั่งคั่ง แต่ขาดความมั่นคง และยั่งยืน อย่างแน่นอน เพราะถ้าทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นตัวขับเคลื่อนธุรกิจมีเจตนาที่เป็นอกุศลหรือไม่ดี พร้อมทั้งไม่ใส่ใจในการทำธุรกิจด้วยมีหลัก

ศีลธรรม จะทำให้ธุรกิจล่มสลายในที่สุด ซึ่งแตกต่างจากธุรกิจใช้แนวคิดจริยศาสตร์ธุรกิจที่ยึด “หลัก 3R” ที่มีความชัดเจน หรือให้ความสนใจทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์จากการกระทำ โดยผู้กระทำมีเจตนาที่เป็นกุศลหรือเจตนาดี มีวิธีการกระทำที่มีหลักศีลธรรม และมีผลลัพธ์จากการกระทำ ที่ให้ประโยชน์สุข ทั้งบุคลากรภายในองค์กร และคนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กร ทำให้ธุรกิจมีความมั่นคง ความมั่นคง และยั่งยืน

๔.๕ สรุปการสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “หลัก 3R (Model 3R) เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจที่สมบูรณ์ คือ ให้ความสนใจทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์จากการกระทำ โดยหลัก 3R (Model 3R) เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับ ทรัพยากร “มนุษย์” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ทำให้ทรัพยากร “มนุษย์” เป็นผู้มีเป้าหมายในตัวเอง โดยเน้นให้ผู้กระทำมีเจตนาที่ดี มีวิธีการกระทำที่เน้นหลักศีลธรรม และเน้นผลลัพธ์จากการกระทำ ที่ให้ประโยชน์สุข ทั้งของตนเอง และทุกคนในสังคม

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอแนะ

คุณฐิติพนธ์เรื่อง “การสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจีวิต มิลล์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
 ๒. เพื่อวิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
 ๓. เพื่อสังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
- การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการสรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรม โดยไม่ให้ความสนใจจากผลกระทบจากการกระทำของตน สนใจเพียงเพื่อมุ่งผลประโยชน์ตน และองค์กรเป็นหลัก คือ ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด จึงทำให้ปัญหาเกิดขึ้นมากมายทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อทำการวิเคราะห์จะพบว่า ในการดำเนินธุรกิจในปัจจุบันส่วนมากได้มีการนำแนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมมาใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ ซึ่งเป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น และหลักการนี้ตีความทางธุรกิจได้ว่า การกระทำที่ถูกต้อง คือ การทำประโยชน์สูงสุดให้กับธุรกิจ หรือการทำผลกำไรสูงสุดให้กับกิจการ สำหรับการแก้ปัญหาการดำเนินธุรกิจที่ขาดจริยธรรม ก็ต้องกลับไปทบทวนเกี่ยวกับจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อที่จะทำให้เป็นธุรกิจที่มีการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม และมีความ มั่งคั่ง มั่นคง ยั่งยืน

๕.๑.๑ วิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม ในทัศนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ มีจุดแข็ง/ข้อดี และมีจุดอ่อน/ข้อเสีย ดังนี้

แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยม เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการกระทำเท่านั้น คือ การมุ่งทำประโยชน์สูงสุดให้กับธุรกิจ หรือการทำผลกำไรสูงสุดให้กับกิจการเป็นหลัก แต่ถ้าใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพัง โดยที่ตัวแนวคิดนี้ยังมีปัญหาหลักอยู่ คือ การไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำหรือมนุษย์ และวิธีการทำธุรกิจ ก็ไม่สามารถมั่นใจได้ว่าธุรกิจจะสามารถดำเนินไปได้ตลอดไป เพราะผู้กระทำหรือมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำการขับเคลื่อนธุรกิจ ดังนั้น จึงไม่ควรทำธุรกิจโดยใช้แนวคิดของจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมเป็นจริยศาสตร์ธุรกิจตามลำพัง ควรมีการปรับปรุงจริยศาสตร์ธุรกิจ เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ในแนวคิดที่ใช้อยู่นี้ให้หมดไป จึงจะมั่นใจได้ว่าธุรกิจจะสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

๕.๑.๒ วิเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ มีจุดแข็ง/ข้อดี ดังนี้

หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ สรุปความได้ว่า หลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ความสำคัญทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์ของการกระทำของธุรกิจ โดยผู้กระทำมีการกระทำด้วยปัญญาด้วยการมีเจตนาที่เป็นกุศลหรือเจตนาดีเป็นต้นนำ มีวิธีการกระทำด้วยความมุ่งมั่นบนฐานของหลักศีลและสมาธิ และมีผลลัพธ์ของการกระทำ คือความสุขหรือประโยชน์สุข ของตนเอง และของทุกคนในสังคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มีผลลัพธ์ของการกระทำ คือความสุขหรือประโยชน์สุขทั้งของบุคคล และทุกคนในสังคม เนื่องด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้นการให้ความสำคัญทั้งสามส่วนนี้ ทำให้ธุรกิจมีความมั่นคง มั่นคง และยั่งยืน

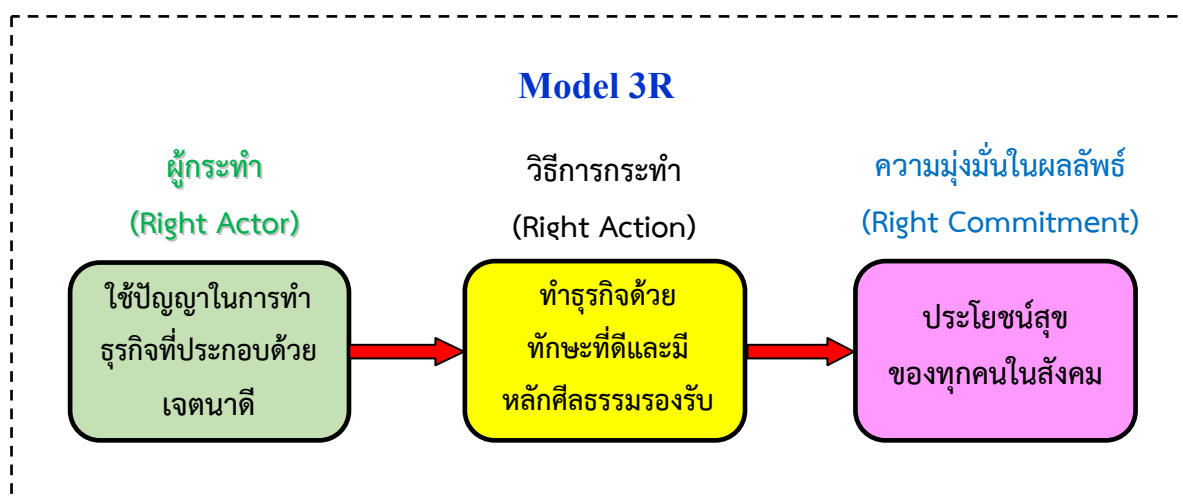
๕.๑.๓ สังเคราะห์หลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ ธุรกิจ

การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ได้แนวคิดจริยศาสตร์เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เรียกว่า “หลัก 3R หรือ Model 3R”

๕.๒ องค์ความรู้ใหม่

ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ได้แนวคิดจริยศาสตร์เพื่อใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ เรียกว่า “หลัก 3R หรือ Model 3R” ดังภาพ ๕.๑

หลัก 3R หรือ Model 3R

ภาพที่ ๕.๑ หลัก 3R (Model 3R)

หลักการที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ประโยชน์นิยมในทัศนะของ จอห์น สจิวต์ มิลล์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า “หลัก 3R หรือ Model 3R” เป็นองค์ความรู้ใหม่ เป็นแนวคิดจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจที่ถูกต้อง คือ มีความชัดเจน หรือให้ความสนใจทั้งผู้กระทำ วิธีการกระทำ และผลลัพธ์จากการกระทำ โดยมีหลัก 3R (Model 3R) เป็นหลักให้ความสำคัญกับ ทรัพยากร “มนุษย์” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เป็นผู้มีเป้าหมายในตัวเอง โดยเน้นให้ผู้กระทำมีเจตนาที่เป็นกุศลหรือเจตนาดีเป็นตัวนำ มีวิธีการกระทำที่เน้นหลักศีลธรรม และเน้นผลลัพธ์จากการกระทำ ที่ให้ประโยชน์สุข ทั้งของตนเอง และทุกคนในสังคม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

- ๑) ควรนำแนวคิดจริยศาสตร์พื้นฐานของหลัก 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
- ๒) ควรนำแนวคิดจริยศาสตร์พื้นฐานของหลัก 3R ใช้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับจริยศาสตร์ธุรกิจ
- ๓) ควรนำแนวคิดจริยศาสตร์พื้นฐานของหลัก 3R ใช้เป็นฐานเรียนรู้ต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการวิจัยต่อเนื่องเกี่ยวกับความสำเร็จของการใช้แนวคิดจริยศาสตร์พื้นฐานของหลัก 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจ
- ๒) ควรมีการวิจัยการใช้แนวคิดจริยศาสตร์พื้นฐานของหลัก 3R ใช้เป็นจริยศาสตร์ธุรกิจกับธุรกิจเครือข่าย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กัลยารัตน์ ธีระธนชัยกุล. จริยธรรมทางธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๗.

จินตนา บุญบังการ. จริยธรรมทางธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๙ กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๑.

เนื่องน้อย บุญเนตร. จริยศาสตร์ตะวันตก: คันทน์ มิลล์ ฮอบส์ รอลล์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ปรีชา ช่างขวัญเย็น, “ทุนนิยมกับพระพุทธศาสนา”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๕).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

_____. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. นครปฐม: บริษัท จ.เจริญ อินเตอร์พรีน
(ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๗.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

อนิวัช แก้วจำนงค์. จริยธรรมทางธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ สงขลา: นำศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖.

วิศิษฐ์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร:
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗.

- พระมหาวิโรจน์ วิโรจโน (ผาธา). **การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญา
เถรวาท**. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ศกชัย ศุภผล, จอห์น รอลส์ : **ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรมและชีวิตของ จอห์น รอลส์**.
(กรุงเทพมหานคร : วิกตอรี, ๒๕๕๘)
- สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ : โสภณีย์ ทำแท้ง และการรณรงค์**. (กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑).
- สุนทร ณ รังสี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒).
- สนั่น ไชยานุกุล, **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, (โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔).
- สุวัฒน์ จันทร์จางง, **ปรัชญาและศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
๒๕๔๐).

(๒) วิทยานิพนธ์

- ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกร. “การสังเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกและพุทธจริยศาสตร์เพื่อกำหนด
หลักการสนับสนุนความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร”, **ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิ
บัณฑิต**. สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๙.
- ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัย. “จริยศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจของพระพุทธานิกายเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตร์ดุชนิบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬา
ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พรชัย องค์กรศักดิ์กุล. “มัชฌิมาปฏิปทาเพื่อการสร้างแบรนด์ทางธุรกิจที่ดี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิ
บัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธ
เศรษฐศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

คั่นสนีย์ ชุมพลปัญญา. “พัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในมุมมองพระพุทธศาสนา”.

สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหานายม อีสิวโส (หาญสิงห์). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความสุขในทฤษฎีจริยศาสตร์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์กับพุทธจริยศาสตร์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สุภาวดี นัมคณิสสรณ์. **ธุรกิจกับพุทธจริยศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. ภาษาอังกฤษ

A. Primary Sources

Mill, J. S. **Utilitarianis**, London : Parker, Son, and Bourn, West Stand, 1863.

_____. **Utilitarianism, in Ethical Theories : A Book of Reading**. ed., A. I. Melden, New Jersey : Prentice Hall, Inc., 1967.

B. Secondary Sources

A Guide to the British Moralists, ed., Monro, D.H., Part II.

Hospers, J., **Humanconduct**. ch 5, 7, 17.

Nash, Laura, I. **Good Intentions Aside**. Boston : Harvard Business School Press, 1990.

Milton Frieman, “**The Social responsibility of business is to increase its profits**”. in **Perspective in Business Ethics, International Edition**, edited by Laura Pincus Hartman, (Singapore : McGraw Hill, 1998).

Philip, Stokes, **Philosophy 100 Essential Thinkers: the ideas that have shaped our world**. (UK: Arcturus Publishing, 2012).

Stephen P.Robbins and Mary Coulter, **Management**. 7 Edition, (Prentice Hall : New Jersey, 2002)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายบุศศิริ แพนพุทธา
วันเดือนปีเกิด	๓๐ ตุลาคม ๒๕๐๙
สถานที่เกิด	๒๘ หมู่ ๑ ต.บ้านจั่น ต.บ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี ๔๑๐๐๐
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี : วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม (ไฟฟ้า) สถาบันราชภัฏนครศรีอยุธยา อ.อยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา ปริญญาโท : MBA สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร
ประวัติการทำงาน	๒๕๓๔ - ๒๕๕๕ CANON HI - TECH (THAILAND) LTD. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔ JVC MANUFACTURING (THAILAND) CO., LTD. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๒ SHARP APPLIANCES (THAILAND) LTD.
ที่อยู่ปัจจุบัน	๙๙/๗๘ หมู่ ๑ ต.ธนู อ.อุทัย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๐๐